

UDK 808.1 + 881.09(05)

ISSN 0350-6894

ISBN 86-377-8335-6

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY SCIENCES

SRL 1988
3

IZDAJA - ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

SRL	LETNIK 36	ŠT. 3	STR. 239-330	LJUBLJANA	JUL.-SEP. 1988
-----	-----------	-------	--------------	-----------	----------------

VSEBINA

RAZPRAVE

† ŠTEFAN BARBARIČ, Slovensko seznanjanje s slovaško književnostjo	239
IVANA POVŠE, Oblikoslovje Šmarja pri Jelšah	251
HANS JOACHIM KIRCHHOFF, Zum Problem sprachlicher Adäquatheit/Angemessenheit (Einige Bemerkungen zu ausgewählten Übersetzungen einiger slovenischer Gedichte ins Deutsche unter besonderer Berücksichtigung des Bildaspekts	267
IVAN PEDERIN, Balkanski okvir slike Slovenaca i Hrvata u austrijskom i njemačkom zavičajnom romanu	283
BORIS SVETEL, Ivo Svetina: <i>Marija in živali</i> — pesniški apokrif kot izhodišče postmodernističnega zatekanja k idealiteti	293

GCENE — ZAPISKI — POROCILA — GRADIVO

ANDRIJAN LAH, Obsežna knjiga o jugoslovansko-slovaških kulturnih stikih	301
POLONA KOŠIR-MALOVRH, Besedišče slovenskega jezika ali besedišče publikacij v slovenskem jeziku?	303
VELEMIR GJURIN, Iz besedišča Dalmatinovih Registrov I: Geslo <i>Vamp</i>	308
JOŽA MAHNIČ, Življenje in delo Stefana Barbariča	311
BORIS PATERNU, Jože Koruza (1935—1988)	312
DANIJELA SEDEJ, Bibliografija Stefana Barbariča	317

CONTENTS

STUDIES

† ŠTEFAN BARBARIČ, The reception of Slovak literature in Slovenia	239
IVANA POVŠE, Morphology of the microdialect of Šmarje pri Jelšah	251
HANS JOACHIM KIRCHHOFF, Toward the problem of linguistic Adequacy/Propriety	267
IVAN PEDERIN, The Balkan frame to the depiction of Slovenes and Croats in the Austrian and German <i>Heimatroman</i>	283
BORIS SVETEL, <i>Marija in živali</i> by Ivo Svetina: A poetic apocryph as a starting point of the postmodernistic recourse to ideality	293

REVIEWS — NOTES — REPORTS — MATERIALS

ANDRIJAN LAH, <i>Jugoslovensko-slovačke slavističke veze</i> , by Jan Kmeč	301
POLONA KOŠIR-MALOVRH, <i>Besedišče slovenskega jezika</i> , ed. M. Hajnšek-Holz, M. Humar, F. Jakopin	303
VELEMIR GJURIN, From the word stock of Dalmatin's Registers I: The entry <i>Vamp</i>	308
JOŽA MAHNIČ, The life and work of Stefan Barbarič	311
BORIS PATERNU, In memoriam Jože Koruza (1935—1988)	312
DANIJELA SEDEJ, The bibliography of Stefan Barbarič	317

Uredniški odbor — Editorial Board: France Bernik, Tomo Korošec, † Jože Koruza, Janko Kos, Boris Paternu (glavni urednik za literarne vede — Editor in Chief for Literary Sciences), Jože Toporišič (glavni urednik za jezikoslovje — Editor in Chief for Linguistics), Franc Zadravec.

Časopisni svet — Council of the Journal: Martin Ahlin, Drago Druškovič, Janez Dular, Andrej Inkret, Karmen Kenda, Boris Paternu, Jože Puhar, Jože Sifrer (predsednik — Chairman), Alenka Sivic-Dular, Jože Toporišič, Franc Zadravec.

Odgovorni urednik — Editor: Franc Zadravec, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana.

Tehnična urednika — Managing Editors: Velemir Gjurin, Miran Hladnik.

Naročila sprejema in časopis odpošilja — Subscription and Distribution: Založba Obzorja, 62000 Maribor, Partizanska 5. Za založbo mag. Marjan Žnidarič.

Natisnila — Printed by: Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana. — 1100 izvodov — 1100 copies.

ISBN 86-377-0335-6

SLOVENSKO SEZNANJANJE S SLOVAŠKO KNJIŽEVNOSTJO

Raziskava sprejemanja slovaške književnosti na Slovenskem daje zgodovinski prerez prevajalske dejavnosti in književnostnih obvestil do l. 1941. Prinaša nove podatke ter osvetljuje kulturnozgodovinske vezi in utemeljuje posebnost njihovega razvoja.

The present study of the reception of Slovak literature in Slovenia provides a historical cross section of translational activities and literary information up to 1941. It brings new data and illuminates cultural-historical relations, accounting for their specific evolution.

Petdeset let že poteka, odkar je izšla v Pragi obsežna bibliografija Česká a slovenská literatura, divadlo, jazykozpyt a národopis v Jugoslavii (1940, avtor dr. O. Berkopce). Knjiga obsega bibliografijo knjig in člankov bohemističnega in slovakističnega značaja, objavljenih v slovenščini in srbohrvaščini med letoma 1800 in 1935. (Avtor je bil namenjen — kakor je razbrati iz uvodne besede — pozneje pripraviti še drugo knjigo, vendar do tega niti po vojni ni prišlo.) Sestavljalec je pri izpisovanju poleg knjižnih izdaj upošteval še precejšen del časopisne in revialne publicistike, pri čemer se je za slovenski delež lahko s pridom oprl na bogati fond Slovanske knjihovne (svoječasni odkup knjižnice dr. J. Šlebingerja). Upošteval je tudi gradivo v jugoslovanskih knjižnicah, vendar je bil pri izpisovanju tekoče publicistike prisiljen, da se je omejil (tako je npr. moralo ostati ob strani gradivo iz Novic, Slovenskega naroda, Slovenca itd.). Seveda je glede na vrzeli, ki jih danes vse bolj zapazamo na področju proučevanja medсловanskih literarnih (in kulturnih) stikov, Berkopčeva knjiga naravnost neprecenljive vrednosti. Tehtno in s številnimi podatki dopolnjeno oceno knjige je napisal Viktor Smolej v tretjem letniku Slavistične revije (1950).

Pravzaprav je čudno, da je druga knjiga, na katero večem naslednje razpravljanje, šla precej neopazno mimo strokovne pozornosti. Mislim na zbornik študij z naslovom Literárne vzťahy Slovákov a južných Slovanov (izd. SAV, Bratislava 1968, obsega predavanja z znanstvene konference v Smolenicah nov. 1966). Za Slovence je posebej pomemben prispevek V. Smoleja Slovaška motivika v slovenskem slovstvu druge polovice XIX. st. (s slovaškim povzetkom, str. 66—88). Kljub nekim opozorilom ostaja še nadalje izven naših bibliografij v istem zborniku objavljena študija Miroslava Lacioka o Kopitarju in slovaščini.

Na tem mestu samo v sumarični obliki o Smolejevi študiji. Avtor uvodoma omenja, da je nekaj slovaške motivike v slovenski literaturi evidentirala že Berkopčeva bibliografija. V nadaljnjem obravnava relevantne spise pisateljev oziroma pesnikov kot so J. Podmilšak, S. Jenko, F. Erjavec (Huzarji na Polici), J. Turnograjska, temu slede motivi, vezani na poslanstvo bratov Cirila in Metoda ter na kralja Svetopolka in sinove (A. Umek-Okiški, ep o slovanskih apostolih, 1863; J. Jurčič, nedokončani roman Slovenski svetec in učitelj, 1886; A. Medved, štiri pesmi pod naslovom Sveta brata, 1890; A.

Aškerc, Svetopolkova oporoka), ob tem še obdelava motiva potujočega Slovačka — piskroveza (P. Bohinjec, Mladi Slovak, Slovan 1887). Nazadnje so omenjeni prevajalec samouk Peter Miklavc-Podravski (ki je kot prvi Slovenec sodeloval pri Vajanskega reviji Slovenske Pohlady'). K. Meško in O. Župančič z igriviimi otroškimi verzii »loncevezu — kodrastem Slovačku.«

Za našo bibliografijo bodi na tem mestu omenjena še knjiga, ki je pred kratkim izšla kot izdaja Slovaške akademije. Gre za zbornik študij bratislavskega literarnega zgodovinarja Zlatka Klátika: Slovenská a juhoslovanska literatúra (1987). V knjigi se na Slovence nanašata dve študiji, prva Symbolizmus a druhowe formy s podnaslovom Dielo Ivana Cankara v kontexte slovinske literatúry (str. 154—177), in druga, o poeziji revolucijske vizije in lirskem subjektu, v kateri je ob J. Wolkerju in L. Novomeskem obravnavan tudi naš Srečko Kosovel.

I

Štirideseta leta XIX. stoletja niso samo utrdila kanonizacije samostojnega slovaškega knjižnega jezika, marveč so hkrati pobudila očiten razmah periodične in druge publicistike. Nemalo preseneča, da je pri Slovakah v letih pred 1848 (ko so na Slovenskem izhajale samo Novice) vzniklo več listov: Hurbanova Nitra (prvi letnik 1842 še v češčini, drugi 1844 v slovaščini), istega Hurbana znanstveno-literarni list Slovenske Pohlady (1846—1847...) in Šturove Slovenske narodne noviny. In še bolj se lahko začudimo, da je ne glede na takratne prometne in tehnične komunikativne možnosti glas o izdajanju Šturovega časopisa prodril tudi na Slovensko: spisek naročnikov Novic za l. 1845 pove, da so tretji letnik tega časopisa pošiljali razen v Beograd, Zagreb, Zadar in Prago tudi v Bratislavo na naslov uredništva Slovenskih narodnih novin in Orla tatranskega.

Zelo zgodaj so na Slovenskem zvedeli za ime narodnega buditelja in pisatelja Jozefa Miloslava Hurbana, evangeličanskega duhovnika v Hlboki nedaleč od moravske meje, očeta poznejšega znamenitega literarnega ustvarjalca (pisca romanov) in politika Svetozarja Hurbana Vajanskega (1847—1916). Hurbanovo ime je mimogrede omenjeno v drugem letniku Novic (1844, str. 87 v podčrtani opombi ob sklicevanju na njegov članek o slovaški literaturi v drugem letniku Jordanovih Jahrbücher...).

V l. 1848 se Hurbanovo ime v slovenskem časopisju večkrat pojavlja, na vidnem mestu npr. v Cigaletovi Sloveniji, v listu, za katerega je znano, da je pomenil za slovenske razmere napredek v politični demokratični aktivizaciji kakor tudi v odpiranju svetu. Najprej je Slovenija že v 6. št objavila govor, ki ga je imel slovaški politični voditelj 2. julija t. l. v zagrebškem saboru: poleg posebnega pozdrava, namenjenega banu Jelačiću, je Hurban »žalostno stanje svojih slovaških rojakov razložil«. Čez nekaj mesecev (10. okt., v 38. št.) pa je Slovenija objavila v prevodu iz čeških Narodnih novin Hurbanovo poročilo o slovaških razmerah, ki se začinja z značilnim poudarkom »pomladi narodov«: »Pravica ne dremlje, ako bi tudi narodi zadremali. Po tisučletnim spanji naroda slovaškiga — se je zdaj zbudila njega duša, ali se saj zdramljuje bolj in daja iz sebe znamenje globokiga vira življenja. In pravica večna se tudi k temu narodu bliža.«

Poleg navajanja Hurbanovih misli najdemo v Sloveniji še to in ono o Slovakah. Tako lahko beremo dopis nekega Jožeta Kaplarja, ki se je kot prstovoljec znašel na strani slovaških borcev za svobodo in je 23. sept. 1848 poročal iz Brezove v nitranski župniji o bojih in o srečanju s Šturom naslednje: »/n Štur je s prelepimi besedami naša serca z junaštvom navdal in z nadušenjem napolnil kazaje sveto Svatoplukovo zemljo.« Seveda je vseslovanski navdušenosti marsikje primešana kaka naivnost: v članku Značaj Slovakov npr. pisec celi vrsti madžarskih politikov pripisuje slovaški izvor.

Spisi v Sloveniji so nastali v mobilizatorskem ognju revolucionarnih dogdkov. Drugačni so prispevki v Slovenski bčeli. Že Berkopec je v bibliografiji navedel dve notici, ki se nanašata na Hurbana in njegov list. Tako npr. poroča celovški list (v drugi knjigi drugega letnika, 1851) o Hurbanovem zapisu, v katerem je ta informiral slovaško občinstvo o stanju v slovenski literaturi. Slovaški poročevalec se je v Pohladih najdlje ustavil ob tvornosti Miroslava Vilharja, navedel pa je tudi nekaj imen, ki jih danes pozna kvečjemu literarnozgodovinski strokovnjak. Po vsej verjetnosti je bil urednik Anton Janežič, ki je slovaškemu prikazu dodal naslednjo občuteno pripombo: »Komu serce ne poskakuje veselja in radosti slišati, kako se imena naših domorodcov, naših spisateljev i naše nadepolne mladine tam daleko pod Tatrami slavno imenujejo. Slava!«

Že V. Smolej je v omenjeni obravnavi slovaških motivov pri Slovencih v podrobnostih pojasnil, od kod Josipini Turnograjski motiva obeh slovaških zgodb, ki ju je objavila v prvem letniku Slovenska bčela. Mlada pisateljica je našla snov za zgodbo Slavjanski mučenik v polpreteklih resničnih dogodkih, pritegnila jo je tragična usoda mladega Slovaka, ki je v zavzeti gorečnosti za svobodo rojakov opustil študije v Pešti in se pridružil domačim borcem proti Madžarom, kar ga je pripeljalo do pretresljivega konca na vislicah. Z drugo zgodbo je posegla daleč nazaj, v čas kralja Svetopolka in njegovih sinov, pri čemer je prikazala, kako se je Svetopolkov sin Svatoboj zatekel v neobljudeno goščavo in je tam v puščavniški skupnosti nepoznan prebil preostali del življenja. Tako tema zgodbama kot njenim ostalim slovanskim snovem je skupna romantična sentimentalna nota, ustrezajoča tako njeni mladosti kot občinstvu, kateremu so bile te zgodbe namenjene.

Glas o prvi Josipinini črtici je prodril tudi do Slovakov, v svojem listu jo je že 1851 omenil Hurban, a je niso prevedli, kot so to storili Hrvati leta 1853. Druga črtica pri Slovakah ni odmevala, kar ni povsem razložljivo, več sreče je imela zgodba o Borisu, iz časa pokristianjevanja Bolgarov. Poleg bolgarskega prevoda v Carigradu je bila objavljena tudi v slovaškem leta 1866 in 1871.

Tudi za Štúra so zvedeli na Slovenskem še za njegovega življenja (umrl je za posledicami nesreče na lovu 1855). Dovolj je omeniti notico v četrtem letniku celovškega literarnega glasila (1853, 6. št.), da je Štur »izročil českej matici preimnitno delo o narodnih pesmah in običajih slovenskega /! ljudstva na Ogerskem.« (Temu je sledil popravek, da ne gre za Slovake, ampak Slovane sploh.). Navedena Šturova razprava je v knjigi izšla, in sicer prej v češčini kot v slovaščini. Kot je odkril V. Smolej, je bila razprava v predelani in nedokončani obliki objavljena tudi v slovenščini, v III. in v IV. zvezku Geršakove revije Čitalnica 1866, za objavo jo je pripravil Franc Žličar (gl. SR 1956).

II

Slovenske zveze s Prago in s češko ustvarjalnostjo nasploh so bile seveda mnogo tesnejše kot s slovaško. To dokazuje že spisek prevodov, ki so se pojavili na Slovenskem v drugi polovici XIX. stoletja. Kot je razvidno iz Berkopčeve bibliografije, izbor iz češke literature ni bil samo številnejši, temveč je bil usmerjen na vidnejša in književno izrazitejša dela. V tej zvezi ni odveč omeniti, da je pesnik Balade o prepelici Fran Gestrin (1865—1893) v svojem sorazmerno kratkem življenju poleg Turgenjeva Očetov in sinov (in drugih črtic) prevedel tudi Vaclava Beneša Třebízskega zgodovinski roman (iz dobe Jožefa II.) Blodne duše in novelistiko Svatopluka Čecha Med knjigami in ljudmi ter Jaroslava Vrchlickega Barvaste črepinje (vse navedeno je izšlo v podlistku Slovenskega naroda in v knjižni izdaji).

Čeprav je bila slovaška prevodna bera pri Slovencih že zavoljo slabših stikov v primeri s češkimi manjša in precej naključna, ne gre prezreti nekih okoliščin, ki označujejo prevode iz slovanščine. Ti se namreč začenjajo v imenu J. Hurbana in J. Kalinčiaka, ki sta objavila prvo prozo v letih, ko se je pripovedništvo pri Slovakah začelo šele oblikovati. (V Berkopčevi bibliografiji je navedena kratka »slovaška« zgodba Ferenc Csákija Begler-bega sin, ki je bila v prevodu L. Gorenjca-Podgoričana objavljena v Besedniku 1872. Kot je omenil že V. Smolej v navedeni oceni Berkopčeve knjige, je ime pisca imenovanega spisa slovaški bibliografiji povsem neznano, ne pozna ga tudi Slovaška enciklopedija I, 1977).

Ján Kalinčiak (1822—1871) šteje med najvidnejše slovaške pripovednike v XIX. stoletju. Njegovo najbolj znano delo je realistično-satirično zasnovana pripoved Reštauracija (v reviji Lipa 1860, v knjigi 1871), ki so jo veliko prevajali (Hrvati npr. dvakrat, prvič že l. 1864 J. E. Tomić). V zgodnjih letih je Kalinčiak objavil celo vrsto nacionalnih romantičnih povesti. Mednje sodi Mladi Slovak (Mladenec slovensky, pod psevdonimom Orol tatransky 1847—48), objavljena v prevodu v Slovenskem narodu 1876 (v več nadaljevanjih od 25. jan. dalje »svobodno poslovenil« neki Veličan Mušić). Zgodba, vzeta iz notranjih bojev po Svetopolkovi smrti, je postavljena na trenčinski grad in v njegovo okolico. Nesloga in nasprotja med slovaškimi veljaki peljejo do krvavih spopadov, ki po svoji zasnovi izhajajo pretežno iz pisateljeve domišljije. Mladi Slovak Stanislav se z očetom s prisego pridruži bojnemu bratstvu, dá se pregovoriti lepi Mileni, da spusti iz ujetništva vodjo pogsanske stranke Dlugoša, nakar ti premagajo njegov odred. Tokrat Milena reši življenje njemu, vendar ga njegova stranka kliče na odgovornost in obsodi, nazadnje kot nekaj deus ex machina pride na pomoč svojemu bratstvu, da zmagajo nad nasprotniki. Zgodba je dinamično razgibana, napolnjena je z romantičnimi fabulativnimi rekviziti, kot je že ljubezen med junakom in dekletom iz nasprotnega bojnega tabora, vendar to čustvo obvisi v praznem: ne vzemo, kam se je zgubilo lepo dekle niti čemu se je junak po zmagi umaknil. Slovaška literarna zgodovina (Andrej Mráz) poudarja kulturnopolitično aktualnost Kalinčiakove mladostne povesti, ta je formulirana v izrecnem svobodoljubnem sporočilu mladini na koncu povesti.

Tudi druga povest, ki so jo prevedli pri nas iz slovaške literature, se nanaša na zgodovino. Povest (»obraz iz IX. stoletja«) z naslovom O svatbi kralja velikomoravskega je napisal že znani M. J. Hurban in je bila prvič natis-

njena v prvem letniku njegove Nitre (1842). Prevedel (»posnel«) jo je Fr. Jaroslav, t. j. France Štrukelj (gl. SBL. III), in objavil v Besedniku 1878.

Tako kot Kalinčiakova je tudi Hurbanova povest pisana z izrazitimi narodnoprebudnimi poudarki in z anahronističnim prenašanjem sočasnega narodnostnega prepričanja v stare čase. Osebnost kralja Svetopolka je v procesu slovaškega narodnega osveščanja močno pritegovala zanimanje književnih ustvarjalcev, precej zgodaj je o njem napisal Ján Hollý epopejo v dvanajstih heksametrijskih spevih (1855). Iz slovenske literarne zgodovine vemo, da se je tudi Jurčič proti koncu življenja intenzivno ukvarjal s to snovjo in je v prvem delu nedokončanega romana Slovenski svetec in učitelj (LZ 1886) izdelal več epizod, ki prikazujejo kralja Svetopolka: od srečanja z Metodom v Salzburgu do »prelisičenja« Nemcev in do zmage nad njimi in končno do obiska obeh mož v panonskem Ptujju. Iz zapiskov nam je znano, da je Jurčič želel zaplesti zgodbo ob »fatalni ženski« Grimislavi, ki naj bi omrežila Svetopolka in se tako maščevala Metodu za Strahomera-Gorazda, končno pa bi Svetopolkovo navezovanje na to ženo peljalo do odtujitve med velikima možema, kar je imelo zgodovinske posledice.

Hurbanova povest je — postavljena v prva sedemdeseta leta IX. stoletja — v glavnem izšla iz domišljajske kombinatorike. Svetopolk je vse, tako tudi ženitev, podrejal političnim ciljem. Tako je najprej zasnubil na rezenskem (Regensburg) dvoru Karlmanovo hčer Adelhajdo. S tem se je spustil na negotova tla odvisnosti od cesarja Ludvika Nemškega in se je odtujil lastnemu ljudstvu. Pri političnih igrah svojih sorodnikov ni imela Adelhajda nič opraviti, ta je razumela možitev kot svojo ljubezensko stvar. Ko je škof Metod Svetopolka opozoril na tveganost njegovega početja, je ta, zavedajoč se žalitve, ki je nemška stran ne bo sprejela brez vojevanja, zasnubil in se po zmagi nad Nemci poročil s sestro češkega kneza Borivoja, ki se je pred tem pokristjanil in mu je v boju pomagal. Adelhajda se je že pred tem umaknila v samostan. Na nitranskem gradu je Metod v splošnem slavju poročil Svato-pluka s češko kneginjo. Povest izzveni kot proslavljanje slovaško-češkega bratstva. (»in take svatbe še ni bilo pri vas, o Slovaki! Oj, naj se vaša serca pri spominu na to svatbo ogrevajo, in na slavnih činih vaših dedov, ki so že davno pomerli, ogledujejo, kako gre sebe in narod ceniti in ljubiti, — pa tudi s Čehi se družiti.«) Ne kaže poudarjati pripovednih sestavin, ki so za sodobnega bralca sila preproste: pisatelj opravi preveč mimogrede z odločilnim bojem med Nemci in slovansko vojno zvezo; Metod na Češkem ni širil krščanstva; Svatopluk je proti običajem časa preveč milosten do roparskega viteza Rudolfa itd. Bralec sredi prejšnjega stoletja je bil seveda nemalo različen od današnjega.

Naše časopisje je vsa ta desetletja dovolj pazljivo spremljalo dogajanje na Slovaškem (tedanjem Gornjem Ogrskem), pri tem v prvi vrsti narodnostni odpor proti madžarskemu političnemu pritisku (vlada Kálmána Tisze je 1875 ukinila Matico itd.). Od prvih osemdesetih let pa se je močno razmahnilo zanimanje tudi za dogajanje v slovanskih literaturah (ustanovitev listov Slovan, Slovanski svet, povečanje možnosti objavljanja prevodov v Gabrščkovi Slovanski knjižnici in v njegovi seriji Venec slovanskih povesti itd.)

Povsem razumljivo je tedaj, da je časopisje bolj kot poprej prinašalo tudi članke o slovaški literaturi. Brez mnogege izbiranja naj to zanimanje ilustrir-

ramo s tremi spisi iz druge polovice osemdesetih let. Objavljeni so z določno povezavo z obletnicami in podobnim.

Prvi v tej vrsti je članek, posvečen stoletnici rojstva pesnika Jána Hollega (Slovenec 13. V. 1885, v več podlistkovnih nadaljevanjih). Sestavek se opira na pod robom navedene češke in slovaške vire in v obsegu informiranja o pesniku nudi precej podrobnosti. Bralec je lahko zvedel iz članka tudi nekaj splošnega o slovaščini in o Bernolakovi reformi, ki da si je s svojimi sodelavci prizadeval »jezik ljudstva pozvišati na jezik književni«, pri čemer pa pozabi povedati, v katerem jeziku so Slovaki pisali pred tem in kakšna je bila vloga biblijske češčine. Zato je trditev, da je bil Holly najodličnejši pesnik Bernolakove dobe, precej v zraku, saj je bil ob izidu epopeje o Svetopolku Bernolak že dve desetletji v grobu. Člankar je podrobno prikazal življenje in vsebino obeh epopej slovaškega klasicista, opustil pa je — iz nejasnih razlogov — vsak namig na Šturovo reformo, ki je sredi štiridesetih let združila na isti književnojezikovni osnovi katoličane in protestante itd. (Literarnemu poznavalcu bo zbudila zanimanje kompozicijska podobnost med Jurčičem in piscem epopeje o Svetopolku: v obeh primerih slovaški (velikomoravski) kralj najprej sodeluje z Nemci, da potem v toku spopada preide na stran svojih rojakov.)

Drugi, ki se je ob vprašanju samostojne slovaške literature malo dalje ustavil, je bil publicist Andrej Fekonja. Ob stoletnici Bernolakove Disertacije je v Ljubljanskem Zvonu 1887 objavil prikaz z naslovom O stoletnici slovaške književnosti. Potem ko je prikazal oba tokova, ki sta dajala smer jezikovno-kulturnemu razvoju pri Slovakah (skupni češkoslovaški jezik, kot si ga je zamišljal J. Kollar, in napor za samostojen slovaški jezik v Bernolakovi različici in v poznejši Štur-Hurban-Hodževi kanonizaciji), se je naš pisec odločil za prioriteto prvega, tj. Kolarjevega koncepta. Pri tem se je skliceval, da je Hurban l. 1875 prešel k češčini in je v njej izdal naslednjega leta almanah Nitra. (Jasno je, da je literarna zgodovina to Hurbanovo akcijo zavrnila.)

Tretji članek je nepodpisan in ob Hurbanovi smrti izkorišča priložnost, da malo obsežneje prikaže njegovo življenje in delo. Člankar sodi, da sta se Hurban in Štur sredi štiridesetih let odločila za slovaščino, meneč, da jo bo ljudstvo neposredno razumelo, vendar s postavljanjem perspektive za ruščino, ki naj bi postala nazadnje skupni književni jezik. Za nas je posebej važna omemba, da se je Hurban l. 1848 v ognju osvobodilnih bojev obrnil v Prekmurju k evangeličanskim duhovnikom, vendar pri njih ni našel nikaškega posluha za svoje ideje.

Naše prevajalstvo je jelo od osemdesetih let dalje vse bolj osvajati področja slovanskih književnosti, vendar je prevajanje iz slovaške literature ostajalo še nadalje precej na robu, v senci češke literature. Da je češka literatura mnogo bolj in hitreje prodrla, je pripisati dejstvu, da so naši izobraženci Čehe neprimerno bolj poznali, se z njimi precej sicerjevali in tudi študirali v Pragi (prim. povest J. Stareta Prvi sneg, LZ 1886). Redkokdo bi se našel, ki bi o Slovakah in njihovi literaturi vedel kaj več. In vendar je slovaška literatura v zadnjih dveh desetletjih stoletja dala sadove, ki presegajo golo željo po življenju (imenujmo vsaj tri velika imena: Vajnskega, pesnika Hviezdoslava in Kukučina).

Kar je pri Slovencih do prve vojne izšlo v prevodu, niti najmanj ni moglo ustvariti prave sodbe o razvitosti slovaške literature. Prevodi so bili (razen

izjemnega primera z Vajanskim l. 1900) vse prej ko iskani in — kar je še huje — bili so šibki in v vsakem pogledu skromni.

Prvi po vrsti med njimi, ki je bil uvrščen v Gabrščkovo Slovansko knjižnico, je bila skromna zgodbica Ljudmile Riznerove-Podjavorinske Protivja. Zgodbo je prevedel znani entuziast, vendar samouk Miklavc-Podravski, ki je tiste čase na veliko prevajal, žal s skromnim jezikovnim in stilističnim znanjem. Tudi vse tisto, kar je prevajalec povedal o pisateljici (da ima šele dvajset let) in da je zgodba protižidovska (»da vsakemu Slovaku, ki jo čita, vsadi v srce opravičeno nejevoljo proti najhujšim pijavkam svojega naroda«), ni moglo prevodu dati več vrednosti, kot jo je stvarno imel. Zgodba o fantu, ki se zagleda v podeželsko židovsko lepotico in jo potem na bratov pritisk pusti, nazadnje pa se dekle poroči z nekom svojega rodu, da potem skupaj odirata kmete, pograša pravega težišča in prave poglobitve.

Dve leti nato je iz delavnice istega prevajalca v istem izdajateljskem okviru izšla druga zgodba te pisateljice. To je bila povest z naslovom Za negotovimi težnjami (1895). Ta »vaška povest« je za spoznanje boljše zasnovana kot prejšnja, prikazuje krošnjarsko družino, hčer, ki se navadi na krošnjarsko potepuško življenje in se kljub ljubezni na vasi ne more odtrgati od nomadskega načina življenja.

Po vsem tem se je vneti prevajalec iz slovanskih jezikov Miklavc-Podravski ozrl še na krajšo prozo Vajanskega. Za tretji zvezek Gabrščkove serije Venec slovanskih povestij (1900) je prevedel dvoje: novelo Járny mráz (1891. Pomladni mráz), in ob tem štiri črtice iz cikla Obrazky z ludu (1880) pod skupnim naslovom Slike. O izboru ni dvomiti, prvo novelo so prav tako prevedli Srbi (1892), pozneje še Hrvati (1911), tudi po »obrazih« so segli, vendar pozneje kot pri nas. Srbi so še pred prvo vojno objavili v prevodu tudi roman Vajanskega: Suchá ratolesť (Suha grana, Matica Srpska, Novi Sad 1907), medtem ko je na Slovenskem v prevajanju iz slovanščine v prvih dveh desetletjih XX. stoletja zazijala praznina. Revije so objavile kvečjemu nekaj bežnihotic, tako za šestdesetletnico Vajanskega, njegova smrt (1916) pa je ostala v revialni publicistiki nezapažena.

Novela Pomladni mráz prikazuje tragedijo vaše lepotice (Maria Biankovičová), ki se po materini želji poroči s starim in brezčutnim mestnim veljakom (Černošinsky). Žena je preveč elementarna in zvesta sama sebi, da bi se zavoljo konvencionalnih pravil družbi, v katero je zašla, slepo podredila. Nenaravno se ji zdi, da bi hlinila zadovoljstvo spričo praznega udobja in materialnega blagostanja. Ob tem se zlomi. Pisatelj je v kratkih slikah, a dovolj živo predstavil, kako se zbudi in stopnjuje odpor komaj dorasle ženske do vase zaverovanega, puščobnega moža, ki si v svoji oblasti domišlja, da bi mu ta morala biti hvaležna, ker jo je rešil siromašnih domačih razmer. Omeniti kaže, da je Miklavčev prevod kljub številnim začetniškim grehom vsaj za silo opozoril na pomembno slovaško pisateljsko osebnost.

Obrazky z ludu so realistično izrisane žanrske podobe, v katerih je dejanja bolj malo. Črtica Črni idealist prikazuje slučajno srečanje gosposkega dekleta s samotnim oglarjem. Sredi pripovedovanja pisatelj vnaša misel, na katero nakazuje že z naslovom, »da duša mladega oglarja ni bila surova /.../ pač pa je bila nadahnjena s prirojenim idealizmom«. Kajti »pri nas se najdejo idealisti tudi med neuglajenimi, neizobraženimi, zanemarjenimi in

potlačeni ljudmi«. Misel ni nova, vendar je sveža in individualno oblikovana.

O romanih Vajanskega *Suchá ratolesť* (1884 Suha veja), *Pustokvet* (1894. Puščavski cvet), *Koreň a výhonky* (1895—96, Korenina in poganjki) in *Kotlina* (1901) so naši bralci zvedeli bolj obrobno. Še največ je povedal koteljski župnik češkega porekla Franc Štingl, ki je najprej v Slovanskem svetu in nato v *Domu* in svetu (največkrat ob kaki knjižni izdaji) zabeležil tudi to in ono o Vajanskem. Tako npr. ob pisateljevi šestdesetletnici:

Vajanský se zlasti odlikuje kot romanopisec (*Suchá ratolesť* — *Letiace tiene*), ki v svojih romanih in povestih s turgenjevskim realizmom opisuje slovaško družbo: nezavednega, dobrega, izkoriščevanega in nadarjenega seljaka, s težavo se zavedajoče meščanstvo, renegatsko uradništvo, odtujene in razuzdane plemenitaše in nasproti temu kopico zavednih slovaških rodoljubov, ki strastno ljubijo svoj tlačeni slovaški narod. (DS 1907, str. 191.)

In dve leti nato: »Vajansky riše vse lepe strani inteligence, ne taji pa njenih napak in njene pasivnosti. Spisi Vajanskega ... pripovedujejo, se bojujejo, opominjajo in svare. Osebe Vajanskega so v resnici žive, iz mesa in krvi: njih dušeslovna svatba je brez napake, tu pa tam naravnost virtuozna.« (DS 1909, str. 478.)

Ker je manjkala utrjena prevajalska popularizacija, je ostajal slovaški literarni svet v slovenskem zanimanju odmaknjen, komajda znan. Še največ so zvedeli o krutem narodnostnem pritisku madžarskih oblastnikov, ki je bil mnogo hujši kot pri vojvodinskih Srbih. O tem pritisku in o mladinskem odporu proti njemu govori novela Vajanskega z izrazito aktivistično poanto Slovaška omladina v Slovincu 1903. Sicer pa se sredi prevajanja iz češčine slovaška literarna snov v dveh desetletjih po l. 1900 naravnost izgubi. Med Čehi je pritegoval zlasti Julius Zeyer (1841—1901) s svojimi fantazijsko bujnimi in bizarnimi kompozicijami (več prevodov romanov oziroma novel je izšlo tudi v knjižnih izdajah, npr. novela *Blagor na vrtu cvetočih breskev* v Salonski knjižnici 1909, psihološki roman *Jan Marija Plojhar pri Slovenski matici* v prevodu Podlimbarskega 1910 in zgodnji roman *Andrej Černišev* v Slovanski knjižnici 1913).

III

Čeprav ena lastovka še ne prinese pomladi, je bil Albrehtov prevod *Letičih senc* Vajanskega odkrivalteljsko prevajalsko dejanje. S knjigo, ki jo je izdala Tiskovna zadruga 1923 v svežem, stilistično ustreznem prevodu, je znameniti slovaški pisatelj končno dosegel promocijo v slovenskem svetu. Ta prevod Vajanskega zasluži tem večji poudarek, ker kasneje (tudi po zadnji vojni, ko je izšla cela vrsta odličnih prevodov) klasična dela, med njimi tudi Vajanskega, niso pritegovala prevajalcev. (V zbirki *Sto romanov* npr. ni uvrščen nobeden slovaških ali čeških romanov.)

Pri Srbih so *Letiče senc* prevedli sorazmerno zgodaj: roman je objavljen v reviji *Brankovo kolo* v Sremskih Karlovcih 1902. Revija je v splošnem odredila prevodom, tako iz poezije kot pripovednim v prozi, vidno mesto. Tako je v desetletju 1901—1911 objavila poleg navedenega romana Vajan-

skega še prevode njegovih novel *Svatbena halja*, *Kandidat* in *Babje leto*. Hrvati so *Leteče sence* prevedli pozneje (Sisak 1929).

Navedeni podatki kažejo, da si je prevajanje iz slovaške književnosti tudi v razmerah po prvi vojni precej počasi utrjevalo svoje področje. Tudi slovenski publicistični odziv na prevod *Letečih senc* je bil dokaj skop. Oglasila sta se dva sicer kompetentna kritika, vendar sta se oba zadovoljila z glosatorsko oceno. Bila sta to Ivan Pregelj v *Domu* in svetu (1923) in Anton Vodnik v *Mladiki* (šifra Av, 1928). Tudi v danem bežnem okviru je Vodnik segel malo dlje ko Pregelj, ko se je vprašal o vsebini naslova: »Naslov povesti *Leteče sence* je simboličen in pomeni nekatere slabosti slovaškega naroda, ki so kakor prehodne sence, ki le mimogrede zamegle sončne žarke, nad njim pa gospoduje tihi večni soj idealov.« Pomanjkljivo pri našem tedanjem literarnem informiranju je bilo seveda, da recenzenti niso niti ob taki priložnosti, kot je bil prevod, zapisali kaj več o pisatelju in njegovem delu. Zdi se, da v Ljubljani niti pravih virov za kaj takega niso dobili.

Seveda se na tem mestu ni mogoče lotevati filozofije *Letečih senc* in njihove povezave z romanom in delom Vajanskega v širšem smislu. Opozoriti kaže le na sodbo Andreja Mraza, ki je v literarni interpretaciji obveljala, namreč da pri Vajanskem ideje in psihologija osebnosti presega dano slovaško stvarnost in da je pisatelj v dela vnašal individualno intelektualno problematiko. Gotovo se v tem delu nahajajo številne tipične poteze slovaške stvarnosti, med katerimi je pri Vajanskem stalno navzoča narodnostna prizadetost spričo tujega pritiska (ki ga je v času njegovega političnega angažiranja pripeljal v zapor). Celu ljubezen se preverja skozi narodnoobrambni filter. Vendar kot kaže že primer *Letečih senc* — če splošno rečemo — pisatelj uspeva ustvariti žive diferencirane like, hkrati suvereno obvlada motivacijo v izgrajevanju dejanja. Če upoštevamo, da so *Leteče sence* nastale v začetku osemdesetih let, torej v pisateljevih začetkih, je samo škoda, da naše prevajanje ni seglo dalje, k pisateljevemu vzponu v devetdesetih letih.

Kot majhno presenečenje se je čisto na robu literarnega zanimanja pojavila l. 1929 v Trstu (Književna družina Luč) knjižica z naslovom *Mišo*. Budalov prevod kratke povesti drugega velikega predstavnika slovaškega realizma Martina Kukučina. Povest je značajska, humorna upodobitev preprostega človeka iz ljudstva, župnikovega hlapca; mojstrsko je orisano njegovo pohajkovanje po semnju, ko omahuje, ali bi si privoščil pijačo, potem ko mu je njegov gospodar to prepovedal in mu zagrozil, da ga sicer odpusti. Slika posebneža in slika podeželskih razmer hkrati. Kakor je knjižica drobna, daje mnogo več, kot bi na prvi pogled od nje pričakovali: opiraje se na češko izdajo je prevajalec začrtal geopolitični prikaz Slovkov v republiki, dodal celo nekaj jezikovnih primerjav in dal v prerezu podobo slovaške književnosti, od Bernolaka do konca 19. stoletja. Pri tem je kot prvi naštel več slovaških literarnih imen, med njimi tudi Sladkoviča in Hviezdoslava, najširše je predstavljen seveda Kukučin.

Precej na stežaj so se odprla vrata seznanjanju s Slovaki in njihovo književnostjo v tridesetih letih. Prevaianje je seglo v sam vrh slovaške pripovedne tvornosti in dalo knjigi, ki sta vsepovsod, doma in po svetu, vzbujali izraze priznanja. To sta bila romana *Mila Urbana Živi bič* in *Martina Kukučina Hiša v bregu*.

Živi bič (*Živy bič*, 1927), ki ga je prevedel (v avtorizirani obliki) in mu

dodal obsežno spremno besedo France Stele, pomeni temeljno prevajalsko dejanje; izdala ga je Jugoslovanska knjigarna, 1932.

Izzval je široko zanimanje in kot tak pobudil celo vrsto ocen oziroma poročil: v Berkopčevi bibliografiji jih je naštetih osem. Enako zanimanje je roman vzbudil pri Hrvatih (objavljen 1933), tudi vodilne srbske revije so ob hrvaškem prevodu poročale o njem. Slovenska izdaja je veliko pridobila s Steletovim uvodom, ki je pravzaprav študija, saj razgrinja problematiko romana in kaže v njegovo nadaljevanje Megle ob zori (Hmly na usvite, 1930): temu je sledil še tretji del V zankah (V osidlách, 1940). Roman *Živi bič* kot prvi del trilogije zajema čas prve vojne, a se za razliko od Zolaja (Poraz, 1892), ali Remarqua in našega Doberdoba dogaja v zaledju, v gornjeslovaški vasi Raztoke. Čeprav živi vas oddaljena od dogajanja na fronti, udarjajo vanjo sunki vojne s številnimi zlimi posledicami. Zato je Urbanova knjiga, kakor je prosta vsakršne retorike, zgovoren protest proti vojni in proti vsem, ki ljudsko bedo izkoriščajo v svoj prid. Razburkani časi spreminjajo tudi ljudi; ti po vrnitvi vojakov v nezadržnem srdu planejo na tiste v vasi, ki so popreje z njimi slabo ravnali. Kljub razlikam je izbruh ljudskega besa podoben tistemu v doljnem Prekmurju (razbijanje židovskih trgovin).

Naslednji prevod, ki je enako poudaril razvojno moč slovaške literature in je vsepovsod naletel na ugoden sprejem, je bil prevod Kukučinovega »dalmatinskega« romana *Hiša v bregu* (Dom v strani, Slov. Pohľady 1903—04). Izšel je l. 1935 pri Jugoslovanski knjigarni. S prevodom vrhunskega Kukučinovega dela se je predstavil takrat petindvajsetletni slavist Viktor Smolej, ki je v nadaljnjem — za polnih pet desetletij — postal vodilni prevajalec in posrednik slovaške (in ob tej tudi češke) književnosti pri Slovencih. O njem je v zborniku l. 1968 napisal danes že pokojni hrvaški literarni zgodovinar povojnega rodu Miroslav Vaupotić naslednje: »Po zaslugi izjemno agilnega in kvalitetnega prevajalca in poznavalca slovaške literature prof. Viktorja Smoleja imajo Slovenci danes boljšo bilanco od nas Hrvatov in Srbov.«

Martin Kukučin (psevdonim dr. M. Bencúrja, 1860—1928) je dejanje svojega romana umestil na otok Brač (Selca), kjer je po l. 1893 živel štirinajst let kot splošni zdravnik (nakar je odšel za daljši čas med izseljence v Patagonijo). Pisatelj je v vsakdanjem stiku z otoškim prebivalstvom proniknil v njegovo duševnost in v podrobnostih dojel njegove značilne poteze, tako da je lahko izdelal pristno sliko njegovega življenja nekje v sedemdesetih letih. Pri slikanju gosposkega in viničarskega sveta se ni zadovoljil s sociološkimi poenostavljanji, ki rada spremljajo tovrstno literaturo, marveč je imel dovolj očesa tudi za različnosti znotraj iste družine. Zakonske zveze med gosposkim Nikom Dubčićem in viničarsko Katico ne prepreči kak razredni antagonizem, to je družbeno poreklo, marveč so razlogi notranji, v različnosti vzgoje in v psihologiji oseb. Pisatelj zelo visoko postavlja moralno zavest in uveljavlja pravila ljudske modrosti. Pri tem je izoblikoval dva monumentalna lika, to sta viničar Mate Berac, katerega smrt na koncu romana je izrisana z mojstrskimi potezami, in gospa Anzula, Nikova mati, ki je posvetna hvala ne gane in zabavljanje ne spravi v strah. Kakor je sicer življenje na otoku prometno in drugače nemalo odmaknjeno, pisatelj pokaže, da v njem odmevajo sunki sveta od zunaj, od hrvaškega narodnega jedra: slišati je imena Štrosmajerja, Starčevića, Senoe, ob hrvaški narodni prebujanju se pojavlja tudi dalmatinsko avtonomaštvo itd.

Tako rekoč istočasno je V. Smolej prevedel še dramo Ivana Stodole Kralj Svetopolk (Kralj Svätopluk, 1931; prevod v Mohorjevi knjižnici 1936). Dramatik je razvil konflikte med očetom in sinovi, s čimer je nakazal razpad države po očetovi smrti. Kakor je že iz našega pregleda razvidno, je Svetopolkova snov med tistimi, s katerimi se je slovaška književnost trajno zaposlovala (1929 tudi zgodovinski roman sodobnika naših modernistov Jège-L. Nadašija). Omembe vredno je dejstvo, da so igro v Smolejevem prevodu uprizorili konec tridesetih let murskosoboški gimnazijci (režija in glavna vloga prof. Jože Potokar, brat znanih igralcev Potokarjev).

Smolejevo odkrivaltelsko žilico izpričuje tudi potopis Po Slovaški, ki ga je objavljaj v Mladiki 1940 in 1941 (zaradi vojne je ostal nedokončan). Informativnim in ilustrativnim sestavinam je potopisec dodajal lastno doživljajsko noto, ki je po svoje značilna tudi po tem, da je njegovo potovanje padlo v čas »samostojne« Slovaške. Kraji na katere je osredotočena piščeva misel, so Bratislava, Devin, Nitra, Trnava, Trenčín, Turčanski Sv. Martin z Matico. Avtor se je trudil našega množičnega bralca seznanjati z zgodovinskimi dejstvi, posebej še s kulturno preteklostjo (Bernolákova in Štúrova jezikovna reforma). Smolejev potopis je ostal do sedaj najobsežnejša predstavitev Slovaške, posebej njenega zahodnega dela.

Viktor Smolej je svoje literarnopopularizatorsko delo v nadaljnem razširil še na prevajanje vrste pisateljev, kot so Janko Jesenský, Peter Jilemnický, František Hečko, František Švantner, Vladimír Mináč in drugi. Ob njem Avgusta Smolej, katere prvi prevodi so objavljeni v Dejanju 1940. (Imena obeh navaja tudi reprezentančna Slovaška enciklopedija). Po vojni se je obnju uvrstilo še nekaj mlajših prevajalcev.

ZHRNUTIE

Stúdia o prijatí slovenskej literatúry u Slovincov znázorňuje v historickom priereze vývoj prekladateľskej činnosti a literárnej informácie do r. 1941. Okrem radu — do teraz evidovaných údajov — prináša určité kultúrno-historické spojenia a zdôvodňuje zvláštnosti vývoja vzťahov. Stúdia sa chronologicky delí na tri kapitoly. Prvá časť obsahuje obdobie od založenia Novic do konca šesdesiatych rokov, v druhej časti sú podané výsledky skromnej a pomerne začiatočnickej prekladateľskej činnosti (s informáciou v časopisoch) za obdobie do konca prvej svetovej vojny a v tretej časti je znázornené kvalitné upevnenie prekladateľského sprostredkovania medzi dvoma vojnami.

Hlas o slovenskej literatúre prenikol na Slovincov hneď potom, keď Slováci v stredie štyridsiatych rokov kodifikovali samostatný spisovný jazyk. Očividné je to, že časopisy okolo roku 1848 pozorne sledovali, čo sa deje v krajine pod Tatrami (Slovenija 1848). Aj keď slovenské motívy našli pomerne rýchlo cestu k našim spisovateľom (Josipina Turnograjska), museli slovenské literárne texty pomerne dlho čakať na prekladateľov. Po nedokončenom vydaní prídĺžobného prekladu Štúrovho diela o slovanskom ľudskom básnictve (Geršakova Čítalnica 1866) uverejnili časopisy jednotlivé preklady až v druhej polovici sedemdesiatych rokov (J. Kalinčiak, J. M. Hurban). Rôzne výročia boli pre publicistiku dôvodom, aby informovali o slovenskej literatúre (J. Hollý, sté výročie Bernolákovej jazykovej reformy, smrť J. M. Hurbana). Založením Gabrščkovej knižnej série sa aspoň trochu otvorila cesta prekladateľskej činnosti, hoci bola pomerne dlho na začiatočníckom stupni (L. Podjavorinska, Svetozar Hurban Vajanský). V období medzi dvoma vojnami siahli slovinci prekladatelia síce malopočetnými, ale kvalitne vypracovanými prekladmi po najlepších slovenských prozaických (Milo Hurban, Martin Kukučín), ba aj dramatických dielach (I. Stodola). Tesne pred vojnou systematicky zasiahol na kultúrno-sprostredkovateľskú oblasť aj Viktor Smolej, ktorý v tejto oblasti vyvinul po vojne najrozsiahlejšiu činnosť.

OBLIKOSLOVJE V GOVORU ŠMARJA PRI JELŠAH

Govor Šmarja pri Jelšah in okolice je eden najbolj tipičnih predstavnikov osrednještajerskega narečja, zato je bil že večkrat predmet manjših raziskav, predvsem glasoslovja. Naša razprava podrobno prikazuje njegovo oblikoslovje.

The microdialect of Šmarje pri Jelšah and its surroundings is highly representative of the central Styrian dialect, therefore its phonology has often been the subject of research by Slovene linguists. This article is the first comprehensive description of the Šmarje dialect's morphology.

0 Uvod

0.1 Govor Šmarja in okolice spada v osrednještajersko narečje. To narečje so doslej raziskovali Fran Ramovš,¹ Tine Logar,² Jakob Rigler,³ šmarški govor pa sta zapisala Martina Orožen za OLA⁴ ter France Jesenovec.⁵ Njihovo zanimanje je veljalo predvsem glasoslovnim značilnostim, tako da sta v moji magistrski nalogi⁶ prvič sistematsko obravnavana oblikoslovje in skladnja.

0.2 Govor Š. ne pozna tonemskega naglaševanja, ampak jakostnega, ta pa ni vezan na določen zlog v besedah. Ker so se dolgi naglašeni samoglasniki razvijali drugače kot kratki (npr.: $\bar{a} > \check{a}$, $a > \acute{a}$; $\bar{i} > \acute{e}/\acute{i}$, $i > \acute{i}$ itd.), je postalo razlikovanje med dolgim in kratkim naglašanim zlogovnikom fonološko relevantno; kolikostno nasprotje je bilo odpravljeno in nadomeščeno s kakovostnim. Kratki zlogi so preko nadkračin prešli k enotnemu jakostnemu naglasu. Glede na to se ločijo naglašeni — več je dvo- kot enoglasnikov — od nenaglašanih. Izgovor naglašanih samoglasnikov je napet, izdišno močan; nenaglašeni samoglasniki so nenapeti, nižji, nekako zamolkli. Govor je počasen, tonski register visok.

Glede mesta naglasa je treba upoštevati, da se je psl. ckfl. pomaknil proti koncu besede, naglasi s kratkega zadnjega zloga pa umaknili proti začetku besede. Skrajšani psl. akut v nezadnjih zlogih se je tu zgodaj podaljšal, zato imamo pri vseh samoglasnikih iste odraze kot za stalno dolge ali pod ckfl. podaljšane. Podaljšanje $\bar{a} > \acute{a}$ s pomikom na naslednji zlog je v šmarščini v nasprotju z nekaterimi drugimi štajerskimi narečji dosledno ohranjeno (*ukáu* 'oko', *takáu*). Drugi naglasni umik v tipih *ženā*, *nogā*, *māglā* je dal naslednje odraze: *žiénā/žéna*, *nuóga/nóga*, *míégla/mégla*; enake odraze pa imamo tudi za novoakutirana *e* in *o* v zadnjih besednih zlogih (*kmiét*, *škuóf*), kar govori za to, da sta obe daljšanji potekali časovno blizu.

¹ Dialektološka karta slovenskega jezika, Lj. 1931.

² Karakteristika južnoštajerskih govorov južno od Konjiške gore in Boča. — Pogovori o jeziku in slovstvu, Maribor 1955, 61—65.

³ Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. — SRL 13 (1963), 25—78.

⁴ Šmarje pri Jelšah (OLA 18), v: Pavle Ivić et al., Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom, Sarajevo 1981, 157—163.

⁵ Narečje vasi Sotensko nad Šmarjami pri Jelšah. — Celjski zbornik, Celje 1959, 298—307.

⁶ Govor Šmarja pri Jelšah in okolice, Lj. 1980, 215 str. (tipkopis).

Med mlajše narečne umike v šmarščini spadajo primeri tipa *zélen*, *šíruk*, *vótruk*, medtem ko je sicer v štajerski narečni skupini splošno razširjeni metatonijski umik ckfl. z nezadnjega zloga za en zlog proti začetku besede v šmarščini le delno uveljavljen: *muótká*, *prístava*. Zelo močna je morfologizacija naglasa, kar pomeni, da se naglas osnovne oblike posploši na vse oblike iste besede, zato tu prevladuje nepremični naglasni tip na osnovi.

0.3 Za lažje razumevanje oblikoslovnega gradiva navajam v uvodu fonološki sestav šmarškega govora.

Naglašeni⁷ samoglasniki

<i>í</i>		<i>ú</i>
<i>ié/é</i>		<i>uó/ó</i>
<i>éi/ti</i>		<i>óu/úu</i>
<i>ái</i>		<i>óu</i>
<i>é</i>	<i>á</i>	
	<i>á</i>	

Nenaglašeni⁸ samoglasniki

i u
e a

Zlogovniki⁹ so tudi *l*, *m*, *n*.

Soglasniški sestav¹⁰ se le neznatno razlikuje od knjižnega:

Zvočniki:	<i>v</i>		<i>m</i>
	<i>l</i>		
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
	<i>j</i>		<i>ŋ</i>

Nezvočniki:	<i>p b f</i>
	<i>t d</i>
	<i>c s z</i>
	<i>č š ž</i>
	<i>k g h</i>

⁷ Znak /' nad samoglasnikom pomeni mesto naglasa in hkrati dolžino, pika pod *e* ali *o* označuje ozki izgovor, *e* in *o* brez pike spodaj se izgovarjata široko; *e* in *o* v dvoglasnikih *ié* in *uó* sta vselej ozka, a tega zaradi tehnične poenostavitve ne označujem posebej. Poenostavljeno zapisujem tudi dvoglasnike *éi*, *ái* ter *óu*, *úu* (v strokovni literaturi doslej večinoma pisano *ei*, *ai*, *ou*, *au*) z naglasom na 1. mori ter s širino pri *e*-ju in *o*-ju. Fonemi /ié/ in /éi/ ter /uó/ in /óu/ imajo proste variante *e* in *í* ter *o* in *ú*.

⁸ Sestav nenaglašanih samogl. je v primerih z naglašanimi dokaj skromen, enak v pred- in ponaglasni legi. Vsi nenaglašeni *e*-ji, odrazi za psl. *e*, *é*, *ě* in *a*, težijo k širini; nasprotno pa so se nenaglašeni *o*-ji, nastali iz psl. *o* in *o*, usmerili navzgor in so sedaj zoženi do *u*, tako da ima govor izpeljano popolno ukanje.

⁹ Zlogovniki *l*, *m*, *n* so nastali po upadu samoglasnikov ob *l*, *m*, *n* in nastopajo samo v nenaglašanih zlogih. Za knjižni *ar* (tudi za zvezo *a + r* v izglasju) srečujemo v šmarščini dosledno (*a + r*) v naglašanih in nenaglašanih zlogih.

¹⁰ Šmarski soglasniški sestav se od knjižnega razlikuje v naslednjem:

1) /v/ pred vsemi zvonečimi soglasniki izgovarjajo kot [v], pred nezvonečimi pa pa se premenjuje s [f]; kot *v* nastopa tudi namesto predpodskega *u-* ter kot proteza pred *o* (*vléct*, *vzét*, *vmráit*, *vbéit*, *vótruk*, *vóče*); na koncu besede je *y*: *sív*, *dáilav*.

2) /l/ nastopa pred *á*, *á'*, *áú* in *ái*. Trdi izgovor je najbolj izrazit pred *ái*, drugače je le rahlo zaznaven, individualno celo izginja. Potrditev fonološkega statutsa *l-a* najdemo v nasprotjih *krála*: *krála* za knjižno *kradla*: *kralja*.

3) Med zvočniki ima šmarščina rahlo nosnjeni drsnik /ʃ/, nastal iz nekdanjega *š*. Nastopa v položaju med dvema samoglasnikoma; v položaju za soglasnikom in včasih tudi v izglasju pa je nosna prvina lahko opuščena.

4) Svetli drsnik /j/ se izgovarja enako kot v knjižnem jeziku, zato ga tudi jaz zapisujem z *j*, izgovarja pa se kot *í*.

5) Mehkonebni pripornik /h/ se izgovarja enako kot v knj. jeziku.

1 Oblikoslovje

1.0 V oblikoslovju je potrebno opozoriti na tiste slovnične kategorije ter oblikotvorne in oblikospreminjevalne vzorce, ki se razlikujejo od norm knjižnega jezika. V ožje oblikoslovje spadajo pregibne besedne vrste: samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol in pregibni povedkovnik; v širše še nepregibne: prislov, nepregibni povedkovnik, predlog, veznik, členek in medmet. Razprava se omejuje samo na polnopomenske besede, ker pri slovničnih besednih vrstah med šmarščino in knj. jezikom ni omembe vrednih razlik.

1.1 Samostalniška beseda

1.1.1 **S a m o s t a l n i k i.** Govor Šmarja in okolice pozna v ednini vse tri spole, v množini pa samostalniki s. spola postanejo ženskega ali moškega. Od števil je povsem izgubljen dvojina, razen v I/T dv. za m. sp., a še v tem primeru se največkrat dodaja števniki *dva*. Zato bo pri vzorcih navajana le ed. in mn., pri m. sp. še I dv. Obstaja 6 sklonov, posamezne končnice pa imajo veliko večjo pomensko obremenjenost kot v knj. jeziku; v sklanjatvenih vzorcih je prisotna močna težnja posploševanja ž. a-jevskih končnic k vsem spolom.

1.1.1.1 Moške sklanjatve poznajo v ed. še podspol živost/neživost.

(1) **S a m. 1. m. s k l a n j a t v e** se pregibajo po naslednjem vzorcu: *kuvāč-ø -a -i -a -i -am*;

-a;

-i -u/u_y -am -e -ah -am.

Od knj. jezika se razlikujejo D/M. ed s končnico *-i* ter D. M in O mn. (= dv.) s posplošenimi kočnicami *-am*, *-ah*, *-am* iz a-jevske sklanjatve. Po upadu nenaglašene končnice *-i* v O mn. imamo v O vseh številih enako končnico *-am*.

Sam., ki imajo v I ed. v osnovi *í, ú, á*, doživijo v odvisnih skl. premeno: *dím déima, krúh krouha, brát bráta*, kar kaže na staro kolikostno razliko naglašene samoglasnika.

Premični naglas imajo sam. *bóžič bužéiča, člópek čluváika, jéčmen ječmáina, jélen jeláina, jézik jezéika, kósta₁ kustája, vóruh vuráiha*.

Mešani naglasni tip je zelo redek, saj je večina sam. prešla k nepremičnemu tipu: *móst -a, grát gráda, náus -a*. V mn. tu ne poznajo podaljšane osnove z *-ov-*: *bráigi, mósti, séini, várti, zéidi, pláuti*. Izjemo predstavlja nekaj zelo pogostnih sam., ki so v posameznih sklonih obdržali naglas na končnici: *bráik bregā, gnáuj gnujā, báuk, bugā, láis lesā, váus vuzā/váuzā, mn. váuzi/vuzjái, zóup zóuba*, toda mn. *zubjái* in O *zóubam/zubméi*. Nenaglašene končnice *-je* v mn. ne poznajo. Zelo redki končnici *-áim, -áih* v D in M mn. sta vselej dvojnici običajnih končnic: *lāsam/lasáim, zóubah/zubáih, móuzah/mužáih*. Izjemno redka je tudi *-mi* v O mn.: *lasméi/lasam, mužméi/móuzam*.

Šmarščina je odpravila tudi končniški naglas v korist nepremičnega naglasnega tipa: *déš déža, stiebar -bra*.

Pri sklanjatvi sam. se pogosto srečujemo s kakovostnimi premenami v osnovi, s katerimi je šmarški govor nadomestil nekdanja kolikostna nasprotja (*grúnt gróunta* — gl. zgoraj). Premene osnove, odvisne od zakonitosti o razvrstitvi slovenskih oglasnikov v izglasju, so enake kot v knj. jeziku.

Poleg pravkar omenjenih premen so zanimive še naslednje: določene značne kategorije sam. z osnovo na *-r* in lastna imena na *-i* osnovo podaljšujejo z *-j*: *hudírja, ukvírja, šáuštarja, tíišlarja, Kárlija, Róudija, Fráncija/Fráncita*;

vsa ostala lastna in prevzeta občna imena na samoglasnik pa s *-t-*: *Dráguta, fiičkuta, Stánkuta, Téineta, Méihata, Skázata* (kakor je precej splošno ljudsko, zabeleženo npr. še pri Kopitarju).

Samostalniki, ki imajo v knj. jeziku *a* v zadnjem zlogu im. osnove, se v šmarščini obravnavajo drugače. Pri lastnih imenih in v težjih soglasniških sklopih se *a* odraža z *e*, *a*, sicer pa onemi, pri čemer se v novonastalem soglasniškem sklopu ozloži zvočnik: *Fránčeka, Jáužeka, Táunčeka, sineka, jž-beca, pšánčeka*; toda *-an > -n* : *česn, páudn*; *-al > -u* : *kuótu, vuósu, vuógu*; *-alj > -l* : *kášl, kárhł*; *-ar > -ar* : *čiébar, péiskar, váitar*; *-ac > -ec* : *caipec. hlápec*; *-ak > -ek* : *pétek, pundáilek*.

Sam. *dén* se sklanja takole: ed *déen dnáiva*; dv. *dnáiva/dníi*; mn. *dnáivi dníi/dnáivu dnáivam dníi/dnáive dnáivah dnáivam*. — Sam. *človek*: *čluóvek čluováika* ..., v mn. pa *ludjái ludéi ludáim ludéi ludáih ludméi*, torej enako kot v knjižnem jeziku, seveda v ustrezni narečni uglasitvi. — *Vótruk* je sr. sp. (*vótruk je spalu*) in se sklanja takole: *vótruk utróka* ...; *utróci utráuuk utrókam utróke utrókah utráuuci/utrókam/utráuukam*.

(2) Sam. 2. m. sklanjatve podaljšujejo osnovo s *-t-* in se pregibajo po 1. sklanjavi, npr. *Méiha -ta* ...

(3) Primerov za 3. m. sklanjatev v govoru nisem našla.

(4) Sam. besede 4. m. sklanjatve *te stár, te mlát, te bóutast* itd. se sklanjajo pridevniško.

1.1.1.2 Ženske sklanjatve so, tako kot v knj. jeziku, štiri.

(1) 1. ž. sklanjatev je uveljavila izključno nepremični naglasni tip, pregibnostni vzorec pa je naslednji: *léip-a -e -i -u -i -u*; dv. = mn.: *léip-e -o -am -e -ah -am*. Tako še: *guóra, nuóga, ziómla, siéstra, miégla, tiéma*.

V ta vzorec so se uvrstili tudi sam. ž. sp. na *-ev*, v šmarščini dokaj pogostni: *cirkva, bráiskva, mláčva, muléitva, pustárva, bárva 'brv', sáitva, targátva, zétova*; v R mn. imajo obliko: *círku, muléitu, ubáru*. — V 1. ž. sklanjavi najdemo tudi nekatere sam., ki so v knj. jeziku sr. sp.: *čráiva, jájca, jápka, ráibra, ráma*; v ed. gre za sporadične primere, v mn. pa je prestop v ženski spol zelo pogost: *máiste, vópkne, vóuhe, gjáizde 'gnezda', kréile*. — V mn. srečamo poleg pričakovanih množinskih sam. *hláčce, kláíše, škárje, véile, déile* 'podstrešje' tudi vse množ. sam., ki jih knj. jezik uvršča v 2. ž. sklanjatev: *smóučce, páirse, jáisle, dróže*, ter vse množ. sam., ki so knjižno sr. sp.: *nebáise, vráte, dárve, plóučce, vóuste 'usta'*. — Sam. *mati* se v š. govoru skoraj ne uporablja, *hčí* pa ima od rod. dalje osnovo podaljšano z *-er-*, dobiva pa končnice 1. ž. sklanjatve.

(2) 2. ženska sklanjatev pozna nepremični in mešani naglasni tip. Prevladujejo osnove z nepremičnim naglasom: *peróut-ø -i -i -ø -i -ju*; *-i -i -im -i -ih -im*. Tako še: *buláizn, lubáizn, nuráust, pámet, smárt, stárd-'med', žálust*. Sam. z *i* v enozložni osnovi I/T doživljajo v vseh sklonih premeno: *nít néiti* ..., kar odseva osrednjeslovensko tonemskost *nít niti*.

Vzorec za mešani naglasni tip je naslednji: *lóuč-ø luč-éi lóuč-i -ø lóuč-i luč-jóu; luč-éi -éi -áim -éi -áih -áim méi*. Tako še: *vés 'vas', árš aržei. póut putéi, káust kustéi, máuč mučéi, náuč nučéi, ráič rečei* ter edninska *mášt mastéi*. V neimenovalniku (razen T = I) prihaja do premene osnovnega samoglasnika, izjema je *párst parstéi*, ker v šmarščini tako naglašeni kot nena-glašeni *r* dajeta isti odraz (*ar*). — Sam. *kri* se sklanja takole: *kriú-ø karv-éi krív-i kriú-ø krív-i karv-jóu*.

(3) 3. žensko sklanjatev z nekončniškim pregibanjem najdemo le pri ljubkovalnih imenih: *mámi* (redko); *Rézi*, *Fáni*, *Málči*.

(4) 4. ž. sklanjatev vsebuje sam. besede tipa *te stára*, *te mláda*, *te nuóva* itd. s pridevniškim pregibanjem.

1.1.1.3 Srednje sklanjatev poznajo dejansko le ednino, kjer so se sam. sr. sp. obdržali predvsem ob podpori samoedninskih snovnih, skupnih in pojmovnih imen, medtem ko so sam. sr. sp., ki ne podaljšujejo osnove, dalje vsi množinski sam. ter nekaj sam. s podaljšano osnovo na *-s-* prešli med ženske (*učáise*, *ušáise*, *nebáise*), ostale sam. s podaljšano osnovo na *-s-* ter na *-t-* in *-n-* pa srečamo v 1. moški sklanjativi: *dreváisi*, *kuláisi*, *sáimeni*, *véimeni*, *bráimeni*, *plečéti*, *téleti*, *žrebéti*, *toda dekléte*.

(1) Pregibnostni vzorec za 1. srednjo sklanjatev je: *máist-u -a -i -u -i -am; -e -ø -am -e -ah -am*. Preglasa v O ed. ter D/O mn. ne srečujemo, ker je končnico *-om* zamenjala posplošena ž. končnica *-am*.

V 1. s. sklanjativu prevladuje nepremični naglasni tip, srečamo pa tudi premičnega in mešanega: *téle teléta*, *vréme vreména*, *sáime seména/sáiména* oziroma *senáu sená f siéni*, *nebáu nebá na niébi*, *mesáu mesá v méši*. — Sam. *tla* se pregiba takole: *klé klé kláim klé kláih kláim*.

(2) Primerov za 2. s. sklanjatev v govoru ni, če izvzamem nekakšno rečenico *Gardáu se ubnáša du jáisti nu péiti*.

(3) Po 3. s. sklanjativu se pregibajo kr. l. i. pridevniškega izvora: *Káuzj-e -ega -emu -e -em -im*. Za mn. ni primerov.

1.1.2 Samostalniški zaimki

1.1.2.1 Osebni zaimki so zelo pogosto rabljeni in so doživeli kar več posebnih razvojev. Oglejmo si jih hkrati s pregibnostnimi vzorci.

<i>jés</i>	<i>méne me</i>	<i>mén(i) mi</i>	<i>R</i>	<i>mén(i)</i>	<i>ménu</i>
<i>téi</i>	<i>tébe te</i>	<i>téb¹¹(i) ti</i>	<i>R</i>	<i>tébi/tép¹¹</i>	<i>tóubu</i>
<i>áun</i>	<i>jéga ga</i>	<i>jém(i) mu</i>	<i>R</i>	<i>jém</i>	<i>ž jím/jém</i>
<i>áuna</i>	<i>jé je</i>	<i>jéj ji</i>	<i>jóu ju</i>	<i>jéj</i>	<i>ž jóu</i>
<i>méidv-a -e</i>	<i>náj naj</i>	<i>náma nama</i>	<i>R</i>	<i>náma</i>	<i>náma</i>

Enako sklanjamo tudi *véidva* za 2. os., za 3. os. dv. pa:

<i>áunadv-á -ai</i>	<i>áunehdváih</i>	<i>áunemdváim</i> itd.;			
<i>méi mé</i>	<i>nás nas</i>	<i>nám nam</i>	<i>R</i>	<i>nám</i>	<i>nám</i>

Tako še *véi vé* (obliki *mé*, *vé* sta zelo redki), zaim. za 3. os. pa se glasi:

<i>áun-i -e</i>	<i>áuneh jih</i>	<i>áunem jím</i>	<i>R</i>	<i>áuneh/jih</i>	<i>áunim/jim</i>
-----------------	------------------	------------------	----------	------------------	------------------

1.1.2.1.1 Posebnosti v rabi os. zaimkov. Povratni osebni zaimék *sébe* se sklanja tako kot *tébe te*. — Od naveznih oblik v tož. sta izredno zanimivi obliki za 3. os. ed. m. sp. *pu jã 'ponj'* in *za jã 'zanj'*. Nanju sem naletela le v hitrem govoru, zato domnevam, da gre pri tem za skrčitev sicer veliko

¹¹ Izpad končnega *-i* je sporadičen pojav, nastopa predvsem v hitrem govornem tempu. Končni zvoneči nezvočnik se navadno izgovarja še zvoneče, to je mogoče zato, ker je izpad *i*-ja mlad pojav in ker se ob upadlih oblikah dobro držijo tudi neupadle oblike. Izpad končnega *-i* je najpogostejši v D/M ed. zaimenske sklanjatev, v O mn. vseh sklanjatev, dalje v velelniku, pri prislovih in členkih (razen izpada v sklonilih prim. še: *bóud/bóudi* 'bodi', *zgréiz/zgréizi* 'zgrizi', *lãn* 'lani', *snáuč* 'sinoči', *tóud/tóudi* 'tudi').

pogosteje rabljene naglašene oblike *pu jéga*, za *jéga*. — V 3. os. mn. je zaradi fonetičnega razvoja *ú > j/j* izginila razlika med naglašeni in nenaglašeni oblikami, govor pa je to razlikovanje na novo vzpostavil s tem, da v naglašeni položaji uporablja pridev. oblike kaz. zaimka *áuni*. — Pri zaimkih *méi* in *véi* se je kljub upadu končnega *-i* v O ohranila razlika med D (*nám*, *vám*) in O (*nám*, *vám*). — V 1. in 2. os. dv. in mn. se je M izenačil z O. V 3. os. dv. se je števniki *dva* kot sestavni del zaimka ohranil v vseh sklonih. — Zaimka *jés* in *téi* imata v O redno razviti obliki z naglasom na 1. zlogu, zato tu ne srečamo pritičnega (deiktičnega) *-j* na koncu.

1.1.2.2 Vprašalna zaimka *kdo* in *kaj* imata naslednjo sklanjatev:

<i>dáu</i>	<i>kuóga</i>	<i>kuóm</i>	<i>R</i>	<i>kuóm</i>	<i>kuóm</i>
<i>kuóga/kā</i>	<i>kuóga</i>	<i>kuóm</i>	<i>I</i>	<i>čáim</i>	<i>čáim</i>

Po človeškem osebkju se zelo pogosto sprašuje tudi z zaimkom *dér(i)*, ki se je po naliki z razvojem *dáu < *k₂to* razvil iz **k₂teri*. Namesto zaimka *kaj* se je začela uporabljati rod. oblika vprašalnice za osebe: *kuóga*, pri čemer je prišlo do upada v *kā*.¹² Po naliki z I/T so se začele tudi v R in D uporabljati oblike *kuóga*, *kuóm*; razlika med vpraš. zaimkoma za os. in stvari je ostala le še v predložnih sklonih.

1.1.2.3 Od oziralnih zaimkov pozna šmarščina zaimke *dér/kér* za osebe, *kuóga kár/kār* za stvari (le v I/T, v ostalih skl. so ju nadomestile sprevržne oblike vprašalnih zaimkov), *ku*¹³ v pomenu 'ki'; namesto knj. *čigar* pa srečujemo spet sprevržno rabo vpr. zaimka *čegāu*. To je torej splošen štajerski pojav izpeljave ozir. zaimkov iz vprašalnih s sprevrženjem. Razen pri *čigar* so v knj. jeziku na ta način tvorjeni poljubnostni zaimki iz vprašalnih, medtem ko šmarščina poljubnost v trdilnih stavkih izraža s členkom že: *že dáu*, *že kuóga*. — Nekaj primerov rabe: *Dér máure*, *naj préide pumāgat*. — *Kér náučé pumāgat*, *je báule*, *de ne háudi táj*. — *Kár léhku narédíš nés* 'danes', *ne udlāgaj na jútre*. — *Tót je téist*, *ku je kózla sskráu*. — *Téist*, *ku néi biu káršen*, *ne préide v nebáise*. — *Kuóga nājdeš*, *je zéihar toóje*. — *Čegāu krúh jáiš*, *téistem pa dáitaj*. — *Dáukul ga je puózna* 'poznal', *se je jáuka* 'jokal' za *jém*. — *Téga za kárboud na bu narédla*. — Kot kažeta zadnja primera, so oziralnopoljubnostni zaimki tvorjeni s členico *-koli* ali *-bodi* iz vprašalnih. Kadar se pri *-bodi* končni *-i* reducira, ostane *d* v izglasju zvneč.

1.1.2.4 Nedoločni, mnogostni, celostni in nikalni zaimki so v šmarskem govoru ohranjeni bolje kot oziralni: *nāidu* 'nekdo', *maludáu*, *márs(i)dáu*, *néišar* 'nihče', *nubédn*; *náika* 'nekaj', *mālukáj*, *márs(i)káj*, *nič* ter posamostaljeni: *náihtarj* 'nekateri', *mālukér* *māludér(i)*, *márs(i)kér(i)*, *mársikáu* 'marsikakšen', *fsāk*, *fsé*.

Zaimki, tvorjeni iz vprašalnih *kdo* in *kaj*, se tako tudi sklanjajo, vsi ostali pa pridevniško. — Zanimiv je celostni zaimek *ubā ubái*, kjer v D/O še naletimo na dvojinske končnice, a so tudi tu že možne kar množinske: z *ubáim náugam*, in to vselej, če je zaimek rabljen pridevniško.

¹² Ramovš v HG (Morfologija, 89) te oblike za štajerska narečja ne navaja; bolj pogosta je dvojica *kuóga*, *kā* pa je kakor njena reducirana oblika, in ne morda iz vprašalnice *kaj*, kjer šmarski govor praviloma ne pozna deiktičnega *-i*. Prim. moščansko *kōga/kā*, poljubnostno pa *kēj*, kjer je *kā* pač iz **kaja*.

¹³ *ku* je pogosto rabljena mnogopomenska vezniška beseda s pomeni 'ki', 'ko', 'ker'.

Nekaj primerov rabe: *Náidu stujéi pred héišu.* — *Náikum 'nekomu' je puováida(u).* — *Néišar/nubédŋ ga néi véidu.* — *Náihtarni máju fséga dójisti.* — *Nubénem néi nič dáu.* — *Z ničáimar néi zufréidŋ.* — *Is fsákem se skráiga.*

1.2 Pridevniška beseda

1.2.0 Pridevniška beseda vključuje razen pridevnikov še osebne svojilne in kazalne, vprašalne ter vse iz njih tvorjene zaimke, dalje drugostna zaimka *dargáčŋ* in *dróug(i)*, celostne *fsák*, *vés* in *ubä*, nikalnega *nubén*, istostne *gléih ták 'enak'*, *gléih téist 'isti'* in *gléih tólk 'enako'*. Med prid. bes. se uvrščaje tudi glavni, vrstilni, ločilni in množilni števniki ter deležniki.

1.2.1 **Pridevniki.** Šmarski govor pozna lastnostne, svojilne, vrstne in količinske pridevnike, vsi lahko opravljajo vlogo levega in povedkovega prilastka ter povedkovega določila.

1.2.1.1 Sklanjatveni vzorec za prid. m. oz. s. ter ž. sp. ed. je takle:

<i>sláip-ø/-u</i>	<i>-ga</i>	<i>-mu</i>	<i>I/T</i>	<i>-em</i>	<i>-im</i>
<i>sláip-a</i>	<i>-e</i>	<i>-i</i>	<i>-u</i>	<i>-i</i>	<i>-u</i>

Dvojsinske oblike so (razen za I/T m. sp.: *sláipa*) pomnožinjene in v neimenovalniških sklonih enake za vse spole, torej: *sláip-i/-e -ih -im -e -ih -im*.

Pridevniki se v šmarščini sklanjajo po nepremičnem in premičnem naglasnem tipu; prevladuje nepremični. Iz fonoloških zakonitosti prihaja v posameznih primerih v odvisnih sklonih oz. pri ž. spolu do premene naglašene samoglasnika oz. do premene končnega zvenčega nezvočnika v osnovi: *dáubar dóbra*,¹⁴ *mlád mláda*, *sív séiva*, *arjáu arjäva*, *dáug dáuga*, *gárd gárda*, *kéisu kéista*, *vóuzek vóuzka*, *čéinek čéijka 'majhen'*. Brez premene ostajajo tile pogosto rabljeni pridevniki: *ardéc*, *čárn*, *bulén*, *májhn*; *mámin*, *séstrin*; *cáistn*, *želáizniški*, *stráišŋ*, *nebáiški*; *prešéičji*, *kukáušji*, *kózji*, *zvóunéjši 'zunanji'*. — Nekaj pridevnikov se pregiba ničto: *těš 'tešč'*, *féist*, (k)šáit 'pameten'; sem se nagiba tudi *žléht*.

Premični naglas je redek: *buógat bugátga bugáta*, *širuk šruóka*, *visuk vesuóka*, *gluóbuk glubuóka*, *zelen zeléna* (tako npr. tudi na Mostecu).

1.2.1.2 **Določnost.** V šmarskem govoru pridevniki s svojo obliko ne morejo več ločevati med določnostjo in nedoločnostjo. Če gre za posebno vrsto predmeta, za že znani predmet ali za posamostaljeni pridevnik, postavljajo nam. končnice *-i* pred prid. člen *te < *tš*, ki se ne pregiba: *te stár*, *te mlát*, *te nuóŋ*. Pridevnik brez člena je sam po sebi nedoločen, medtem ko se člen en pregiba, izraža pa nedoločnost samostalnika: *en mlát stár/gáitečn 'grabežljiv' čluóvek*.

1.2.1.3 **Stopnjevanje.** Lastnost predmeta v različni meri izražajo pridevniki z različnimi stopnjami. Tudi šmarščina stopnjuje pridevnike z obrazili *-ši*, *-ji*, *-ejši* ali pa opisno s prislovoma *ból nárból* ter *měj narměj*. — Opisno stopnjevanje je bolj razširjeno kot v knj. jeziku, saj se z obrazili stopnjujejo le najpogosteje rabljeni prid.: *láipši*, *gárši*, *mlájši*, *slábši*, *délši*, *šírši*; *těžji*, *léžji*,¹⁵ *véišji*, *glóubji*, *dráži*, *věči*, *krá(t)či* *kráčja*; z *-ejši* se prid.

¹⁴ *dáubar : dóbra* — *áu* je odraz za novoakutirani *o*, ki pa se je v š. tako zgodaj podaljšal, da je še ujel razvoj stalno dolgega psl. *o*: *ó* je zastopnik mladoakutirane *o*.

¹⁵ V šmarskem govoru pogosto srečujemo pridevniške protipomenke: *čéinek* — *vújek*, *visuk* — *néizek*, *páun* — *prážn*, *širuk* — *vóuzek*; pri nekaterih prid. naletijo tudi na pomensko nevtralizacijo: *strášnu* ali *gróznú* *fést/préidŋ*/(k)šáit v pomenu 'zelo priden'...

stopnjujejo zelo redko: razen pri *stárejš* srečujemo pri vseh ostalih dvojnice z *ból*: *žléhnejš/ból žléht*, *premáúžnejš/ból premáúžn*. Pri prid. *vóúžeš* 'ožji' gre za križanje obrazil -ji in -ši. — Nekaj prid. tvori primernik (in presežnik) z nadomestnimi osnovami: *dáubar báulši*, *vújlek véci*, *čéinek méjši/ból čéinek*.

Presežnik se dela iz primernika s predpono *nár-*, največkrat pa temu dodajajo še določni člen *te*, in sicer v zaporedju *nar + te + prim.*, redkeje *te + nar + prim.*: *nárvéci/nártevéci/te nárvéci*, *narból pámetn/nárból te pámetn/te nárból pámetn*.

Od prislovov za elativno stopnjevanje najčešče slišimo *zlój* 'zelo' in *précej*: *zloj/zluj mlát*, *précej bógat/stár*.

1.2.2 Pridevniški zaimki

1.2.2.1 Osební svojilní zaimki so najpogosteje rabljene zaimenske prid. besede. Zaim. za 1. os. ed. se glasi: *máuj*¹⁴ *mój-a -e; -i -e*. Enak glasoslovni razvoj je doživel zaim. za 2. os. ed. *tváuj* ter splošni ali povratni svoj. zaimek *sváuj*. — Za 3. os. ed. imamo *jegóuj* *jegóp-a-u* (m./sr. sp.) ter *jeín-ø -a -u* (ž. sp.), katerega pa često zamenjuje bes. zveza *ud áune*. — Lastnino dvojniskih oseb izražajo *nájín* *nájín-a -u*, *vájín* *vájín-a -u* in *ud áunih dváih*, množinskih pa *náš* *náš-a -e*, *váš* *váš-a -e* in *ud áuneh*.

Os. svoj. zaimki se sklanjajo pridevniško po naslednjem vzorcu: *máuj/móje mójga mójem* I/R *mójjem mójím; mójja; mój-i -ih -im -e -ih -im*. Za ž. sp.: *mój-a -e -i -u -i -u; móje*. Iz prikazanega vidimo, da pri pregibanju prihaja do različnih premen v osnovi. Pozna pa šmarščina v nasprotju z večino štajerskih narečij preglas *o > e* za mehkiimi soglasniki (*móje*, *náše*).

1.2.2.2 Kazalni zaimki so: *tót -a -u*, *téist(-i) -a -u*, *áun-i -a -u*; *ták -a -u*. Šmarški kaz. zaimek *tót* izhaja iz podvojene psl. oblike **totŕj6*; iz nepodvojene oblike **tŕj6* je nastal člen *te*, ki je praviloma nesklonljiv (prilagoditev po sp. je možna le v I ed., a še tam zelo redko) in ga ta govor uporablja za tvorbo določne oblike pridevnika ter pred vrstnimi števnikmi (*te párví*). Količinski kaz. zaimek *tolik* se ne uporablja, nadomešča se z opisno obliko *takáu vújlek*. — Vsi kaz. zaimki so lahko okrepljeni z navezno členico *-le*, vendar so brez nje pogostejši. *Ták* pozna tudi obliko *tákšn*. — Ostanki psl. kaz. zaimka *só si se* so ohranjeni le v prislovihih: *láitus*, *snáuč(i)*, *sám* 'semkaj'.

1.2.2.3 Vprašalni vrstni zaimek *kateri* se je v šmarščini že zgodaj naslonil na vprašalnico za osebe: **kŕto* → **kŕteri*, kar je privedlo do oblike *kéri* ali pa do *déri*, analogno po razvoju samostalniškega **kŕto* v *dáu*. — Okrepitvene členice *-šen* pri vpr. zaimkih ta govor ne pozna. Slišimo *kák -a -u*, še večkrat pa namesto tega zaimek *káuuj* *kóp-a -u*, nastalo iz **kakovŕ*, ki ga poznajo tudi drugod po Štajerskem: kot *kópí*¹⁶ v Oplotnici in *kúv*¹⁷ na Mostecu pri Brežicah. Po količini sprašujejo šmarščani *kakáu vújlek*.

1.2.2.4 Vlogo pridevniških oziralnih zaimkov opravljajo kar vprašalni: *Káka sáitva*, *táka zétva*. — *Kuólk znáš*, *tuólk veláš*.

1.2.2.5 V š. govoru srečamo še nedoločne, mnogostne in vseobsežnostne pridevniške zaimke: *náiki* 'neki', *náihtarŕ* (na Mostecu *núhterní*¹⁷) 'nekateri', *náikuuj* *náikuva* 'nekakšen', *marsikáuu* *marsikóva*, *malu- / mársikér/dér*, ki pa se rabita večinoma posamostaljena; dalje še *fsák -a -u*, *vés vsá vsé* ter *nubén -a -u*.

¹⁶ Zinka Zorko, Oplotniški govor, Zbornik občine Slovenska Bistrica, str. 293—310.

¹⁷ Na to obliko me je opozoril J. Toporišič; tako še na druge značilnosti Mosteca.

1.2.3 Števniki

Šmarščina pozna glavne, vrstilne, ločilne (so zelo redki) ter množilne števnikke.

1.2.3.1 Glavni števniki *jén -a -u* ima v I m. sp. tudi samostalniško rabljeno obliko *jédn*; *dvā dvāi*, *tréiji tréi*, *štiri štír*, *pét*, *šáist*, *sáidŋ*, *áusŋ*, *devét*, *ednáist*... Ker šmarščina ne pozna v I mn. nenaglašene končnice *-je*, ima za knj. *trije* obliko *tréiji*, za *štirje* pa je prvotno *štirji* > *štiri*, za razliko do oblike za ž. sp. *štir* < *štiri*. — Glav. števnikki se sklanjajo pridevniško, deloma s posebnimi končnicami (npr. *dvāim*, *tráih*): števnikta *stáu* in *táužnt* sta nesklonljiva; *meljáun* se sklanja po 1. moški, *meljárda* pa po 1. ženski sklanjativu. Zanimiva je skrajšana oblika števnikta *en* v pomenu poljubnostnega ali nedoločnega zaimka, nastala besedna zveza pa se sklanja v obeh delih: *na dvā nih dvāih nim dvāim*, *ni tréiji nih tráih*, *ne štír nih štírih*...

1.2.3.2 Vrstilne števnikke uporabljajo v Šmarju z nesklonljivim določnim členom *te*: *te párv(i)*, *te dróug(i)*, *te tráik(i)*, *te štárta*...

1.2.3.3 Ločilni števnikki so zelo redki. V primeri s knj. jezikom v šmarščini nimajo več sposobnosti izražati različnost vrst, ampak se rabijo samo še v količinskem pomenu: *dvāuje utrāuk*, *trāuje krāv*, *dvāuje tēlet/dvā teléta*.

1.2.3.4 Množilni števnikki so prav tako redki; tvorjenke s *-kraten* srečamo le še v zvezah, kot: *dvākratna zgóuba*, *pétkratŋ dubéiček*, medtem ko *enkrātŋ* pomeni izvrsten. — Množilni števnikki, izpeljani iz ločilnih in rabljeni ob snovnih imenih, izražajo število vrst: *dvāujni krumpir*; *ígur pa coáitnik*, *trāujna putéica* 'tri vrste potice'. — Množinske samostalnice v šmarškem govoru štejejo z glavnimi, ločilnimi ali množilnimi števnikki, največkrat kar z glavnimi: *jéne vrāte*, *dvāujne hlāče*, *trāuje/trāujne/tréi grāble*, toda samo *štír grāble*, *pét véil* itd.

1.2.4 Deležniki. K pridev. besedam uvrščamo tudi deležnike. Oblike na *-č* so zelo redke: *budóuči móuž*, *pekóuč hrén*. Pač pa srečamo nekaj deležnikov stanja na *-l*: *uzéble náuge*, *vrāila zóupa*, *premárli pársti*, *vmárle dóuše*, *preséhla vóda*. — Najpogostejši so deležniki na *-t* ali *-n*, vendar sta ti dve obrazili pogosto drugače razporejeni kot v knj. jeziku: to je podrobno obravnavano pri glagolskih vrstah.

1.3 Glagol

1.3.1 Glagol pozna vse oblikotvorne in oblikospreminjevalne vzorce, v tvorbi nekaterih oblik pa naletimo na premene korenskih samoglasnikov zaradi metatonij, naglasnih premikov ali zaradi posploševanja oblik. Glede na to, kako dejanje v času poteka, pozna tudi šmarščina dov. in nedov. glagole; pozna vrste glagolskih dejanj in seveda tudi prehodnost.

3.2 Osebne glagolske oblike se spregajajo v 3 osebah in 3 številih. Od časov se predpreteklik ne uporablja, sedanjik pa ima v dv. osebila *-ma -ta -ta*, enaka za vse spole. Obstajajo trije nakloni. V velelniku se je naglas edninske oblike posplošil tudi v dv. in mn., tako premičnega naglasnega tipa sploh ne poznajo. V ed. je priponski *-i* pri počasnem govoru še dokaj dobro ohranjen. v dv. in mn. pa dosledno upada: *niés(i)*,¹⁸ *niésma niésta*, *niésmu niéste*.

¹⁸ Končni *-i* je samo deloma ohranjen; v strnjem govoru, zlasti hitrejšem, upada. Ne velja pa to za celotno področje govora. Na vzhodnem obrobju, na Breceljovem, v Korpulah in na Belem, tj. že pred Mestinjem, do koder sega šmarški govor, so neupadle oblike pravilo.

Prepoved in zapoved se največkrat ne izraža naravnost, ampak se opisuje z naklonskimi glagoli: *Ne smátiješ jét/gardáu guvuréit/se smejät.* — *Máreš dáilat/fést jáist/puslóušat.* Pogojniki se tvorijo kakor v knj. jeziku: *bi dáilav, bi býv dáilav.*

Od načinov se tvornik uporablja pogosteje kot trpnik, katerega delajo s pom. glag. *biti* in delež. na *-t* ali *-n* ali pa s prostim glag. morfemom *se*. Trpnik ali oblika za stanje, to je tvornik, uporabljajo takrat, kadar hočejo postaviti v ospredje tistega, ki ga glag. dejanje prizadeva: *Krúh je pujáiden* (stanje). — *Gnär nam je bíu ukráden.* — *Krúh se péče.* — *Klé 'tla' se réibaju.*

1.3.3 Neosebne glagolske oblike

1.3.3.1 Nedoločnik ima v šmarskem govoru obrazilo *-t*, nastalo po poznem upadu končnega *-i*. To obrazilo je analogno vneseno tudi v glagole tipa *reči*, *striči*: *réčt, téčt, stréišť 'striči', séšť, vléšť se, stráišť 'streči'* (to zanimivo nasprotje med *-čt -šť* poznajo tudi na Mostecu).

Nedoločnik se najčeseje uporablja v zvezi s faznimi in naklonskimi glagoli ter za glagoli, ki izražajo stanje naše zavesti: *Záčel je dežvät.* — *Néhaj lenárit.* — *Máreš puváidat.* — *Ne móurem jét 'iti'.* — *Se ne spláča guvuréit.* — *Dóbru se je spučeít.* — Nedoločnik se pogosto uporablja skupaj s predlogom *za*: *Táu je gardáu, de néi za puváidat.* — *Bló je dójsti za péit nu za jáist.* V zadnjih dveh primerih ima nedol. vlogo samostalniške besede.

1.3.3.2 Namenilnik. Upadle oblike nedoločnika se povsem pokrivajo z namenilnikom. Raba tega peša, če stoji za velelnikom (pri dovršnih glagolih ga pa tako in tako ni): v vlogi namenilnika stoji tedaj velelnik: *Pójdma, pugrábma trávu 'Pojdiva pograbit travo'.* — *Pójt, pudóji krávu 'Pojdi pomolst kravo'.* — Nekaj primerov rabe nedol. in namenilnika: *Pép náiče jáist.* — *Príidi fúrt 'takoj' jáist.* — *Tótga 'tega' ni mugáuče kóupit.* — *Šta je cóukar kóupit.* — *V jóutru 'zjutraj' ne smáiješ dáugu spät.* — *Póit fúrt spät.*

1.3.3.3 Od deležnikov in deležij so oblike na *-č* in *-e* zelo redke in se uporabljajo kot prid. besede ali kot prislovi: *pekóuča rána, budóuči te mlád 'bodoči zet'; sedé dáila.* Od oblik na *-vši* se najde edino prislov *naskriuš.*

V opisnem del. za m. sp. ed. so naglašeni končni sklopi *-áv, -ív, -év, -áiv, -fl > -rv/r* praviloma ohranjeni, na vzh. obrobju govora — področje se nekako pokriva z rabo velelnika na *-i* ali *-ti¹⁸* — pa končni *-v* ali *-u* dosledno upada. Nenaglašeni *-av, -ev, -iv* doživljajo naslednje premene (2. navedek velja za vzhod): *-av/-a, -u/-ø, -u/-ø: dáilav/dáila, ráiku/ráik, scédu/scéd.* — V mnogih primerih prihaja do samoglasniške premene v oblikah za ž. sp. nasproti moškemu: *znáu znála, píu péila, štéu štáila, légau legáta, ráik(u) rékla, gónu gunéila* (več o tem pri obravnavi glagolov po vrstah).

Obrazila deležnikov na *-n* ali *-t* so v posameznih primerih drugače razporejena kot v knj. jeziku, predvsem v korist obrazila *-n*: *scorén, pudrén, strén* (podrobnosti so razvidne pri glag. vrstah). V govoru srečujemo jotirane in nejotirane oblike: *pupäšen, zgréžžen, zgäžen/zgäzen, hvälen, zbüjén; ugäsjen, premékjen, utárkjen 'otrpili', nabrékjen.*

1.3.3.4 Glagolniki so v šmarskem govoru pogosti in ne predstavljajo kakih posebnosti, sodijo pa seveda v okvir sam. besed: *tarplíčeje, bedéje, kuóšja, späje, muléitva, žétva, ubóutva* itd. Treba je le opozoriti, da je sogl. sklop *nj* v šmarsčini dal *ŋ*, vendar je nosni izgovor že močno oslabel, zato namesto *ŋ* večkrat slišimo kar *j*.

1.3.4 Glagolske vrste

V nadaljnjem bom skušala podati pregled glagolov po vrstah, kakor jih obravnava sodobna slovnica J. Toporišiča (SS 1984), torej izhajajoč iz sedanjiske osnove.

1.3.4.1 Glagoli na *-am*

Glagoli te vrste spreminjajo oz. tvorijo oblike po naslednjem vzorcu: *dáila-m -š; dájlaj -te ... dáilat; dáila(v) dáilata dáilal; zdáilan*.

Tako še: *grätam* 'uspem', *glédam* z vel. *glěj*, *bréigam se* 'skrbim', *máišam*, *pláčam*, *prášam*, *pustéilam* 'postiljam', *stráilam*, *špáram*, *zapráolam* idr.

1.3.4.1.1 Nekaj glagolov te vrste z nedol. na *-ati* ima v knj. jeziku poleg sedanjika na *-am* lahko tudi dvojnice na *-em* s hkratno spremeno soglasnika na koncu korena po jotaciji (SS 1984, str. 301): *ráizem*, *skáčem*, *vézem*, *zúb-blem*, *káupljem*, *dráimlem*. V šmarskem govoru se ti glagoli spregajo vselej na *-em*; poleg tistih glagolov, pri katerih knj. jezik dopušča dvojnice, srečamo tu še druge glagole na *-em*: *štráiflem*, *stáiplem* 'stepam', *putáiplem se* 'potepam se'. Isto sed. pripono dobivajo tudi glagoli *dáivlem*, *šéivlem*, *ubóv-blem*, *jezóvblem* 'sezuvam', *klóvblem* 'kljuvam', *pučéivlem*, *uméivlem* idr. — Če prištejemo sem še ponavljalnike tipa *zmarzävovat* *zmarzävblem* (gl. spodaj!), je v š. govoru ta tip sedanjiske spregatve najpogostejši.

1.3.4.2 Glagoli na *-im*

Glagoli te skupine se spregajo in tvorijo neos. glag. oblike po naslednjem vzorcu:

bráni-m -š ...; brán(i) bran-te ...; bránit; brán-u -la -l; ubrájen.

Enako še: *méislím*, *méisl-te*; *méislu méislla méisl*, *preméišlen*; *kóupím*, *slóutím*, *stóupím*, *mlátím* z del. *umláčén*, *sóudím*.

Precejšnja skupina teh glagolov je v nedoločniku naglašena na priponi: *zounéit*, *zbudéit*, *smetéit*, *zaguzdéit*. Zaradi različnih naglasnih premikov prihaja v posameznih oblikah do samoglasniških premen v osnovi: *háudím*, nedol. *hudéit/hódit*, vel. *háudi háudte*; op. del. *hódu hudéila*; *sháujen*. Enako še: *gáuním*, *váuzím*. Znani glag. imajo tudi v sed. naglas na priponi: *zbudéim*; *zbóudi/zbóud-te*; *zbóudu zbudéila*; *zbujén*. Tako še: *zounéim* z glagolnikom *zounéje* po razlikovanju iz *zoujéje*; *su máile puguvurjénu* 'so bile dogovorjene'.

1.3.4.2.1 Številni glag., ki se po sed. uvrščajo v to skupino, imajo v šmarščini nedol. na *-áit/-et* oz. *-át/-at*, če stoji pred končajem mehki sogl. *c*, *j*, *č*, *š* ali *ž* (knj. tip *sedeti* oz. *ležati*). Vsi samoglasniki v teh končajih so odrazi za psl. jat, naglašen ali nenaglašen. Primer: *sedáit* z oblikami: *sedéim*, *sédi sędte*, *sędu*, *sedáila*, *sedęč*, *sedé*, *sedęje*; *tarpáit*, *tarpéim*, *tárp-te*, *tárpú tarpáila*, *starppláin*, *tarpplęje*. Enako še: *bledáit*, *cvetáit*, *garmáit*, *guráit* in *ž(i)váit* s sed. *ževéim*.¹⁹ — Glagol *véidet* 'videti' ima naglas vseskozi na korenu; za vel. uporabljajo *glěj* od *glédat*; op. del. *véidu véidla*.

Po vzorcu *ležát*, *ležéim*, *lész -te*, *ležav ležála*, *ležáje* gredo tudi: *daržát*, *klečát*, ki pa sta v nedol. lahko naglašena tudi na korenu: *dáržat*, *kléčat*, enako kot *báizát*, *sléišat*, *vráišat* 'kričati'.

1.3.4.2.2 Posebnost predtavljajo še glagoli: *smeját se* *smejéim se*, *bát se* *bojéim se* ter *stát* *stujéim* z velelniki *směj se*, *bój se* ter *stój*.

¹⁹ V posameznih primerih stoji *e* za *i* v zlogu pred naglasom, če mu sledi v naglašenem zlogu *ei* < *i*: *ževéim*, *leséica*, *krepéica*, a slišimo tudi *živéim*, *liséica*.

1.3.4.3 Glagoli na -jem

Glagoli te vrste imajo pred sedanjiškim končajem samoglasnik in gredo po vzorcu:

péije-m -š ...; píj-te; péít, píu, péila péil; pupéít.

Tako še: *čóujem, arjóujem* 'rjovem', *ubóujem, jezóujem* < *izzujem* 'sezujem'. *skréijem, štáijem* z del. *štéu štáila* ter *preštáit*, dalje *smáijem* 'smem' z op. del. *sméu smáila*, medtem ko se nedol. in vel. ne uporabljata. Sed. *pláijem* za knj. *plevem* je tvorjen iz nedol. osnove, kar je širši štajerski pojav.

1.3.4.3.1 Posebnost v okviru te skupine predstavljajo gl. tipa *kupóujem kupúj* z nedoločniškim končajem *-ovati -evati* v knj. jeziku. V šmarškem govoru je *o/e* po modernem samoglasniškem upadu onemel, tako da se nedoločnik glasi *vérvat, svévat*, ali *kupvát. srečvát, rešvát*, če je naglas na koncu. Sicer pa so glag. tega tipa v šmarščini redkejši kot v knj. jeziku, ker jih je velika večina prešla k tipu *zmarzávat zmarzávem* < **zmarzavjem*.

1.3.4.4 Glagoli na -em

Glagoli te vrste se pred *-em* končujejo na soglasnik. V šmarščini so zelo številni in imajo precej posebnosti. Večina jih je brez nedoločniške pripone.

1.3.4.4.1 Osnovni spregatveni in oblikotvorni vzorec za to vrsto je: *trése-m -š ... trés-(i) trés-te ... trést(i); trés(u) -la -l; putrésen*.

Tako še: *láizem, gréizem, pásem* ter *nésem*, ki pa doživlja različne samoglasniške premene: *é : ái : e : nést, nésem, nés(i) : néstla : náis(u) : prinesén*.

Glagoli, katerih koren se končuje na *s* ali *z*, tvorijo deležnik na *-jen* (večinoma) v nasprotju s knj. na *-en*, zato *prinesén, zgréizen, pupášen, stréšen*.

1.3.4.4.2 Enake samoglasniške premene kot *nésem* doživljajo tudi *tépem, grébem* ter *récem* in *péčem*. Zadnja glagola predstavljata sploh posebnost te skupine hkrati z vsemi glagoli, katerih koren se končuje na *k* ali *g*. Razen nedoločnika (*fpréšt, séšt, táučt, téčt*) se od oblik knj. jezika razlikuje tudi velelnik, ki je posplošil sed. osnovo: *réc-te, péč-te, táuč-te, pustráiš-te, várš-te*. Nedol. *váršt* je po sedanjiku *váržem*.

Knjižno *moči morem* ima v šmarškem govoru oblike *máurem, máugu móg-la*; nedoločnik *máuč* je skoraj povsem izrinila prislovna oblika *mugáuče*. V rabi pa se glagol *moči* večkrat zamenjuje z *morati*, ki ima v Šmarju sed. *márem* ter op. del. *mág(u) -la*.

1.3.4.4.3 Pri glagolih, katerih koren se končuje na *-t/-d*, se je sklop *tl/dl* v op. del. večinoma poenostavil v *l*: *pádem, páv, pála; prédem, préu préla*, toda *sédla, gáudla* in *bráidla*.

1.3.4.4.4 Zanimivi so še glag., kjer je imela psl. nosnik v korenu: *klét, vzét, zét, vnét, utét, prejét, záj* s sed. *káunem* (nasproti sicer štaj. močno razširjenemu *kléjem* po nedoloč. osnovi), *vzémem, zéjem, vnémem, utémem, préjemem, zájmem*. — Pri glag. *varjét* srečamo še staro obliko sed. *verímem* poleg pogostejše mlajše *verjámem*.

Široki *e* v nedol. te podskupine je šmarški odraz za psl. nosni *e*, ozki *é* v sedanjiku pa za novoakutirani *ə* v nezadnjem zlogu.

1.3.4.4.5 Glagoli tipa *dérem* (jezičniški razred), *stérem, žréem, covém, vótprem, káulem, mélem* poleg pogostejšega *mláijem* (po nedol.) doživijo več premene: vokalizem v nedoločniku je posledica psl. prestave jezičnikov: *dráit, stráit/stárt, cováit/covárt, kláit, mláit*: v op. del. je *-rl > -r(u)*: *dár(u) dárla, stár(u), covár(u)*. Sed. *vótprem* ima nam. pričakovanega *utpráit* nedoločnik (*v*)*utpárt*.

narejen po opisnem del., medtem ko je *v-* na začetku po sed. oblikah. Enako sta nastali tudi manj pogosti dvojnici nedoločnika *cvárt* in *stárt*.

V tvorbi velelnika ni posebnosti: *dér(i)*, *žrí*, *omrí*, *mél(i)*, *kól(i)*, pač pa srečamo pri deležniku stanja v nasprotju s knj. oblikami na *-t* večinoma oblike na *-n*: *poudrén*, *strén*, *pužrén*, *scvrén*, toda (*v*)*utpárt* in *zamláit*. — Glag. *vmráit vmár(u)* -*la* ima sedanjik na *-jem*: *vmárjem*.

1.3.4.4.6 Glagola *berem* in *žgém* imata nedol. na *-ati*: *brát*, *žgát*; *bráv* *brála*, *žgáv* *žgála*; *prebrán*, *pužgán*; *bráje* 'branje'; vel. sta *bér(i)* in *žgi*.

1.3.4.4.7 Močno podskupino te vrste predstavljajo glagoli na *-nem* *-nati*, ki imajo v knj. jeziku nedol. pripono *-ni-*, v šmarščini pa se le-ta glasi *-na-* oz. *-ná-*, če je naglašena. Pregibajo se po vzorcu: *várne-m -š ... várno -te ... várnat*, *várna(v) várnata*, *várjen*. — Od zelo številnih primerov naj navedem še nekatere: *zmárznat zmáržjen*, *péiknat* 'píčiti' *péikjen*, *pučénat*, *pukléknat*, *putégnat*, *stéisnat*, *šovégnat*, *uvénat*; *fteknát*, *krenát*, *pehnát*, *prepugnát*, *premeknát*, *zaklenát*. — V vel. *-ni-* dosledno upada v *-n*: *zmárzn*, *cárkn*, *premekn* itd. Edini deležnik, ki označuje stanje, je *uvév*, a še zanj je pogostejša oblika *uvéjen*. Tako še: *nabrékjene* (*žéile*), *ugásjen* (*vóigi*), *utárkjena* 'otrpła' (*róuka*).

Vsi glagoli tega tipa so dovršniki, iz katerih so v knj. jeziku tvorjeni ponavljalniki s pripono *-ova-*, v šmarščini pa z *-ava-*; razlika pa je tudi v sedanjiku: *dvígováti dvígújem* proti *vzdigávati vzdigávlem*. Tako še *zmarzáblem*, *ftikávlem*, *prepugávlem* 'prepigobam'. Menim, da so prav ti ponavljalniki vplivali na zameno nedol. pripone *-ni-* z *-na-*.

1.3.4.4.8 Pravo posebnost te vrste predstavlja glagol *hočem*, katerega nedoločnik *htáit* se v šmarškem govoru skoraj ne uporablja, v sed. pa so znane samo kratke oblike: *čáim* *čáiš* *čái*, *čáima* *čáita* *čáita*, *čáimu* *čáite* *čáiju*. V opisnem del. je samoglasniška premena *é ~ ái ... htéu htáila*. Nikalne oblike tega glagola se glasijo: *náičem náičeš ... náičeju*; *néisn htéu/htáila* itd.

1.3.4.5 Glagoli na *-m*

Od t. i. brezpriponskih glagolov so nekateri ohranili v sedanjiku posebna osebila v 2. in 3. os. dv. in 2. os. mn. (pri *jáist* je tako stanje podpirala potreba po razlikovanju sedanjika od velelnika), pri drugih (*dati*) pa so se uveljavile končnice priponskih glagolov:

jáist: *jái-m -š -ø, -ma -sta -sta, -mu -ste -ju*; *jáj -te*; *jép* *jáila* *jáil*; *snáiden*;

váidet: *vái-m -š -ø, -ma -sta -sta, -mu -ste -ju*; op. del. *váidu* *váidla*;

béit: *sn si je, sma sta sta, smu ste su*; *bóudi* *bóud* *bóudma* *bóudta* itd.; *budóučí*; *bíu/béu* (redko) *blá blí*.

Prihodnjik se glasi: *bóm/bum* (2. oblika je klitika) *bóš* *buš* *bó* *bu* *bóma* *buma* *bóta/buta ... bóju/buju*.

Enako kot pomožnik *béit* se v sedanjiku sprega tudi glagol *grém*, ki pa tvori ostale oblike iz nadomestnih osnov: *jét²⁰*; *šáu štá šlí*; za vel. uporabljajo *pójd(i)*.

Pogosto rabljeni sestavljenki tega glagola sta *préit(i)* in *nájt(i)* s sed. *préidem* in *nájdem*; v edninskem velelniku je večinoma ohranjen *-i*: *préidi*, *nájdi*, da ne pride do sovpada z nedol.; op. del. *nášu nášla* se razlikuje od sicer štajersko močno posplošenega *nájdu* *nájidla* po sed. osnovi.

²⁰ *jét* — *éi < i* dobi v vzglasju protezo *j*, dvoglasnik za njo pa se poenoglasni in zoži; prim. še *jéglá* 'igla', *jéva* 'njiva'.

Glagol *máit/jémet* (redkeje) 'imeti' ima take oblike: *mā-m -š -o, -ma -ta -ta, -mu -te -ju*; za vel. uporabljajo opisno obliko: *māreš máit*; op. del. *jéme(v) máita máil(i)*.

1.4 Prislovi

1.4.0 Prislovi so v šmarščini zelo pogostni in zanimivi, ker odseva iz njih veliko arhaizmov, sklonskih okamenin (-č, -i, -ih), katere so v današnjih sklanjatvah zamenjale druge, analogne končnice. Najpogostejši so prislovi kraja, časa in lastnosti (načina, kolikosti, kratnosti in mere), prislovov vzroka, namere, dopuščanja in učinka je malo. Najštevilnejši so pridevniški prislovi, saj se tvorijo kar paradigmatško iz oblike za sr. spol, medtem ko izsamostalniška tvorba ni več živa.

1.4.1 Prislovi prostora odgovarjajo na vprašanje *kjái, kám (ud/du) kóud*. Kot bomo videli iz primerov, se tudi tu prislovi kraja razlikujejo glede na to, ali zaznamujejo mesto dogajanja ali cilj, h kateremu je dejanje usmerjeno. Pri prvih je zlasti značilna nekdanj dosti bolj razširjena končnica -ih v M mn., ki jo je sedaj, razen v 2. ž. sklanjatvi, povsem izpodrinila končnica -ah.

Kjái?: *tú, tám, toin* (redko, starinsko) 'tamkaj', *guóre/guórih, duóle/duólih, spódi(h), vénih* 'zunaj', *nóutar/nát, zráam* 'zraven'. *páuleg* 'poleg', *zđadaj, ud-zđaja* 'odzadaj', *fpráidi(h)* 'spredaj', *fprāja* 'odspredaj', *dumā, zdáuma* 'zdoma', *pruóč, nekjái, ųkír* 'nikjer', (*fsé*) *pusóud, drugjái, omáis, dáleč/dávoč*.

Kám?: *sém, táj, guór, duól, pruóč, bék* 'vstran', *nazáj, napráj, dargám* 'drugam', *ųkámár, náikam, dumáv ud dáuma, nuótar/nát, ukául* 'okoli'. *kám(kul)* 'kamor(koli)', *vún(ta)* 'ven'. *čráis* 'čez'.

Ud kóud?: *ud níkóudar, toút* 'tod', *ud nekóud*

1.4.2 Prislovi časa odgovarjajo na vprašanje *kéda* in so zelo pogostni: *zdáj(le), práit(le)* 'prej', *ųkuól* 'nikoli', *nés* 'danes', *fčera, jóutre* 'jutri', *pujóutaršnem, vjóutru* 'zjutraj', *duupáugne, zvečír, poudnáiv(i), punuóč, snáuč, zgáuda* 'zgodaj', *puózn(u), nazágje* 'nazadnje', *nárpráj, te párvu* 'naiprej', *omáis, puókl* 'potem', ki se pogosto uporablja kot navezovalni členek. *fúrt* 'brž, takoj', (a) *ųkrát* 'nekoč' / *jéjkrat, láitus, lán(i) predlānskim, pužém(i), spumlád(i), puláit(i), jesáini, (f)čásih, čas* 'tedaj', *hmál* 'kmalu', *dróugič* 'prihodnjič', *práuke* 'obenem', *puózn(u), gredáuč*. Prislova *dávi* in *dráivi* uporabljajo le še starejši ljudje, mladi ju ne poznajo več.

1.4.3 Prislovi lastnosti odgovarjajo na različna vprašanja glede na to, ali zaznamujejo način, kolikost, kratnost ali mero glagolskega dejanja ali tudi stopnjo lastnosti pridevnika.

Kakáu?: *takáu, práo, naróube, dargáč* 'drugače', *vrédi* 'vredu', *gléih takáu* 'enako', *pučás, héitr(u), pusáibnu/pusáibej, pucáin(i), fkúp* 'skupaj', *narážn, fsakséb* 'vsaksebi', *zapáured* 'zapored', *pustrán, na glás, pu téihu, navádn(u), nastrežáj* 'na stečaj', *naskrívš* 'skrivaj', (nár) *buól, zláipa, narávnust, na náglu* 'nanagloma', *pukuónc* 'pokonci', *lepáu, gardáu, hudáu* itd.

Kuólk?: *tuólk, précej = fést, mál, méj* 'manj', *veléik, več, duóst/dójst, préveč, zadóst* 'dovolj', *náika* 'nekaj', *níč, na váike* 'vekomaj'.

Kuólkkrat?: *tuólkkrat, vsákukrat/vsákič, dóstkrat, mál(u)kéda* 'malokdaj', *večkrat, vsákukrát, večéina, nubénkrat, ųkuól* 'nikoli', *ni jénkrat* 'niti enkrat'.

Kuólkíč?: *párvíč, tráikič, štártič, pétič* itd.

1.4.4 Prislovi vzroka, namere, učinka so zelo redki.

Zaká?: *Zatáu, zavuól téga, náleš* 'nalašč', *zapstójj* 'zastonj'.

1.5 Zaključki

Glavne značilnosti šmarškega oblikoslovja so naslednje:

(1) Pri samostalnikih pozna šmarški govor vse tri spole v ednini, kjer se je sr. sp. obdržal ob podpori samoedninskih snovnih, skupnih in pojmovnih imen, medtem ko se v množini samostalniki srednjega spola uvrščajo med ženske (ali moške, namreč samostalniki s podaljšano osnovo *-n-*, *-l-* in deloma na *-s-*).

(2) Sledovi dvojine so pri sam. le v I/T m. sp., a še tu se največkrat dodaja števniki *dva*; v vseh ostalih sklonih in pri ž. sp. so dvojinke končnice zamenjane z množinskimi. Ostanke dvojine v neimenovalniških sklonih najdemo le še pri os. zaimkih ter pri celostnem zaimku *oba*.

(3) Končnice samostalnikov se od končnice v knj. jeziku precej razlikujejo in imajo večjo pomensko obremenjenost.

(4) V D M ed. imajo pri vseh samostalnikih končnico *-i*; ta bi pri m. in s. spolu glede na vzhodno sosesčino mogla nastati preko prehoda $u > \ddot{u} > i$, vendar ima šmarščina sedaj za naglašeno *u* (pohorski) dvoglasnik *ou/üu*, nenaglašen pa je u praviloma ohranjen. Končnico *-i* najdemo tudi pri samostalnih zaimkih, kolikor je ni prizadel moderni samoglasniški upad, medtem ko se v pridevniški sklanjatvi D (*-u*) in M (*-em*) razlikujeta.

Orodnik ednine ima pri sam. m. in s. sp. namesto knj. *-om* končnico *-am*. V D, M in O mn. so samostalniki m. spola posplošili končnice *-am*, *-ah*, *-am* iz a-sklanjatve. Posredniki te posplošitve so bili, kot znano že od Škrabca, samostalniki s. spola s končnico *-a* v I mn., od koder se je potem *a* razširil še v omenjene odvisne sklone samostalnikov s. in m. spola. Ta potek je bil gotovo starejši od prehoda samostalnikov srednjega spola v ženskega, kar so novonastale oblike le še spodbujale. Po upadu končnega *-i* v O mn. so se izenačili D in O mn. ter O ed., kar sta podpirali tudi sklanjatev samostalniških zaimkov (delno) in sklanjatev pridevnikov (*sláip-im* = O ed. ter D in O mn.).

(5) Pri os. zaimkih za 1. in 2. os. dv. in mn. se je M izenačil z O, tako (je) tudi pri vpr. zaimkih (*kdo*) in *kaj*. Vprašalni zaimek za stvari je v I/T, R in D zamenjan z zaimkom za človeško, tako da se je razlika med obema zaimkoma ohranila le še v M in O.

(6) Vlogo poljubnostnih in oziralnih zaimkov opravljajo konverzno rabljeni vprašalni zaimki.

(7) Pridevniki s svojo obliko ne morejo več ločevati določnosti in nedoločnosti; določnost se izraža z nepregibnim členom *te*. Ta člen stoji tudi pred vrstilnimi števnikami. Stopnjevanje s priponskimi obrazili se drži le pri pogosto rabljenih pridevnikih. Presežnik se dela z *nar-*, največkrat pa mu dodajajo še člen *te* (*nar + te + primernik* ali *te + nar + primernik*).

(8) Ločilni in množilni števnikami so zelo redki, tvorjeni praviloma iz števnikov za vrednosti do 10. Pri glav. števn. je zanimiva skrajšana oblika števnik *en* v pomenu poljubn. ali nedol. zaimka, ki se tudi pregiba (*na dvā, nih dvāih...*). Loč. števnik v tem govoru ne izražajo več različnosti vrst, ampak se rabijo samo še v količinskem pomenu. Pač pa izražajo število vrst množilni števn., izpeljani iz ločilnih in rabljeni ob snovnih imenih. Množinske samostalnike štejejo Šmarčani z ločilnimi ali množilnimi, največkrat pa kar z glavnimi števnikami.

(9) Od deležnikov so najpogostejši na *-t* ali *-n*, a imata obrazili deloma drugačno razvrstitev kot v knj. jeziku. Razen nekaj deležnikov stanja na *-l* drugih deležniških oblik skoraj ni.

(10) Pri glagolah se nedoločnik po poznem upadu končnega *-i* na večjem delu govora končuje na *-t*, to obrazilo pa se analogno vnaša tudi h glagolom tipa *reči* (*rěčt*). Tako se je nedoločnik oblikovno izenačil z namenilnikom.

(11) V sedanjiku so dvojinke končnice *-ma* *-ta* *-ta* enake za oba spola; brezpriponski glagoli so večinoma ohranili posebne končnice v 2. in 3. os. dv. ter 2. os. mn.

(12) V velelniku se je naglas edninske oblike posplošil tudi v dv. in mn. Prepovedi in zapovedi se največkrat izražajo z naklonskimi glagoli.

(13) V sedanjiki spregatvi so po številčnosti na prvem mestu glagoli na *-em*. Med njimi so posebno zanimivi glag. na *-nem* *-nat(i)*, ki imajo v knj. jeziku nedoločniško pripono *-ni-*. Na spremembo *-ni-* \rightarrow *-na-* so v š. govoru verjetno vplivali številni ponavljalniki na *-avat*, tvorjeni iz teh glagolov (*zmárznat* — *zmarzávat*).

(14) Ponavljalniki, ki se v knj. jeziku končujejo na *-ovati* *-evati*, so posebnost šmarškega govora. Če nenaglašeni *o* *e* v priponi upade, je sedanjiki končaj *-ujem*.

tako kot v knj. jeziku (*kupoāt kupōujem*). Še več pa je primerov, ko je nedoločniška pripona *-ova/-eva-* zamenjana z *-ava-* s sedanjiškim končajem *-avlem* (*srečāvat srečāvlem*).

(15) Prislovi prostora, časa in lastnosti so zelo pogostni, drugi manj, a zanimivi, ker kažejo dosti oblikovnih okamenin, ki so jih v današnjih sklanjatvah zamenjale druge, nalikovne končnice. Upad nenaglašanih končnih samoglasnikov je pri prislovih močnejši kot pri drugih besednih vrstah.

SUMMARY

In the microdialect of Šmarje pri Jelšah and its surroundings, the tonemic accent has been completely lost. The existence of former quantitative oppositions is visible in the varying quality of stressed vowels, diphthongs or monophthongs. In morphology the accent of the basic form is usually transferred to all forms of a given word; consequently, the immobile stress prevails.

With nouns, the neutral gender is preserved only in the singular, foremost because of the singular material, collective and abstract nouns; in the plural, the neutral became feminine or masculine. — The dual has been preserved only in nom./acc. masc.; however, even there the numeral 'two' (*dvā*) is added, as with personal pronouns. In all other cases the plural endings have prevailed.

The declensions are divided according to the gender. There is a tendency towards reduction of the number of endings. Consequently, *-i* is the only ending in dat./loc. sing. of all nouns; in dat., loc. and instr. plur., the endings of the feminine *a*-declension have been generalized to the masculine gender. After the reduction of the final *-i*, the instr. plur. masc. and fem. became identical with the dat., and in the masc. also with the instr. sing. This process has been accelerated by the adjectival declension.

The tendency to reduce the number of varying forms is also exhibited in substantial pronouns: with the personal pronouns for 1st 2nd person dual and plural, the locative has become identical with the instrumental; the same thing occurred with the interrogative pronouns *dāu* and *kā*. The function of relative and nonassertive (nonspecific) indefinite pronouns is carried out by interrogative pronouns.

The inflexible article *te* is preposed to adjectives in the definite use, because their forms by themselves do not suffice to be distinguished from the indefinite forms. The same article is preposed to the ordinal numerals and usually to the superlatives (formed from the comparatives by the prefix *nar-*). The analytic comparison of adjectives is far more frequent than in the literary language.

Distributive/collective and multiplicative numerals are rare; they are used as quantifiers, especially with pluralia tantum (though here, too, the cardinal numerals are the normal option). Variety (i. e. the number of kinds) can be expressed only by multiplicative numerals preceding material substantives.

Participles in *-č* are rare. The distribution of endings in participles in *-t/-n* often differs from that in the literary language.

The infinitive of all verbs ends in *-t(i)*. In the larger territory of the Šmarje microdialect, the final *-i* has been reduced, i. e., the infinitive is the same as the supine. In conjugation, the dual is well preserved; the endings *-ma*, *-ta*, *-ta* are the same for the masculine and feminine gender. The athematic verbs have mainly preserved their special endings in 2nd and 3rd person dual and in 2nd person plural.

In present tense conjugation, the most frequent verbs are those in *-em*. Among them, those in *-nem -nat(i)*—instead of the literary *-nem -niti (dvēignat)*—are of special interest. The change of the infinitive suffix *-ni->-na-* must have been influenced by the numerous iteratives in *-āvat(i)* derived from these verbs (*dvigāvat*). In fact, the iteratives which in the literary language end in *-ovati/-evati* are a peculiarity of the Šmarje microdialect. They are treated in two ways: (1) if the unstressed *o/e* in the suffix is reduced, the present tense is the same as in the literary language (*kupoāt kupōujem*); (2) more frequently, the suffix *-ovati/-evati* changes into *-āvat(i)*, with the present tense in *-āvlem (zmarzāvat, srečāvat)*.

Šmarje dialect adverbs are very frequent and show many morphological archaisms.

ZUM PROBLEM SPRACHLICHER ADÄQUATHEIT/ANGEMESSENHEIT

Einige Bemerkungen zu ausgewählten Übersetzungen einiger slovenischer Gedichte ins Deutsche unter besonderer Berücksichtigung des Bildaspekts

Avtor poskuša teoretično utemeljeno v nemščino prevedene izbrane slovenske pesmi kot primer obravnavati s stališča podob, da bi prišel do nekaterih sklepov okrog izbire besed, vsebine podob in pomenov, s tem pa tudi izpovedne sile umetnin.

The author discusses, on a theoretical background, and by way of example, selected German translations of Slovene poems from the point of view of imagery, in order to arrive at certain conclusions about the choice of words, about the content of images and meanings, and consequently about the expressive force of literary works of art.

Beim Lesen des Geleitwortes zu Andrej Kókots »Die Totgeglaubten«, Darmstadt 1978, zu dieser Untersuchung angeregt, soll im folgenden der Frage nachgegangen werden, inwieweit den verschiedenen Übersetzern eine »literarisch gültige Übersetzung«¹ — was auch immer das heißen mag — vom Slovenischen zum Deutschen unter dem Bildaspekt gelungen ist. Ob dies immer sinnvoll und möglich ist, erscheint bereits bei einem ersten Betrachten des jeweiligen Wortschatzumfangs² m. E. zumindest problematisch. Problematisch nicht in dem Sinne, daß die slovenische Sprache mit ihren relativ geringen Umfang an Wörtern minder geeignet sei, in ihrer Sprache Schönheit, Vielfalt und Reichtum literarischer Bilder zu entfalten. Vielmehr dürften die Probleme beim Finden des sprachlichen und bildlichen Äquivalents liegen, wie sich noch zeigen wird.

Der Vergleich unterschiedlicher Erscheinungen der Wirklichkeit miteinander oder mit einer Größe, die als Vergleichsmaßstab fungiert, ist eine häufige geistige Operation, die bewußt oder unbewußt vom Menschen vollzogen wird. Dabei werden ebenso äußere Merkmale der Erscheinungen in den Vergleich einbezogen wie auch jene, die das Wesen der Erscheinung ausmachen und bzw. deren spezifische Leistung determinieren. So gesehen kann auch die Sprache zum Gegenstand des Vergleichs werden. Theoretischer Ausgangspunkt der Überlegungen ist die unumstrittene Tatsache, daß der Autor im Kunstwerk eine ganz individuelle spezifische und farbige Kunstwelt aufbaut, in die er den Leser zum Eintreten einlädt, in der dieser sich umtun soll und die besondere Art der Emotionalität und Weltbeziehung, die besondere Art der Fragestellung und die versuchte Antwort auf die im Bild gestalteten Probleme des Lebens, die Schönheit der sprachlichen Gestal-

¹ Wie es dort heißt, sei mit dem Gedichtband der literarische Beweis erbracht worden, »daß sowohl der Reichtum an Bildern als auch die innige Gefühlsbezogenheit der slovenischen Sprache eine literarische gültige Übersetzung ins Deutsche zuläßt« (Ebenda, S. 5).

² Im Deutschen schätzt man etwa 500.000 Wörter, wobei der Durchschnittsbürger ca. 6000 — 10.000 beherrscht, bei Goethe ca. 100.000. Vgl. Die dt. Sprache. Kl. Enzyklopädie, S. 536. Im Slovenischen rechnet man mit etwa 300.000 Wörtern; Prešerns Wortschatz umfaßt ca 5300 Lexeme, wobei zu berücksichtigen ist, das der überlieferte korpus rel. klein ist (mdl. nach Orešnik).

tung, von Klang und Rhythmus und nicht zuletzt die spezifischen Möglichkeiten, in dieser Bildwelt seine Phantasie zu entfalten, erleben soll.

Auch wenn die Ansichten zum künstlerisch — literarischen Bild miteinander weit auseinandergehen,³ sollen für unsere Untersuchung folgende Standpunkte zum künstlerisch-literarischen Bild hervorgehoben werden: Ausgehend von dem Standpunkt, daß das künstlerische Bild ein vielschichtig strukturiertes Ganzes ist, wird oft unterschieden zwischen Hauptschichten, Schichten oder Ebenen (Saporow/Gej/Schlenstedt) bzw. Bildern erster, zweiter, dritter ... Ordnung (John) und dabei auf die Einheit und Wechselwirkung dieser Schichten hingewiesen. Schlenstedt beispielsweise unterscheidet die Ebenen:

- der materiellen Übermittlungsformen, des Textes,
- der Darstellung, »als Zentrum der Leistungsfähigkeit des Textes«,
- der Bedeutung (vgl. Schlenstedt, zitiert nach Gesellschaft-Literatur Lesen, S. 304 ff.).

Literatur als eine Weise praktisch-geistiger Aneignung der Wirklichkeit gestaltet ihre spezifische Weltansicht und ihr Weltverhältnis *in einmaligen, sinnhaften, unterschiedlich konkreten Bildern, die eine oft vielschichtige Bedeutung*⁴ aufbauen, die *weit über die bloße Wortsemantik hinausgeht*.

Selbst wenn wir das Bemühen der Übersetzer um treffende Wortwahl in Rechnung stellen, wird sich zeigen, daß die *Wortsemantik* bereits allein Übersetzer vor scheinbar unlösbare Aufgaben stellt.

Gemäß den voranstehenden theoretischen Überlegungen, das literarische Kunstwerk als ein vielschichtig strukturiertes Ganzes zu verstehen, sollen im folgenden mehrere lyrische Werke unterschiedlicher Autoren und verschiedener Übersetzer vergleichend untersucht werden. Dabei wollen wir uns beim Bildbegriff der Einfachheit halber und aus Zeitgründen lediglich auf *einzelne lyrische bzw. sprachliche Bilder* beschränken.⁵ Diese Unterscheidung

³ Einerseits wird mit dem Bildbegriff gearbeitet, um bestimmte Textstellen zu markieren und um ihnen einen hohen Stellenwert bei der poetischen Weltaneignung, beim Aufbau des Bildganzen und bei der Rezeption zuzuweisen. Andererseits gehen trotz umfangreicher Literatur über die Theorie des künstlerischen Bildes (angefangen von Lessing über Hegel und Belinski bis zur heutigen Zeit) die Ansichten weit auseinander, was am literarischen Text als Bild zu bezeichnen sei. — Andere Analysen kommen ohne den Bildbegriff aus. — Vgl. die Standpunkte von Koch/Träger/Pracht/Sommer und John in: Zur Theorie des soz. Realismus. Bln. 1974, insbesondere S. 388ff., 405ff., 661f., 701. — Pracht: *Abbild und Methode*. Halle 1974. — Girnus: *Wozu Lieratur?* Leipzig 1976. — John: *Einführung in die Ästhetik*. Leipzig 1987.

⁴ Es sei an dieser Stelle angemerkt, daß diese vielschichtige Bedeutung auf gesellschaftliche Zusammenhänge weist und für den Leser bedeutsam werden kann. Wir unterscheiden hier bewußt zwischen der Stufe der Bedeutung, verstanden als den Wert des Werkes, den es in seiner Gesamtheit in einer sozial determinierten Situation für die Gesellschaft hat (oder haben soll) und der Stufe der Bedeutsamkeit, verstanden als der Stufe der individuellen Bedeutung, d.h. den Wert des Werkes, den es im individuellen Lesakt für den Einzelnen real erhält, da sich gesellschaftliche Bedeutung in unzähligen individuellen Lesakten realisiert, in denen das Werk für den Leser einen persönlichen Sinn erhalten kann, der durchaus nicht mit der gesellschaftlichen Bedeutung identisch ist. Zudem treten zu unterschiedlichen gesellschaftlichen und historischen Gegebenheiten oftmals andere Seiten der Bedeutung in den Vordergrund, was auch ein Grund für das sogenannte Absterben von Kunstwerken sein dürfte.

⁵ Bedenkt man diesen Standpunkt, daß das lyrische Werk ein vielschichtig hierarchisch strukturiertes Ganzes ist und sich die Rezeption von einem ersten, undifferenzierten, unvollständigen Erfassen des Ganzen (Gesamtbildes) über die Analyse

ist insofern notwendig, als sich lyrische Bilder vorrangig an die Vorstellungskraft und an das bildliche Denken des Lesers wenden, verlangen, sich ein Bild zu machen und solche Tätigkeiten wie die Sinnsuche und Sinngebung, wobei alle Sinne, das Gefühl und der Verstand des Rezipienten gefragt sind.⁶

Das sinnhaft-konkret Dargestellte als Teil einer (Teil-)Bedeutung und eines Sinns sowie einer Funktion in einem höheren Ganzen ist deshalb als eine poetische Verschlüsselung in einem größeren poetischen Zusammenhang zu lesen.

Lyrische Bilder können neben bildlosen Teilen⁷ auch sprachliche Bilder enthalten.⁸

Beim sprachlichen Bild ist zwischen dem Gesagten und dem Gemeinten zu unterscheiden, d. h. ist das tertium comparationis zu suchen. Mit der Entschlüsselung von Sprachbildern ist nach deren Funktion zu fragen, was von besonderem ästhetischen Reiz sein kann.⁹

Wenden wir uns nach den notwendigen theoretischen Vorüberlegungen nun der eigentlichen Untersuchung zu.

Anzahl und Auswahl der zu untersuchenden lyrischen Werke sind weitgehend vorbestimmt durch die Vorkommenshäufigkeit der Übertragungen vom Slowenischen ins Deutsche durch verschiedene Übersetzer. Neben den dabei uns interessierenden grundsätzlich verschiedenen Übersetzungen finden sich auch solche Fassungen, in denen merkwürdigerweise eine weitgehende Übereinstimmung, d. h. nur geringfügige, jedoch ohne Belang erscheinende Abweichungen — manchmal nur einzelne Wörter betreffend — festgestellt werden konnten.¹⁰ — Interessanterweise findet sich auch ein Beispiel völliger Übereinstimmung: Kokot, Meinem Wort.

der wesentlichen und bestimmenden Teile in ihrem Bezug zum Ganzen und in ihren Funktionszusammenhängen zu einem tieferen, umfassenden Begreifen des Ganzen in seiner poetischen Vielfalt und seinem Beziehungsreichtum vollzieht, ahnt man die Komplexität des Problems, vor dem letztendlich auch der Übersetzer steht. — (Vgl. dazu Rubinstein: Grundlagen der Allgemeinen Psychologie, Bln. 1971, S. 315f.)

⁶ Solche Bilder könnte man nennen: »Frühling läßt sein blaues Band / Wieder flattern durch die Lüfte.« (Mörke, Er sit's) In WELT IN DER LYRIK schreibt Maurer: »Ein einziges Bild in einem Lied Eichendorffs evoziert die rinnende Melancholie der Romantik: In einem kühlen Grunde, / da geht ein Mühlrad... Wir haben nicht das Gefühl, daß hier Landschaft beschrieben werden soll. Das Bild ist verzauberte Sprache. Es heißt nicht: ich bin fromm. Es heißt so: Da strahlte der volle Mond, / da standen sie still am Altar. (Sappho)«.

⁷ Das sind solche Elemente der Bildstruktur, die stärker begrifflich bestimmt sind. Sie nennen Urteile, Zusammenhänge und Probleme direkt (mittels Spruch, Urteil), wenden sich mehr an das rationale Denken und sind über unterschiedliche formale Mittel wie Reim und Rhythmus in das Gesamtbild eingefügt und können von ganz besonders poetischen Reiz sein. Hier denken wir z.B. an Storm's Abseits, in dem sozusagen als Schlußwort mit der Reflexion eines lyrischen Subjekts das Bedauern ausgesprochen wird, daß die dargestellte Idylle der »aufgeregten Zeit« weichen muß.

⁸ Vgl. dazu Fleischer/Michel: Stilistik der deutschen Gegenwartssprache, Leipzig 1975, S. 161f. — Ein Beispiel, daß lyrische Gestaltung auch ohne sprachliche Bilder auskommt, dürfte Goethes »Über allen Gipfeln ist Ruh« sein.

⁹ Erinnert sei nur an solche sprachlichen Bilder wie »Freude, schöner Götterfunken« oder die Benennung der Arbeit als »die große Selbstbegegnung des Menschen«.

¹⁰ Vgl. Minatti: »Jemanden muß du gern haben« in der Übersetzung von Olof (Auf dem grünen Dach des Windes, S. 53) und Heiliger (le livre slovene 1/2 85, S. 28) zu denen es aber eine dritte, stärker von diesen beiden abweichende Übersetzung von Messner gibt (le livre slovene 1 68, S. 14). — Vgl. auch Kokot: »Die

Offen bleibt die Frage, warum neben der vom Verfasser des Gedichts selbst vorgelegten Übersetzung (vgl. Die Totgeglaubten, S. 25) eine weitere, völlig identische von Merlak/Richter (vgl. le livre slovene 3/4 73, S. 163) existiert. Der Einfachheit halber sind die verglichenen dt. Übersetzungen im Anhang in Reihenfolge zusammengefaßt angeordnet. Methodisch, weil des Slowenischen leider nicht in dem Maße mächtig, und aus Platz- und Zeitgründen sowieso schon zum Exemplarischen gezwungen, wurde im weiteren folgender Frage nachgegangen.

Wenn schon mehrere Übersetzungen (was durchaus legitim erscheint) zu slowenischen Gedichten existieren, dann soll unsere Aufmerksamkeit den bestehenden sprachlichen Unterschieden in den deutschen Übersetzungen gewidmet sein, mit dem Ziel, einige Konsequenzen unter dem Bildaspekt und somit der Aussagekraft des Kunstwerkes und der Weltsicht des Autors aufzuzeigen.

Es kann nicht Ziel dieser Darstellung sein, die literarisch gültige Übersetzung eines Teils oder des gesamten Kunstwerkes feststellen oder gar liefern zu wollen.¹¹

Vielmehr soll bei der vergleichenden Betrachtung der Übersetzungen den bestehenden Unterschieden im einzelnen insofern nachgegangen werden, als überprüft wird, welche der verschiedenen möglichen Deutungen »ins Bild« paßt, d. h. der spezifischen ästhetischen Eigenart des Kunstwerkes, der Spezifik der vom Autor gestalteten farbigen Kunstwelt, der besonderen Art der Emotionalität und Weltbeziehung, der besonderen Fragestellung und versuchten Antwort auf die im Bild gestalteten Probleme des Lebens sowie von Klang, Reim und Rhythmus beim Aufbau des Bildganzen entspricht und somit die spezifische Weltsicht des Autors am besten verdeutlicht.

Ein erste Beispiel¹² kann das o. g. bereits eindrucksvoll belegen, indem wir uns einem wunderschönen Bild in Udovič lyrischem Werk »Kahler Hügel« zuwenden, wo »Unter dem schon grauen Stroh der Dächer« es später sinngemäß weiter heißt, daß Moose auf die Wand des Hauses Gesichter längst vertriebener Wesen malen (vgl. Anfang der 2. Strophe).

Welch eine Herausforderung an unsere Vorstellungskraft und Phantasie, dieses Bild auszumalen und zum Leben zu erwecken. In beiden Übersetzungen finden sich attributiv zu Haus Konkretisierungen und urteilen sie selbst, wie bereits ein Wort den Sinn des Ganzen verändert: Heiligers Übersetzung spricht von einem »verfallenden Haus«, Olof's von einem »abgerissenen«. Sie stimmen sicher mit mir überein, daß mit Heiligers »verfallenden« dem Bild am ehesten entsprochen wird, impliziert es doch den auch jetzt noch im Gang befindlichen Prozeß. Vgl. wir noch die Schlußverse, so dürfte sich hier Heiligers Übersetzung

Das Brunnenwasser ist vergiftet: jemand ertrank im Brunnen.

Heimkehr« in der Übersetzung von Kokot selbst (Die Totgeglaubten, S. 29) und Merlak/Richter (le livre slovene 3/4 73, S. 164). — Vgl. Merlak/Richter zu Kokot: »Die Ahnung« (le livre slovene 3/4 73, S. 163 f. und Kokot (Die Totgeglaubten, S. 22).

¹¹ Mit Bedacht wird das dem aufmerksamen und sachkundigen Leser zugestanden, da dazu m. E. weitere Informationen, v. a. aber Zweisprachigkeit gehören.

¹² Vgl. werden hier die Übersetzungen von Olof (Auf dem grünen Dach des Windes, S. 47) und Heiliger (le livre slovene 1/2 85, S. 15) zu Udovič' Gedicht »Kahler Hügel«.

zu sehr vom Original entfernen, hingegen Olofs

in ihm ist ein Mensch ertrunken.

auch mehr menschliche Wärme und Anteilnahme atmen und sich so insgesamt besser in den Stimmungsgehalt des Gesamtkunstwerkes einfügen und darüber hinaus beide von uns angesprochenen Textstellen der gemeinten Geschichtlichkeit und somit der Weltsicht des Autors entsprechen.

In bezug auf Kocbeks »Regen« wirft die Ausgabe »le livre slovene« 1/2 85 neben weiteren Problemen¹³ v.a. die Frage auf, warum man nicht wie in den Ausgaben 3/4 64 bzw. 1/72 auf die schon äußerlich weitaus gelungenere Übersetzung von Smerdu zurückgreift, welcher in seiner Wortwahl das Reimschema (a/b/a/b) als durchgängiges Prinzip beachtend dem Kunstwerk mehr Aussagekraft verleiht. Seine Wortwahl ist dann auch, die mit den langen, dunklen a-Vokalen am Versende die düstere, zum Bild der langen Regennacht passende Stimmung zeichnet, was der Aussageabsicht des Werkes dienen dürfte.

Während Smerdu das Bild eines über sich und die Welt Nachdenkenden, eines sich in einer verzweifelten Situation Befindlichen zeichnet und ihn in die der psychischen Situation angepaßten, dunklen Stimmung einer ihm bewußtwerdenden, nicht enden wollenden Regennacht stellt und ihn beim Nachsinnen erkennen läßt, daß ihnen (vielleicht denkt er an jemanden) »das Schicksal nie gelacht«, reiht Heiliger die Sachverhalte lediglich aneinander — ohne auch nur im entferntesten das Bild, die Stimmung oder auch den Reim als Bindemittel zu nutzen.

Schon allein folgender Vergleich verdeutlicht dies:

es gießt die lange, lange Nacht
 ...
 beidhändig kopft des Schicksals Macht
 ...
 um mich wurde ein Ring gemacht

(Vgl. le livre slovene, 3/4 64, S. 95.)

Wie allgemein, nicht unbedingt im Zusammenhang stehend, hören sich dagegen folgende Verse an, den gleichen Sachverhalt betreffend:

regentropfen fallen in dunklen nächten
 ...
 beidhändig klopf! das schicksal an die tür
 ...
 eingefangen bin ich im kreis

(Vgl. le livre slovene 1/2, 85, S. 11.)

Viel mehr noch, Smerdu gelingt es in beeindruckender Weise den Blick des Betrachters vom Äußeren zum Inneren, vom mehr Allgemeinen zum Kon-

¹³ So ist hier Grafenauers Gedicht »Zwischen den Lidern des Himmels« in der Übersetzung von Heiliger mit weiteren 8 Versen abgedruckt, offensichtlichen hat man weitere 2 Gedichte ohne Titel angefügt. Ein Vergleich mit der von Olof übersetzten Fassung (Auf dem grünen Dach des Windes, S. 129), wo auch das Original abgedruckt ist, zeigt unabhängig davon einige syntaktische Abweichungen, die Olofs Übersetzung gefälliger, flüssiger erscheinen lassen.

kreten zu führen, so daß man die schwere o.a. Situation nachvollziehen, nachempfinden kann, vom regelmäßig kehrenden Vers

»dumpf trommelt die Trommel«

drohend unterstrichen.

Kommen wir als nächstes zu Udovič »Kleine Nachtmusik«, so läßt ein Vergleich der Übersetzungen von Kersche und Heiliger zuerst die Vermutung zu, daß das im Zusammenhang mit den Grillen von Heiliger verwendete »zirpen« anstelle von »musizieren« bei Kersche das treffendere Wort sei. Betrachten wir aber unabhängig davon die 1. Strophe als Ganzes, dann wird eine lyrische Figur vorstellbar, die ein bereits vergangenes (oder vorgestelltes) nächtliches Erlebnis wiedergibt und den Leser/Betrachter unmittelbar einbezieht.

Während Kersche im unmittelbar Dargestellten sofort das nächtliche Bild musizierender Grillen, das Zirpen also im virtuosen Einklang/Konzert, projiziert:

Sterne, Grillen des Himmels,
musizierten auf der Wiese der Nacht

(Vgl. Auf dem grünen Dach des Windes, S. 45) beginnt Heiliger mit einer Feststellung:

Die Sterne sind die Hausgrillen des Himmels,
sie zirpen auf nächtlichen Wiesen

(vgl. le livre slovene 1/2 85, S. 17)
und geht erst jetzt ins Bild:

als sich die Nachtmusik näherte.

Trotz kleiner Unterschiede »ging vorbei« — »erreichte« bzw. »im Tal des Mondes« — »im Mondtal«¹⁴, erscheint die Personifizierung der Nacht bei Kersche — hier noch ohne konkrete Gestalt — hervorhebenswert. Diese Gestalt wird im weiteren durch die Sichtweise eben der lyrische Figur immer weiter konkretisiert und dem Leser nahegebracht, vom zuerst nur Äußeren (2. Strophe) bis zum Innersten. Kersche greift mit dem Verb »kam« die Bewegung und das unmittelbare Beteiligtsein aus der 1. Strophe auf und bleibt gleichsam im Bild der schreitenden Gestalt.

Hingegen Heiliger wählt mit »trug« einen gewissen Abstand, was das Nachsinnen — vielleicht auch einen zeitlichen Abstand — betont. Allerdings dürften weder der Verzicht Heiligers, die Vogelstimmen attributiv näher zu kennzeichnen, noch die Übersetzung von Kersche, »schmächtigen Vogelstimmen«, dem slovenischen Original entsprechen, das mit einiger Sicherheit »zierliche Vogelstimmen« meinen dürfte, was auch der Sache angemessen erscheint.

¹⁴ Als wirkungsvoller Strophenschluß wäre hier sowohl syntaktisch als auch rhythmisch eine Mischform aus beiden Übersetzungen denkbar: »ihr Schritt hallte / im Tal des Mondes«. — (Vgl. hierzu auch die von uns im Anhang angefügte korrigierte Übersetzung, S. 30).

Kersche bleibt auch weiterhin im Bild, wenn er schreibt:

Und sie zündete die Kerzen an
und wandelte mich zum Kind,
Gärtner, Wanderer.

und somit dem Prozeß des Wandels poetisch Ausdruck verleiht. Bei Heiliger finden wir hier zu viele Festlegungen:

Sie zündte eine Kerze an
und verzauberte mich *in ein* kleines Kind,
in einen Gärtner, *in einen* Reisenden.

Der nächte, 4. Vers erweist sich in beiden Übersetzungen als problematisch. Sowohl das »bebt« bei Heiliger als auch das »in der Stimme« bei Kersche scheinen unangemessen, erst eine Kombination paßt augenscheinlich ins Bild: ihre Stimme zitterte wie eine weiße Rose, oder vielleicht wie ein weißes Windröschen?

Ein besserer Abschluß — obwohl kaum anders und doch flüssiger — gelingt wiederum Kersche:

ihre Augen waren
dunkler Safran mit Goldstaub
und ihr Herz
eine fliehende Schwalbe.

gelingt es ihm doch so, seiner in der 1. Strophe personifizierten Nacht weiter Gestalt zu verleihen. (Vgl. die im Anhang beigelegte, von uns korrigierte Übersetzung auf S. 278 dieses Beitrages).

Einige Schwierigkeiten mehr bereitet eine vergleichende Betrachtung der Übersetzungen Kobeks hervorragenden Gedichts »Nächtlicher Spielplatz« durch Heiliger und Olof, wengleich letzterer durch eindrucksvolle Vergleiche, durch schöne, ausdrucksstarke Bilder zu gewinnen scheint.

So ist es auch Olof besser gelungen, die lyrische Situation darzustellen, in der sich seine lyrische Ich-Figur befindet, wengleich die ersten vier Verse beider Übersetzungen fast ebenbürtig erscheinen und das trotz aller Verschiedenheit der verwendeten sprachlichen Mittel:

einsam wandere ich
durch verächtliche Nächte
Stille durchdrang
die grenzenlose Finsternis

Ich verirrte mich
in verworfene Nacht,
Stille zerfiel
zu abgrundtiefer Finsternis

Beide Übersetzungen verwenden im weiteren einen Vergleich, wobei bereits Olofs »ich stürze in mich« wirkungsvoller ins Bild paßt, die lyrische Situation treffender ausgestaltet als Heiligers »ich ging in mich ein«.

Welch Vergleich folgt bei Olof:

ich stürze in mich
wie der Ungeborene
in die noch nicht gekostete Frau,

hebt er so den Vorgang des vom lyrischen Ich unbeeinflussbaren Bestürzens hervor und verstärkt diesen Eindruck auch beim Leser. Heiliger verwendet hier das Bild einer schwitzenden Frau — eine völlig andere, aus dem Bild fallende und die lyrische Situation störende Wertung.

Olof bleibt weiter im Bild, läßt in seiner Übersetzung das lyrische Ich in seiner Bestürzung langsam zu sich kommen, steigert zuvor jedoch den Prozeß der Verängstigung sogar noch, um dann das auf's höchste erregte und angespannte lyrische Ich Hoffnung ertasten zu lassen. Sehen wir uns diesen beschriebenen Vorgang an:

Und als ich rings
ins Leere griff,
um Rettung zu suchen
in Todesangst,
ertastete ich plötzlich
in den Trümmern des Nichts
den letzten Pfeiler der Welt.

Im weiteren können wir sehen, wie es Olof in einem Vergleich mit weniger Worten treffender gelingt, dem sprichwörtlichen Griff des Ertrinkenden nach dem Strohalm Ausdruck zu verleihen:

Ich hielt mich fest
...
wie der Seeräuber
am sinkenden Mast

Im Vergleich dazu Heiliger:

»wie ein Seeräuber
den untergehenden Mast seines Schiffes«

(Vgl. Olof in: Auf dem grünen Dach des Windes, S. 21 und Heiliger in le livre slovene 1/2 85, S. 10.) Schon das Bild — der Seeräuber am sinkenden Mast — reicht aus, die Situation sinnhaft-konkret und somit ausmalbar, vorstellbar und gefühlsmäßig nacherlebbar zu machen. Hierbei sind die zusätzlichen Informationen unerheblich, ob es der Mast des eigenen, seines Schiffes oder der eines anderen ist.

»Der nächtliche Spielplatz« von Kocbek erweist sich für uns als ein Spielplatz für die Phantasie, wendet sich der Dichter doch vorrangig an die Vorstellungskraft der Leser, die in Konturen vorgezeichneten Bilder zum Leben zu erwecken und eigene Erfahrungen mit ins Spiel zu bringen.

Nach diesen relativ umfassenden, häufig das gesamte Kunstwerk einbeziehenden Darlegungen sollen abschließend einige weitere Beispiele exemplarisch einander lediglich gegenübergestellt werden, wobei es dem Leser/Betrachter anheimgestellt ist, sich ein Bild zu machen.

Nehmen wir als erstes Gedicht Minattis »Allein sind wir, Pappel« in den Übersetzungen von Broda (vgl. Auf dem grünen Dach des Windes, S. 51) und Heiliger (vgl. le livre slovene 1/2 85, S. 29).

Während die verschiedenen Titelübersetzungen ebensowenig ins Gewicht fallen dürften wie u. a. das entsprechende Wortpaar »plätschert« und »gurgelt«, ist es allerdings schon von Belang, ob ich vom

»glasklaren«	oder	»glasigen«	Himmelsauge,
»ermüdetem«	oder	»erschöpftem«	Herzen,
»müheles«	oder	»kraftlos«	
»lichtvolle«	oder	»graue«	Abende spreche.

Abschließend eine letzte Betrachtung. Abgesehen vom verschieden übersetzten Titel des Gedichts Udovič' »Verwirf nichts« (Heiliger) bzw. »Und trotzdem« (Olof) sowie einigen weiteren Unterschieden in der Wortwahl, so u.a. »burgunderrotem moos und mutterliebe« bzw. »weischelfarbenem Moos und Atem« ist es v.a. Olofs aktive, auffordernde, den Dingen und Erscheinungen auf den Grund gehende syntaktische Gestaltung:

sieh hinter...
hier entsteht neue Gegenwartigkeit«

die dem Gedicht mehr Wirksamkeit verleiht (vgl. Olof, Auf dem grünen Dach des Windes, S. 49 und Heiliger, le livre slovene 1/2 85, S. 14).

Bewußt wurden Schwierigkeiten und Probleme am Bildaspekt ausgewählter lyrischer Werke versucht aufzuzeigen, ohne jedoch bei Anerkennung aller bestehenden Unterschiede festlegen zu wollen und zu können, welche der verglichenen Übersetzungen die literarisch gültige — sofern dieser Begriff überhaupt als existent anzusehen ist — darstellt, geschweige, welcher der Übersetzer der kompetentere ist; eine Frage, die — wie zu sehen war — nicht immer einfach und eindeutig zu beantworten sein wird und letztendlich dem sachkundigen und feinfühligen Leser überlassen werden muß, der mit Gefühl und Verstand, mit Vorstellungskraft und Phantasie in die Bildwelt des Autors eintritt, sich darin umtut, indem er die lyrische Figur in die lyrische Situation stellt und mit Leben erfüllt, dabei seine eigenen Erfahrungen ins Spiel bringt und für sich mit Genuß und Gewinn die Intentionen des Autors erschließt und neue Erfahrungen bei der Aneignung der Wirklichkeit erlangt.

Wie an den ausgewählten übersetzten lyrischen Werken zu sehen war, ist die slowenische Literatur — und dies trifft mit Sicherheit ebenso für die Literatur der anderen jugoslawischen Völker zu — reich an schönen Bildern, literarischen Figuren und Konflikten und deshalb hervorragend geeignet, einer weiteren Funktion von Kunst und Literatur Rechnung zu tragen, nämlich einen Beitrag zu leisten zur Völkerverständigung und Friedenssicherung.

Ein weites Feld tut sich auf, besonders die relativ kleinen Sprachen durch Übersetzungen in andere Sprachen über die Landesgrenzen hinaus bekannt und wirksam zu machen.

Meinen Beitrag möchte ich in diesem Sinne als Ermunterung verstanden wissen, als Ermutigung, beim Übersetzen die aufgezeigten Probleme und Schwierigkeiten erfolgreich zu meistern.

ANHANG

Andrej Kokot

MEINEM WORT

Es gibt keinen Wind,
 der die Wolken meines Geheimnisses
 vertreiben kann.
 Keinen Blitz,
 der den Kettenring meiner Liebe
 zu dir,
 schüchternes Wort,
 sprengen kann.

Es gibt keine Sprache,
 die deine Schönheit
 in den Schatten stellt.

M. Merlak Richter

Jože Udovič

KAHLER HÜGEL

Unter ergrauten Strohdächern
 verwandeln unsichtbare Würmer
 uralte Gebete
 der Baumblätter
 die zwischen den Jahresringen
 der Baumstämme
 verborgen liegen
 in gelben Staub.

An die Wand eines verfallenden Hauses
 malen Moose langsam
 die Gesichter bereits ins Land ewiger
 Winter vertriebener Wesen.
 Die Lebenswirklichkeit ist in die
 alte Erzählung einer Zeitepoche entrückt,
 die alles verbrennen wird.

Die Sonne stammelt verstört,
 die Wege haben die Ortsnamen
 vergessen,
 die kleine verdrießliche Kirche
 läßt vertrocknete Seufzer der Blumenkränze
 den ganzen Winter
 vor der verriegelten Tür warten.

Das Brunnenwasser ist vergiftet:
 jemand entrank im Brunnen.

W. Heiliger

KAHLER HÜGEL

Unter dem schon grauen Stroh der Dächer
 verwandeln unsichtbare Würmer
 längstvergangene Gebete
 des Laubs der Bäume
 in gelblichen Staub,
 Gebete, die verborgen sind unter den Jahresringer
 in den Körpern
 alter Balken.

Auf die Wand des abgerissenen Hauses
malen Moose langsam
Gesichter von Wesen, die schon vertrieben sind
in das Land ewiger Winter.
Alles ist entrückt
in die alte Erzählung von einer Zeit,
die alles verbrennen wird.

Die Sonne stammelt verstört,
die Wege haben die Namen
der Orte vergessen,
die kleine mißmutige Kirche
läßt trockene Kränze von Seufzern
den ganzen Winter
vor der verschlossenen Tür warten.

Aus dem Brunnen kann man nicht trinken:
in ihm ist ein Mensch ertrunken.

K. D. Olof

Edvard Kocbek:

REGEN

Dumpf trommelt die Trommel
es gießt die lange, lange Nacht,
dumpf trommelt die Trommel,
beidhändig klopft des Schicksals Macht,
dumpf trommelt die Trommel,
um mich wurde ein Ring gemacht,
dumpf trommelt die Trommel,
ich schreie um Hilfe, in Angst gebracht,
dumpf trommelt die Trommel,
habe zitternd nur an dich gedacht,
dumpf trommelt die Trommel,
und nun erinnere ich mich sacht
dumpf trommelt die Trommel,
daß uns das Schicksal nie gelacht,
dumpf trommelt die Trommel,
es gießt die lange, lange Nacht.

F. Smerdu

REGENTROPFEN

dumpf trommelt die trommel
regentropfen fallen in dunklen nächten
dumpf trommelt die trommel
beihändig klopft das schicksal an die tür
dumpf trommelt die trommel
eingefangen bin ich im kreis
dumpf trommelt die trommel
verzweifelt rufe ich um hilfe
dumpf trommelt die trommel
ich finde keinen ausweg
dumpf trommelt die trommel
ich erinnere mich zitternd
dumpf trommelt die trommel
wie es in der vergangenheit war
dumpf trommelt die trommel
regentropfen fallen in dunklen nächten

W. Heiliger

Jože Udovič:

EINE KLEINE NACHTMUSIK

Die Sterne sind die Hausgrillen des Himmels,
sie zirpen auf den nächtlichen Wiesen;
als sich die Nachtmusik näherte,
als sie den brennenden Busch erreichte,
hallten ihre Schritte
im Tal des Mondes wider.

Sie trug ein Kleid
aus Vogelstimmen und
Schuhe aus gläsernem Wind.

Sie zündete eine Kerze an
und verzauberte mich in ein kleines Kind,
in einen Gärtner, in einen Reisenden;
ihre Stimme bebte wie eine weiße Rose,
ihre Augen leuchteten wie
dunkler, goldumrandeter Safran,
ihr Herz war
eine filehende Schwalbe.

W. Heiliger

KLEINE NACHTMUSIK

Sterne, Grillen des Himmels,
musizierten auf der Wiese der Nacht,
als sie nahte,
sie ging vorbei am brennenden Busch,
ihr Schritt hallte
im Mondtal.

Sie kam im Kleid,
geflochten aus schwächtigen Vogelstimmen,
in Schuhen aus gläsernem Wind.

Und sie zündete die Kerzen an
und wandelte mich zum Kind,
Gärtner, Wanderer.
In der Stimme zitterte ihr eine weiße Anemone,
ihre Augen waren
dunkler Safran mit Goldstaub
und ihr Herz
eine fliehende Schwalbe.

P. Kersche

EINE KLEINE NACHTMUSIK

Sterne, Grillen des Himmels,
musizierten auf der Wiese der Nacht,
als sie nahte,
sie ging vorbei am brennenden Busch,
hallte ihr Schritt
im Tal des Mondes.

Sie kam im Kleid,
 geflochten aus zierlichen Vogelstimmen,
 in Schuhen aus gläsernem Wind.

Und sie zündete die Kerzen an
 und wandelte mich zum Kind,
 Gärtner, Wanderer.
 Ihre Stimme zitterte wie ein weißes Windröschen
 ihre Augen waren dunkler Safran mit Goldstaub
 und ihr Herz
 eine fliehende Schwalbe.

H. J. Kirchoff

Edvard Kocbek:

NÄCHTLICHER SPIELPLATZ

einsam wandere ich
 durch verächtliche nächte
 stille durchdrang
 die grenzenlose finsternis
 ich ging in mich ein
 wie das ungeborene kind
 einer schwitzenden frau
 ich lief in leere richtungen
 und versteckte mich in tödlicher
 furcht
 in den trümmern des nichts
 erblickte ich die letzte
 hoffnung dieser welt:
 erinnerungen an kindermärchen
 und das karussell
 ich umklammerte
 die achse der ewigkeit
 wie ein seeräuber
 den untergehenden mast seines schiffes
 ich war erleichtert
 die todesfurcht
 hauchte wonnevolle liebesempfindungen
 in die gartenrose der erinnerungen
 die türangel der welt
 verschob sich leise
 und begleitete mich
 auf dem wege der erlösung
 nächtelang
 voller betäubungen

W. Heiliger

NÄCHTLICHER SPIELPLATZ

Ich verirrte mich
 in verworfene Nacht,
 Stille zerfiel
 zu abgründtiefer Finsternis,
 ich stürzte in mich
 wie der Ungeborene
 in die noch nicht gekostete Frau.

Und als ich rings
 ins Leere griff,
 um Rettung zu suchen
 in Todesangst,
 ertastete ich plötzlich
 in den Trümmern des Nichts
 den letzten Pfeiler der Welt,
 Erinnerung an ein Märchen,
 das warme und sichere
 Kinderkarussell.
 Ich hielt mich fest
 an der Achse der Ewigkeit
 wie der Seeräuber
 am sinkenden Mast.
 Und in diesem Moment
 ließ es nach,
 die Todesangst
 hauchte Liebe in das kleine Windrad der
 Erinnerung.

und die alte Weltenangel
 verschob sich still
 und nahm mich mit
 auf den erlösenden Weg
 rund um Nacht
 und Taumel.

K. D. Olof

Ivan Minatti

WIR SIND ALLEIN, PAPPEL

Wir sind allein, Pappel,
 unter dem glasklaren Himmelsauge.
 Du — mit erhobenem Händen,
 Ich — mit ermüdetem Herzen,
 Du — einsam unter den Gräsern,
 Ich — fern von den Menschen.
 Himmel und Erde
 wiegst du in deinem Zweigen,
 Pappel,
 alle kleinen Geheimnisse
 der Verliebten, der Gräser und Wolken —
 mühelos
 umklammerst du
 leere Vogelnester.
 Schwarzer Nährboden
 war ich einst
 für das Saatkorn des Guten und Schönen,
 Pappel,
 doch versteinert ist mein Herz,
 versteinert sind meine Hände,
 zu schwer, zu dunkel,
 um zu lieblosen
 Kinder und Blumen.
 Die letzten Wandervögel fliegen davon.
 Durch uns ergießen sich
 steingraue Morgen und lichtvolle Abende.
 Hohl plätschert unseren Wurzeln
 der Schlund der Stille.

W. Heiliger

ALLEIN SIND WIR, PAPPEL

Allein sind wir, Pappel,
unter dem glasigen Himmelsauge.

Du — mit erhobenen Armen,
ich — mit erschöpftem Herzen.
Du — einsam unter Gräsern.
Ich — fern von den Menschen.
Himmel und Erde
wiegst du in deinen Zweigen.
Pappel,
alle kleinen Geheimnisse
der Verliebten, der Grashalme und Wolken —
und kraftlos
unklammerst du
leere Nester;
schwarze Erde
war ich einst
für das Saatkorn des Guten und des Schönen.
Pappel,
doch Stein ist mein Herz,
Stein sind meine Arme,
zu schwer, zu dunkel,
um zu lieblosen
Kind oder Blüte.

Die letzten Vögel flüchten über unsern Köpfen.

Durch uns ergießen sich
graue Morgen, graue Abende,
hohl gurgelt unter unsern Wurzeln
der Schlund der Stille.

I. J. Broda

Jože Udovič

VERWIRF NICHTS

verwirf nichts,
da sich überall lebenszeichen verstecken:
hinter der zerbröckelnden mauer, hinter der holzwand,
hinter dem alten gemälde, im wasserlosen krug,
hinter der tür der einsamkeit, im zerstörtem heim,
unter dem aschenhaufen, unter dem toten körper des feuers,
hinter der schüchternheit, unter den tränen und hinter
der schuld, unter der erhärteten handfläche, in den
wortwurzeln, unter den steinen, in den wunden, in der
bebenden angst, auf verlassenen wiesen, hinter
einsamen büschen;
irgendwo muß es noch eine verborgene zuflucht geben,
einen weichen mutterschoß,
der nach gefieder und gedichten,
nach burgunderrotem moos und mutterliebe
riecht, wo eine neue gegenwärtigkeit
entstent.

W. Heiliger

UND TROTZDEM

Und trotzdem verwirf nichts.
Überall verbergen sich Zeichen,
sieh hinter die zerfressene Mauer, hinter die Holzwand,
hinter das alte Bild, in den Krug ohne Wasser,
hinter die Tür der Einsamkeit, in das zerstörte Heim,
unter den Aschenhaufen, unter den toten Körper des Feuers,
hinter die Scheu, hinter das Weinen und hinter die Schuld,
unter die verhärtete Handfläche, unter die Wurzeln der Wörter,
unter den Stein, in die Wunde, in die bebende Angst,
auf die verlassenen Wiesen, hinter den einsamen Busch —
irgendwo ist noch unbekannte Zuflucht verborgen,
ein weicher Schoß aus Gefieder und Gedichten,
aus weichselfarbenem Moos und Atem,
hier entsteht
neue Gegenwartigkeit.

K. D. Olof

POVZETEK

Izhajajoč iz vprašanja, izpeljanega iz spremne besede h Kokotovim Die Totgeglaubten, in sicer koliko je posameznim prevajalcem uspel »literarno veljaven prevod« iz slovenščine v nemščino, poskuša avtor s primerjalnim motrenjem prevodov podati nekaj sklepov s stališča podobe, ne da bi se pri tem potegoval za popolnost ali da bi si mogel ali hotel na zastavljeno vprašanje tudi odgovoriti.

To s premislekom prepušča večjemu in fino čutečemu bralcu, ki s čustvom in razumom, s svojo predstavo silo in domišljijo vstopa v svet avtorjevih podob, se ob njih mudi, pri tem uveljavlja svoje lastne izkušnje in zase odkriva z užitek in dobičkom avtorjeve intenzije.

V tem smislu zainteresiranemu bralcu in poznavalskemu bralcu avtor po nekaj teoretičnih razlagah umetniškoslovstvene podobe poskuša podati tu natisnjene prevode izbranih pesmi Udoviča, Kocbeka in Minattija kot zgled, kako že kar ena sama beseda lahko spremeni celoto, ker je pač že pomembno, npr., če se v Udovičevem »Kahler Hügel« o hiši reče, da je »verfallend« ali »abgerissen«, ali če se v Minattijevi pesmi »Allein sind wir, Pappel« o nebesnem očesu reče, da je »glasklar« ali »glasig«, in za večer, da je »lichtvoll« ali »grau«.

Ob nekaterih primerih avtor skuša obširneje prikazati, da pomenita bogastvo in lepota slovenske lirike izziv in zahtevak obenem, če ju skušamo prevesti v druge jezike in tedaj zadostiti še eni vlogi literature, tj. da prispeva k sporazumevanju med ljudmi.

BALKANSKI OKVIR SLIKE SLOVENACA I HRVATA U AUSTRIJSKOM I NJEMAČKOM ZAVIČAJNOM ROMANU

Skupna značilnost romanov R. H. Bartscha, F. von Gagerna, F. J. Perkoniga, A. O. E. Klausmanna in drugih na začetku tega stoletja je na folklorno omejena podoba južnih Slovanov in Albancev, v nasprotju z visoko kulturiranostjo in civiliziranostjo Nemcev. Srbom se v tem okviru priznava pogum, narodni mit, sposobnost za nadvladovanje drugih južnih Slovanov. Vsi štokavci — tudi Hrvati — naj bi bili Srbi. Hrvati so upodobljeni kot apolitični. Nemška kolonizacija slovenske Stajerske, nujna za organiziranje sodobnega narodnega življenja na Stajerskem, postane oporišče nemškega širjenja na jugovzhod. Ti romani, deloma izšli v 30-ih letih, morda pojasnjujejo Hitlerjevo zvezo s Karadordevići in njegov obisk Maribora leta 1941.

Novels by Rudolf Hans Bartsch, Friedrich von Gagern, Friedrich Josef Perkonig, A.O.E. Klausmann and others early in this century share a common trait: the reduction of the South Slavs and Albanians' image to folkloric terms in contrast to the Germans' representation as being more highly cultured and civilized. The description of Serbian folk life clearly acknowledges their bravery, their national myth, and their potential for dominating the rest of the South Slavs. It also suggests that all speakers of the Stokavian dialect — even the Croats — were Serbs. Croats are depicted as being apolitical. German colonization of the Slovene province of Styria, indispensable for the organization of modern national life in Styria, becomes the bulwark of German expansion to the Southeast. These novels, some of which were published in the thirties, may explain the alliance of the Karadordević family with Hitler and his visit to the Slovenian city of Maribor in Styria in 1941.

Zavičajni roman¹ nastaje iz pojmovnog svijeta problema wilhelmskog velikodržavlja i politike kršćanskih socijala u Austriji, odnosno njemačkog neomerkantilizma poslije 1871. Glavni zahtjev tog pokreta bila je želja i namjera da se ostvari nacionalna ekonomija koja je sa svoje strane potisnula načelo slobodne konkurencije i liberalističkog *laissez faire*. Od nacionalne ekonomije njemačka država očekuje autarkičnu ekonomiju na čelu s konzervativnom plemićkom državnom birokracijom i vojskom. To je država koja planira razvoj društva, a društvo sada u velikoj mjeri zavisi od države.

Autarkična nacionalna ekonomija s planiranjem društva znači opet i skepsu kod stvaranja radništva koje prima slabe plaće pa u velikim gradovima država nastoji izbjeći nastajanje radničkih slumova. S druge strane država želi sačuvati seljaštvo ne želeći zavisnosti od inozemstva u pogledu uvoza hrane i sirovina. No seljaštvo je baš od osamdesetih godina u opasnosti zbog pada cijena žitu poslije pojave američkog žita na evropskom tržištu. Odatle želja za čuvanjem srednjeg seljačkog posjeda i njegove autarkičnosti.²

¹ O zavičajnom romanu Günter Hartung, Über die deutsche faschistische Literatur, Weimarer Beiträge, Literaturwissenschaftliche Zeitschrift, 14 (1968), br. 3, str. 474—533, 677—707; Sonderheft, 2, 1968, str. 121—159. — Karl-Heinz Rossbacher, Heimatbewegung und Heimatkunst, Zu einer Literatursoziologie der Jahrhundertwende, Stuttgart, 1975. — Ernst Loewy, Literatur unterm Hakenkreuz, Das Dritte Reich und seine Dichtung, Frankfurt am Main, 1966. — Zavičajni roman poznat je i u drugim evropskim književnostima, usp. R.-M. Albérès, Histoire du roman moderne, Paris, 1962, str. 96—100.

² Friedrich Lütge, Deutsche Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Ein Überblick, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1952, str. 377—382.

Njemačka i austrijska konzervativnost poslije osamdesetih godina izraz je straha od stvaranja radničkih masa, koje bi se mogle pobuniti jer su loše plaćene, i straha od osipanja seljaštva, što bi značilo upućenost na uvoz sirovina i hrane i napuštanje načela nacionalne ekonomije.

Čuvati srednji seljački posjed značilo je suočiti se s pitanjem nataliteta i nasljeđivanja. Jer ako srednji seljak ima četiri sina, on mora u oporuci razdijeliti svoj posjed na četiri dijela što znači pauperizaciju i usitnjavanje seljačkog posjeda i nastanak proletarijata u gradovima. Jedini izlaz iz te situacije je povećanje obradivih površina. Njemačka konzervativnost nije bila usmjerena prema merkantilizmu, već prema fiziokratizmu, dakle Rousseau-ovom učniku Johannu Gottliebu Fichteu pa ona prema tome nije bila ni naklonjena kolonijalizmu. Hans Grimm (1875—1959) u svom romanu »Volk ohne Raum« (1926) smatra da more i prekomorske zemlje nisu za Njemačku, ali opaža da 1600 km² ima za sebe 15 Engleza, 8 Francuza, 7 Rusa, 6 Belgijanaca i 132 Nijemca. Pritom je autor (osim u slučaju SSSRa) računao prostor kolonija zajedno s nacionalnim teritorijem kao da u kolonijama uopće nema domorodaca koje on očigledno nije smatrao ljudima.³ No ako Njemačka nema i ne treba da ima kolonija u koje će odlaziti višak seljačkog pučanstva, kao što je to slučaj u Velikoj Britaniji, a nema dovoljno obradivih površina, ona će se širiti prema slabo napućenom istoku stvarajući ujedno i interesne sfere. Tu se H. Grimm oslanja ne samo na Fichtea, već i na jednog drugog njemačkog konzervativca — Treitschkea. Jedina zemlja na jugu, koja će se ipak naseliti njemačkim pučanstvom, bila je, tako je preporučio Rudolf Hans Bartsch — Štajerska je je ta slovenska pokrajina put prema jugu i Jadranu.⁴ U tome se ne nalazi preporuka da Slovence valja istrijebiti da bi se stvorilo mjesta Nijemcima, onako kako je Gustav Frenssen u romanu »Peter Moors Fahrt nach Südwest, Ein Feldzugsbericht« (1906) preporučio istrebljenje naroda Herero u njemačkoj jugozapadnoj Africi, danas Namibiji. Slovenci imaju priznat položaj, ali samo u granicama folkloru i seljaštva. Dok je lik Slovenca folkloran, pisac se prema njemu odnosi povoljno. Čim on segne za civilizacijom pisac zauzima neprijateljski stav i daje liku Slovenca negativne predznake, jer — civilizacija je prerogativ Nijemca. Ovaj odnos prema Slovincima još je jasniji u nekim dijelima Bartschova prijatelja Friedricha von Gagern.⁵

Odnos prema Srbima kod Bartscha je alternativan u romanu »Die Geschichte von der Hannerl und ihren Liebhabern« (1934) i ostvaruje se u liku časnika Svetozara Robulje, Srbina. Robulja je u svojoj velikoj tjelesnoj snazi nalik životinji. Kad nije u uniformi podsjeća na radnika. On je megaloman, želi postati »srpskim Napoleonom«. No s druge strane on će stvoriti Jugoslaviju i privesti je Habsburgovcima kao njihov vazal. Političke implikacije ovog romana ne treba dugo tražiti, malo iza objavljivanja ovog romana sklopljen je pakt u dvorcu Belvedere između Hitlera i Karadorđevića prema ovim istim prijedlozima i načelima. No negativni karakter Robuljinog lika samo su izraz

³ Ivan Pederin, Njemački zavičajni roman i književna povijest kao lektira Adolfa Hitlera, Gledišta, 28 (1987), br. 1—2, str. 98—100.

⁴ Slika Štajerske u austrijskom zavičajnom romanu (Heimatroman), Slavistična revija, 35 (1987), št. 1.

⁵ Ivan Pederin, Djelo Friedricha von Gagern kao ideološki predložak nacizma, Slavistična revija, 35 (1987), št. 4.

njegove neravnopravnosti s ljudima njemačkog jezika, krvi i kulture. Folklorna pojavnost uopće i ograničenost na folklor i seljaštvo također kriju u sebi neravnopravnost odnosa kod većine pisaca zavičajnih romanâ, ali ne uvijek i kod Gagerna kod kojeg civilizacijska zaostalost znači bliži i neposredniji dodir s prirodom i prema tome superiornost nad civiliziranim njemačkim čovjekom.⁶ Zavičajni roman, poblize F. von Gagern, vidi u sjevernoj Hrvatskoj također samo seljačku zemlju i seljački narod. No sjeverna Hrvatska slabo je privlačila zanimanje austrijskih i njemačkih pisaca zavičajnih romana. Njihovo zanimanje bilo je usmjereno prema Štajerskoj, Jadranu, Bosni, Srbiji, Crnoj Gori i Albaniji. Mi ćemo u ovom radu osmotriti odnos i međuzavisnost ovog sistema književnih vrijednosti zasnovanih na političkim i gospodarskim premisama koje mogu odgovarati na pitanje njemačkog odnosa prema Balkanu u oba Svjetska rata. I ako se načas vratimo unatrag k definiciji da je strah od osipanja seljaštva i nekontroliranog rasta gladnog gradskog proletariata bio glavni strah njemačke konzervativnosti poslije 1871 nacizam je izrazio ta strahovanja osvajanjima kojima je želio zapriječiti osipanje seljaštva i antisemitizmom kojim je izrazio strah i nepovjerenje prema gradu i urbanizaciji jer Židov je kod Gagerna otprilike zao genij grada, a slično i kod Bartscha.

Lik Slovenca svedenog na folklor sa nekim postupcima mitologiziranja pozitivan je utoliko što on predstavlja izvor pomlađivanja i obnavljanje života. Slično djeluje primorska sredina Istre u djelima Friedricha Josefa Perkoniga.

Što se tiče Perkonigova odnosa prema Jadranskoj Hrvatskoj mjerodavna je, kao i uvijek kod pisaca zavičajnog romana, tradicija, u ovom slučaju tradicija austrijske putopisne književnosti. U austrijskoj putopisnoj književnosti Dalmacija je percipirana kao zemlja rimske, bizantske i mletačke prošlosti u kojoj se osjeća dah istoka i sjevera, dakle Austrije⁷. Hrvatsku prošlost Dalmacije i etničku nazočnost Hrvata austrijski pisci zaobilaze u Dalmaciji sve do kraja stoljeća, a F. J. Perkonig i kasnije. Utom smislu je i F. J. Perkonig napisao svoj esej o Dalmaciji pod naslovom »Grauer Stein — blaues Meer«⁸ u kojem je dao i opis pučanstva sveden na etnologiju. No taj etnološko-tradicionalni tip čovjeka koji potječe još od Helena, ima svoju ljepotu, žene su najljepše u odjeći svojih pramajki, a i svoje opravdanje u čudorednom dostojanstvu ljudi, a napose ženâ. Čak nosači i ribari drže se ponosno kao gospoda. Radi se o izgrađivanju desnog mita u postupku pročišćavanju lika primorskog Hrvata. Naime, ako trebamo uslugu nekog nosača ili sluškinje i s njima razgovaramo, možemo doznati da oni malo zaraduju, da su tražili ili da traže novi posao i da ga nisu dobili jer nisu znali u ono doba važne jezike kao talijanski i njemački, da nisu mogli ostati na selu jer im je otac bio siromašan, a imao je i mnogo djece i sl. F. J. Perkonig, koji spominje čudoredno dostojanstvo sluškinja što ne spavaju s gospodarem i njegovim sinovima ili dostojanstveno držanje nosača, a ne njihove nacionalne, gospodarske i socijalne teškoće, a potom homersko more, koje vijci i strojevi ne mogu trajno pokvariti,

⁶ Ivan Pederin, Slika Hrvatske u književnom djelu Friedricha von Gagern, Marulić, 19 (1986), br. 5, str. 614—621.

⁷ Ivan Pederin, Starine Dalmatinske Hrvatske kao nadahnuće austrijske putopisne književnosti biedermeiera, romantike i realizma, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio filoloških znanosti, 13 (1975), str. 273—297, i dr.

⁸ U: *Ausgewählte Werke*, Bd. 5, Erzählungen, III, Herausgeber, Josef-Friedrich-Perkonig-Gesellschaft, Klagenfurt, 1967, str. 25—34.

sugerira s tim opisom da su oni zadovoljni i da će na Jadranu ostati sve po starom, a time i u čitateljevoj zemlji, jer ti ljudi mogli bi biti i vrlo opasni i neugodni ako bi tražili društvenu i nacionalnu pravdu. Zanatska dotjeranost Perkonigova jezika također sugerira društvenu statičnost, upravo ono što suvremeni pravci napadaju kao na pr. Marinetti, koji je bio protiv tradicije pa je tražio da se razore muzeji, knjižnice i akademije da bi se Italija oslobodila gangrene koju šire profesori, arheolozi, ciceroni i staretinari.⁹ Perkonig postupa upravo obratno, on tradiciju vidi u svakom kamenu i sugerira svojim pisanjem i stilom njezinu nepromjenjivost.

Na tom istom svjetonazoru F. J. Perkonig strukturira novelu »Glück im Hause Beauregard« u istoj zbici. U toj noveli vrlo bogati Oeström dolazi u svoj ljetnikovac na Jadranu sa kćerkom bolesnom od sušice. Želeći joj uljepšati kraj života nalazi joj zaručnika Demetra, siromašnog nadničara koji je neposredno pred smrt uzme za ženu. Vrhunac novele je kontrapozicija bogatstva i siromaštva. Bogati Oeström, žitelj grada, ima sve, ali mu je kćerka ipak teško bolesna, a medicina joj ne može pomoći. Siromašni Hrvat Demeter teško radi, ali je zadovoljan u svom siromaštvu, a k tome in vrlo lijep, građen je kao helenski atlet. Erotike u noveli nema, ona je zamijenjena estetizmom i raskoši. Demeter je folklorizirani lik, a folklor kod njega funkcionira kao organ čudorednosti. Hrvatske luke nisu luke za pomorsku trgovinu, ni baze za moguća osvajanja prekomorskih zemalja. Zavičajni roman je kontinentalno etatističan.

Na sličan način je etnologiziran i hajduk Jovo Demetrijič u noveli »Der Heiduck« iste zbirke. Novela se zbiva za I. Svjetskog rata u Srbiji. Narod se povukao u zbijeg, ostao je Jovo koji se kao partizan bori protiv okupatora pa rani vojnika Claudiusa von Nagyja koji kasnije i umre. Podčasnik Wolfgang Schwabe traži ga, uđe u kolibu njegove zaručnice u planini, tako bude gostoljubivo primljen, a onda oda hajduka kojeg napokon i uhvate. Oba junaka postupaju prema zakonu sredine čija su *pars pro toto*. Jovo prema zakonima junačke pjesme koja nalaže gostoljubivost, a Wolfgang prema zakonima vojne službe. Vrhunac novele je Wolfgangovo grizodušje, on je svjestan čudoredne niskosti svog postupka. U tim razmišljanjima nagazi na minu i pogine. Novela sugerira nepobjedivost države, ali s etnologizacijom stavlja pobijedene u čudoredno viši položaj prema pobjednicima i time sugerira obrazac »časnog mira hrabrih« u kojem će pobijedeni Srbi, ako će ostati u laskavoj svedenosti na folklor, časno surađivati s okupatorom. Kao i kod R. H. Bartscha i kod F. J. Pekoniga naći će se alternativna za suradnju. Za razliku od Slovenije Srbija nije bila područje koje će se naseliti, već narod s kojim bi se moglo surađivati, a autor je sam organizirao razvoj kulturnih veza s Beogradom između dva rata i tražio poznanstva među beogradskim profesorima i diplomatima.¹⁰ Hrvate on u smislu nazorâ bečke slavistike XIX. st. nije ni vidio. Međutim ni Jadran on nije vidio kao područje za naseljavanje, već kao ljetovalište srednje Evrope.

Na Jadranu je, u Omišu, on, u smislu teorije da su svi štokavci Srbi, a s

⁹ F. T. Marinetti, Teoria e invenzione futurista, prefazione di Aldo Palazzeschi, Introduzione, testo e note a cura di Luciano de Maria, Milano, 1968, Fondazione e Manifesto del Futurismo del »Figaro« di Parigi il 20. febbraio 1909, str. 10—11.

¹⁰ Ivan Pederin, Hrvatska, osobito njezino primorje, te Hrvati i Balkan u nje-mačkoj lijepoj književnosti, Radovi Zavoda JAZU u Zadru, sv. 26, 1979, str. 121—170.

tim i južnoslavenska narodna pjesma, vidio samo Srbe u noveli »Lösegeld für Angela« (ista zbirka). Tu F. J. Perkonig parafrazira epsku pjesmu guslara Petra Šimanje Angeli Cardin, Mlečanki koju su zarobili omiški gusari i spremni su je pustiti za otkup. Otkup stiže, to nije novac, novac je u zavičajnom romanu uvijek negativno konotiran sa sotonskim intelektualizmom, lihvom ili industrijom, već ulje, vino, duhan, svila, kava, med, jedrenina i sl. No u međuvremenu se Angela zaljubila u Jovu Cernu i odlučila ostati u Omišu. Vrhunac novele predstavlja superiornost Jovine životne snage, omiška bura i hridina nad dekadentnom mletačkom kulturom.

U pripovjetku u istoj zbirci »Die Schlacht bei Oreváč« radi se o običaju da žitelji sela Sveti Duh smiju kupiti masline na Crvenom kamenu što nigdje nije zapisano, ali je osnova tradicije i utoliko jače, pa zbog toga dolazi do sukoba između dvaju sela. Sukob se odvija po zakonima folklorne pjesme. Seljaci se neće pobiti, već zatočnici sela, onako kako guslari pjevaju o borbi turskog vezira Hazim Bega i junaka Vukotića. Najprije molitva, a onda ratoborna narodna pjesma. Sveti Duh šalje Dušana, jer u njemu je stara krv, Oreváč šalje Milicu, jer u njoj teče još starija krv. Poslije razgovora u vrsti teksta junačke pjesme ovo dvoje se vjenčava.

U kazališnom djelu »Ohne Gott, Die Tragödie einer Mutter, Drei Akte« (Leipzig, 1915) Rudolf Hans Bartsch se pozabavio pitanjem Krivošijskog ustanka. Radnja se zbiva između jedne gotske palače u Boki i zatvora u kojem su zatočeni zarobljeni ustanici. Tu je austrijski satnik kao književni znak za muževnost države i ne manje muževni sužanj Jovo, koji će hrabro otići na stratište. No lik Jove strukturiran je uz okrutnost, on je klaio ljude, kad su ga zarobili imao je kolut na kojem su bile nanizane odsječene uši i nosevi, on izdajnički napada iz busije, nelojalan je prema vlasti, a njegova nelojalnost potječe iz pravoslavnih samostana, što satnik predbacuje pravoslavnom svećeniku — ispovjedniku zarobljenika što idu na stratište, ali i hrabrost gorštaka. Lik satnika strukturira se uz nenadvladivost kakvu može imati jedino država što će pobijediti — »Ich bin hier wirklich Stein. Ich bin ein Teil des Staates, der ihren Stoss nicht fühlt, und die Sie nicht aus seinen Angeln rücken können« (str. 82) — (Ja sam ovdje zbilja hrid. Ja sam dio države koji ne osjeća vaš udarac i koji nije moguće pomaknuti u temeljima.) Poslanje te države je ćudorednoj i kulturno misioniranje Balkana u smislu Treitschkeovih shvaćanja države kao kulturno-ćudoredne ustanove.

Glavni lik tragedije je Mara, domaća kćer što se udala za liječnika Njemca. Njezin sin Andrija, koji se borio na strani ustanika, pa je zarobljen i osuđen na smrt, je, kako kaže satnik, razmaženi gradski čovjek, dječak koji se nije navikao na opasnost pa se kao osuđenik na smrt drži toliko kukavički da mu čak majka slaže da je pomilovan, da se ne bi toliko osramotio. On je student koji je odlazio u loše gradsko kazalište umjesto da sluša junačko pjesništvo kao Jovo i mješanac dvaju naroda. Ustanak je izbio, tako satnik, zbog nespretnosti činovnika, trebalo je odgoj ovog naroda povjeriti vojnicima koji bi našli put do srca ovog gorštaka. Tu se opaža neomerkantilistički obrazac društva koje se državno planira. Tu je napokon i bol majke Mare strukturana religiozno prema boli Bogorodice. No satnik-država je neumoljiv, iako blizak Mari, on je za izvršenje presude nad Andrijom, jer kad se to ne bi uradilo, to bi dovelo do velikih žrtava po svoj obali. Znači žrtva pojedinca za dobrobit cjeline u Fichteovom smislu.

Tragedija djeluje potvrdno u smislu militarizacije države koja se divinizira. Naobrazba, uljudba, činovništvo i napokon grad odbacuju se kao mjesto gubitka čistoće rase, sve u smislu Gobineauovih nazora koji smatra da se o demokraciji govori onda kad većina građana jedne države osjeća u svojim žilama miješanu krv, te da do miješanja dolazi u postupku uljudivanja i gubitka tradicionalističkih zakona.¹¹

Crnogorci nisu negativno opisani, R. H. Bartsch cijeni njihovu iskonsku muževnost i smatra napokon da je suradnja sa južnim Slavenima moguća na temelju suradnje njemačkog militarizma i srpskog (jer tako Bartsch naziva Crnogorce) nacionalnog mita s njegom Kosova i folklor; tu Bartsch, kojem je staro uvijek bolje nego novo, pokazuje potvrdno držanje prema mjestu srpskog (zapravo južnoslavenskog) folklor u njemačkoj kulturi XIX st. Taj lik Crnogorca bio je onda, u ratne godine, za austrijsku cenzuru toliko pozitivan da je tragedija bila zabranjena, mogla se izvesti jedino u Hamburgu.¹²

Iako svodenje čovjeka na folklor obično predstavlja obrazac kasnijeg kvislinskog odnosa, a takav način folklorizirano društvo može biti pozitivni uzor suvremenom gradskom društvu u krizi kao u slučaju romana »Lula, Ein Erlebnis aus Albaniens jüngster Vergangenheit, Roman« (1930) austrijskog franjevca iz Schwarzacha Fabiana Barcata. On je u tom romanu opisao čistu djevojku Lulu kako opčinjena vješticom Borom postaje ljubavnicom silovitog Paula Gioka. Vještica Bora bila je muslimanka, oteo ju je neki kršćanin i prisilno pokrstio. Kad je obudovjela njezini je zbog toga više nisu htjeli primiti natrag pa sama živi s vukom koji je u ovom slučaju metaforizacija đavla. Spolna ljubav opisuje se kao sotonska, ali se i pokoravanje tradiciji opisuje kao neljudsko. To je odluka plemenskog suda *plec* koji je dlučio da Lula i Giok moraju umrijeti, pa biskup izopći cijelo pleme jer je Marko Dod ubio Lulu i Gioku što sve spada u okvir katoličke borbe za vjersku prosvijećenost i potiskivanje poganskih tradicija. Tradicija u ovom djelu nije dakle apsolutna vrijednost, ravna humanosti u kojoj je kršćanstvo možda komponenta, a ne puki oblik kao kod F. J. Perkoniga.

Albansko društvo je društvo u koje kršćanstvo ima pristupa što sugerira kolektivno kajanje plemena. Pisac to društvo u uvodu opisuje kao kontrast evropskom suvremenom društvu u kojem vladaju »ohola znanost i umjetnost, socijalisti, anarhisti i komunisti«. Ovaj primitivni albanski narod, koji se u Evropi smatra polubarbarskim, zapravo je neiskvaren narod i kao takav pristupačniji kršćanstvu. Kod F. Barcata bismo mogli govoriti o katoličkoj podvrsti zavičajnog romana o kojem se dosad u literaturi ipak ništa ne zna. No s tim dolazi u pitanje i sugeriranje kvislinskog tipa Albanca u ovom romanu.

Prijevod ovog djela izdao je Josip Andrić u hrvatskom prijevodu kao »Lula, Roman iz albanskog života« u zbirci »Knjižnica dobrih romana« Hrvatskog književnog društva svetog Jeronima u Zagrebu (1939) nastavljajući time okvire franjevačke tradicije odnosa Hrvata i Albanaca. U XIX st. i kasnije su naime bosanski i austrijski franjevci često obavljali župničku službu u Albaniji, a neki su u Albaniji bili i biskupi. Jednu knjigu o Albaniji napisao je bosanski franjevac Lovro Mihačević.¹³

¹¹ Služio sam se prijevodom *Saggio su l'ineguaglianza delle razze*, versione di A. Sangiovanni, prefazione di Arnaldo Cervesato, Rim, 1912, str. 39—40.

¹² Robert Hohlbaum, Rudolf Hans Bartsch, *Der Lebens- und Schaffensweg eines modernen Dichters*, Leipzig, 1923, str. 69.

Zavičajni roman ima i svoje trivijalne izdanke koji se bave dalmatinskim i bosanskim temama. To su romani njemačkog pisca Antona Oskara Eugena Klausmanna (1851—1916) koji je pisao pod pseudonijumom Vinko Zorić, a možda i Ivan Nović u časopisu »Bibliothek der Unterhaltung und des Wissens«. Ovaj pisac napisao je i brojne pohvalbene spise o carskoj obitelji Hohenzollern, a u doba I. Svjetskog rata i ratne romane o junaštvima austrougarskih i njemačkih četa s ciljem podizanjem morala njemačkog militarizma. Potom je pisao pustolovne i kriminalističke romane od kojih se neki zbivaju u južnoj Africi, drugi na Sjevernom Polu, a neki pak u Rumunjskoj, Mandžuriji. Neke je smjestio i na Balkan. To su »Hatidscha, Eine Geschichte aus Bosnien«,¹⁴ pa pripovjetka »Mustapha's Teppich, Erzählung aus Bosnien«¹⁵ pod pseudonijumom Vinko Zorić. Autor u uvodu opisuje sarajevski bazar kao slikovit i zanimljiv. Odmah u uvodu vidimo u postupku parcijalizacije prikaza stvarnosti svojstvene trivijalnoj književnosti prikaz Sarajeva kao da ono postoji samo za turiste. To spada u okvir svodenja lika južnog Slavena na funkciju folklora. U istom smislu pisac opisuje trgovca Jusufa čije karavane prolaze kroz Bosnu i siromašnog Mustaphu koji mučno zaraduje kruh za sebe i svoju mladu ženu. Folklorizirani junak, koji teško živi, a zadovoljan je, spada u okvir zavičajnog romana. Onda se pisac vraća unatrag i pripovijeda kako je Mustapha zadobio svoju lijepu i mladu ženu Eminu, kći uglednog zanatlije u suparništvu sa starijim i već oženjenim bogatašem. Kasnije svodnica Tifia po nalogu neke druge žene koja bi se bila udala za Mustaphu, inscenira spletku da Mustapha otjera ženu kao preljubicu. Na kraju se sve razjasni. Ljubav pobijedi i Emina se vraća mužu.

Čitava radnja podređena je bračnim običajima i društvenom stilu bosanskih Muslimana, likovi ne samo da su svedeni na folklor, oni su k tome i shematizirani, a njihove shematske osobine podbadaju radnju. Njemačka naobrazba i s tim vezana superiornost ne igra nikakvu ulogu u ovoj pripovjetki.

Pripovjetka »Darinka, Erzählung aus den dalmatinischen Bergen« napisana je pod pseudonijumom Ivan Nović.¹⁶ Glavni je junak mladi austrijski časnik što služi u Budvi, koja se naziva »morlačkim gnijezdom.« Poslije uvodnog vojnog ceremonijala i folkloriziranog opisa domaćeg svijeta, a osobito muškaraca koj su ljubomorni i spremni ubiti časnike ako ophode s njihovim djevojkama, opisuje se Darinka, kćer gradonačelnika (*Capo villa*) kao pripadnica potaljančenog sloja pučanstva, a onda njezina ljubav s prijateljem mladog časnika, također časnikom. On će osvojiti njezino srce, ali će poginuti od ruke ljubomornog suparnika što će se kasnije odmetnuti u hajduke. Drugi dio pripovjetke sadrži opis njegova hvatanja u čemu pisac slijedi postupke kriminalističkog romana. I u ovoj pripovjetki likovi su shematizirani prema folkloru i običajima iz čega proistječe karakter likova, a radnja iz karaktera tih likova. Za razliku od prethodnih likova na folklor svedeni lik domoročana negativan je, prikazan kao zaostao i krvoločan što u pripovijedanju daje

¹³ Po Albaniji, Dojmovi s puta, Zagreb, 1911.

¹⁴ Deutsche Roman-Bibliothek, Stuttgart, 27, 1890, sv. 1, Württembergische Landesbibliothek u Stuttgartu mi je u pismu od 10. pros. 1979 priopćila sve Klausmannove pseudonijume među kojima je Vinko Zorić, ali ne i Ivan Nović. Kako su novele Ivana Novića napisane istom manirom skloni smo pretpostaviti da je i ovaj pseudonijum Klausmannov.

¹⁵ Bibliothek der Unterhaltung und des Wissens, Stuttgart, 1895, sv. 7, str. 76—100.

¹⁶ Ibid. 1894, sv. 10, str. 77—141.

uljudbenu ulogu austrijskoj vojsci i potaljančenom sloju u Budvi. Hajdučija kao negativna i barbarska slijeva se s Krivošijskim ustankom. Kao i smrt Darinkinog zaručnika, tako se i smrt njegova suparnika rješava kao intelektualna zagonetka u smislu kriminalističkog romana. Rješenje kaže da ga je ubila sama Darinka iz kubure, a potom umrla od tuge za svojim mrtvim zaručnikom.

Vjernost kao stalna osobina zaručnice dopunjuje se folklornom osvetom i proteže do krvne veze na građanski idiliziranu vjernu ljubav.

Pitanje krvne osvete rješava se i u pripovjetki »Blut um Blut, Eine dalmatinische Dorfgeschichte«. ¹⁷ Osvetljivost je ovdje osnova po kojoj su shematizirani karakteri prikazani kao barbarski. Strana, austrijska država, koju zastupaju žandari, djeluje kao uljudujući čimbenik u pripovijedanju. Razlog sukoba i ubojstva je žena — Teuta Zuppanovitsch. Trivijalizacija se u ovim djelima sastoji u raspoređivanju ispričanog socio-nacionalnog prostora u kojem etnologizirani Hrvat, Slovenac, Srbin ili Crnogorac, što se u slučaju Hrvata ili Crnogorca naziva »Morlakom«, zauzima nisko mjesto zbog svojih barbarskih običaja, što čini potrebitim austrijskog časnika ili žandara kao element uljudenosti — dakle *Kulturträgera*, pri čemu kulturträgerstvo zauzima ono mjesto koje u kriminalističkom romanu zauzima ćudorede, to je načelo ideologizacije trivijalnog pojma dobra i zla. ¹⁸ Čitatelj kao privilegirani gledalac sudjeluje u narušavanju norme zbog shematskog karaktera etnologiziranih »Morlaka« opisanih kao outgroup, pa lektira djeluje kao izjednačavanje napetosti izazvane agresivnim čitateljskim mehaniznuma, a taj čitatelj bio je austrijski časnik loše naobrazbe i bez velike mature kojem ovaj trivijalni roman nudi rješenje južnoslavenske stvarnosti po tome što on u njoj sudjeluje kao neophodan.

Ove pripovjetke bez statično-pozitivnog pojma iskonskog čovjeka i čovjeka vezanog za zemlju nalaze se na rubu zavičajnog romana. Sam austrijski i njemački zavičajni roman jedinstven je u povijesti svjetske književnosti ne samo po nečuvenim nakladama koje je ostvario, već i po njegovoj ulozi stranačkog romana poluinteligenata i malograđanskog čitateljstva.

Ako pogledamo njegov odnos prema južnim Slavenima naziremo u tom romanu politički koncept zasnovan na obraćanju Slovincima i Srbima. obraćanje Srbima alternativno je. Ono sadrži kompliment u pozitivnom prikazu folkloriziranog čovjeka i srpske hrabrosti. No ograničenost na folklor i bliskost hrabrosti i okrutnost barbarstva čini neophodnom ulogu austrijske vojske. Drugi kompliment izražen je u priznanju srpske državnosti i nazora da su svi štokavci Srbi pa se i Dalmatinci vide kao Srbi. No ograničenost image Srbina na folklor čini neophodnim vazalni položaj te državnosti prema Nijemcima. Po istoj shemi strukturiran je i lik Slovenca koji je pozitivan dok je folkloran, a ograničenost na folklor čini neophodnim njemačku kolonizaciju. Tako austrijski i njemački zavičajni roman vidi južno Slavenstvo okupljeno

¹⁷ Bibliothek der Unterhaltung und des Wissens, Stuttgart, 1897, sv. II, str. 120—167.

¹⁸ Günter Waldmann, Theorie und Didaktik der Trivialliteratur, Modellanalysen-Didaktikdiskussion-literarische Wertung, München, 1973, str. 101—102. — Za Trećeg Reicha pišu se brojne pohvalbene disertacije o zavičajnom romanu, usp. Erika Jenny, Die Heimatkunstbewegung, Ein Beitrag zur neueren deutschen Literaturgeschichte, Basel, 1934; Leonore Dieck, Die literaturgeschichtliche Stellung der Heimatkunst, München, 1938; Paul E. Schütterle, Der Heimatroman in der deutschen Presse der Nachkriegszeit, Würzburg, 1936.

pod velikosrpskim načelom u vazalnom odnosu prema Njemačkoj i pod neposrednim nadzorom njemački kolonizirane Stajerske. To može objasniti događaje koji su se zbili odmah iza objavljivanja tih romana — Trojni pakt u dvorcu Belvedere i Hitlerov posjet Mariboru. Upada u oči da je odnos prema Srbima i Slovencima strukturiran po istoj shemi, a ipak je rezultat toliko različit i toliko bolan za Sloveniju. S druge strane upada u oči gotovo odsustvo Hrvatske u ovim razmatranjima. Njemački i austrijski zavičajni roman kao da ne sadrži ništa što je moglo biti polazište Frankovcima i ustaškom pokretu.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Heimatroman als Literaturbewegung des wilhelminischen Etatismus ist affirmativ im Sinne der Bejahung der Staatsideologie. Die dem Südosten gewidmeten Heimatromane, und das sind Werke von R. H. Bartsch, F. J. Perkonig, A. O. E. Klausmann, Fabian Barcata u. a., wollen Klarheit in den auf fremdes Gebiet angewendeten Begriffen der deutschen Staatsideologie schaffen. Diese Romane haben insgesamt, dass sie das Bildnis des Südslaven auf die Folklore reduzieren, was die Anwesenheit des deutschen »Kulturvolkes« als unerlässlich erscheinen lässt. In dieser Anwesenheit sind aber qualitative Unterschiede enthalten. Während die Steiermark als ein zu kolonisierendes Gebiet gesehen wird, ist Adriatisch Kroatien ein Hintergarten Mitteleuropas und Montenegro mit Serbien halbbarbarisches Land, in dem Blutrache und Eifersuchtsmorde herrschen, weswegen sie mit der österreichischen Armee und Gendarmerie als Überbau ergänzt werden müssen. Serbien wird alternativ gesehen. Einmal setzt sich aus den barbarischen Folkloresitten und der politischen Megalomanie das Feindesbild des Serben zusammen, ein anderes Mal werden den Serben staatenbildende Fähigkeiten und daher das Recht andere Südslaven zu unterjochen bescheinigt, wegen der Reduzierung auf die Folklore kann Serbien, bzw. ein von den Serben vereinigt und beherrschtes Jugoslawien höchstens die Rolle eines deutschen Vasallenstaates erfüllen. Albanien wird bei Fabian Barcata auch als barbarisches Land gesehen.

Diese in den 30er Jahren erschienenen Romane können das Verhalten Hitlers zum Balkan erklären. Diese Romane können auch die Vertreibung der Slovenen aus der Steiermark, die deutsche Kolonisierung und Hitlers Besuch in Maribor 1941 erklären und jedenfalls auch die Erklärung des Paktes Hitlers mit der Hause der Karadorđević in Schloss Belvedere in Wien bieten.

IVO SVETINA: *MARIJA IN ŽIVALI* — PESNIŠKI APOKRIF KOT IZHODIŠČE POSTMODERNISTIČNEGA ZATEKANJA K IDEALITETI

Svetinova zbirka se s specifično idejno odprtostjo ter z obiljem referenc na zgodovinsko in transzgodovinsko (mitološko) literarizirano tradicijo vklaplja v postmodernistični koncept naslonitve na univerzum zapisanega. Hkrati pa z neizprosним skepticizmom vnaša vanj osebnejše eksistencialne poteze in produktivnejši odnos do mitških obrazcev.

Ivo Svetina's collection of poems *Marija in živali*, with its specific philosophical openness and its copious references to historical and transhistorical traditions, fits into the postmodernistic concept of falling back on the universe of the already written. At the same time, it introduces into it, through a relentless skepticism, more personal existential features and a more productive attitude to mythical patterns.

Dejstvo, da je Svetina pesnik, za katerega je značilna izrazita kontinuiteta in medsebojna povezanost posameznih zbirk, onemogoča izolirano obravnavo ene same med njimi, hkrati pa že narekuje uvodni del, v katerem bom skušal na kratko orisati njegov pesniški razvoj. Pri tem moramo upoštevati kronologijo nastanka, ne pa izida, saj se ponekod razhajata.

Svetina stopi v slovenski pesniški prostor v času prevlade različnih variant modernizma, ki jih inicira šalamunovski antitradicionalizem. Tej struji se priključi že s prvo zbirko (*Plovi na jagodi pupa magnolija*, 1971), kjer se predstavi kot eden reprezentativnih slovenskih ludistov. Gre za zbirko besedil, ki so na meji med ritmizirano prozo in pesmimi v prozi, pisana na način igrivega neobveznega kolaža podob, vendar ne morejo skriti zgledevanja pri nadrealistični poetiki, pa tudi mladostne zaletavosti, okornosti in samovšečnosti ne. Pomembna vsebinska razsežnost zbirke je širša socialna odprtost in angažiranost, kar se kaže predvsem v poskusu destrukcije nekaterih tipičnih slovenskih mitemov, pa tudi v ironizaciji in depoetizaciji tematskih sklopov, ki so bili v zgodovini literature »poetični« par excellence — domovina, narod, ljubezen, samorefleksija. Skratka, docela modernistična poza. Vendar pa je močno v ospredju tudi že tematska naravnianost, ki postane za Svetino prepoznavni znak — erotizem kot temeljna preokupacija subjekta, in to neobvezujoči, vitalistični, meseni, skrajno seksualizirani erotizem, a še zmeraj zamejen z več ali manj programsko funkcijo provokacije, razbijanja tabujev.

Precejšen korak naprej in stran je zbirka *Vaša partijska ljubezen očetje*, napisana 1972., izdana pa šele 1976. leta v samozaložbi, kar pa ob njenem subverzivnem naboju ne preseneča. V njej Svetina med skrajno subjektivistično erotično poezijo komponira citate Lenina, N. Krupske, M. Gorkega, aludira na klasike slovenske literature, obenem pa že najavlja svojo temeljno oblikovno obsesijo kopičenja podob. Torej zbirka, ki je ne bi smel prezreti nihče, ki išče zametke slovenskega postmodernizma.

Zbirka *Joni*, izšla 1976. leta, napisana že 1973., je najčistejša Svetinova erotična zbirka. Ta hvalnica erotomanstva in hedonizma se utemljuje na redukciji sveta v objekt erotičnega pollaščenja samozadostnega, *genitalno reducirane*ga subjekta. Na oblikovni ravni je pomemben premik od ritmizirane pro-

ze k čistejšim tipom poezije, pojavi se modificirana gazela. Za naslednjo fazo, ki jo uvaja zbirka Botticelli (napisana 1974, izšla 1975), je značilna motivna navezava na tradicijo, in sicer izrazito eklektično nanašanje na vzorce različnih mitoloških in zgodovinskih svetov. Čutni, senzualni ljubezni se pridruži duhovnost; pomembno mesto dobi problem ustvarjanja, besede in pisave. Oblikovno se krepijo baročno razcvetena metaforika, hiperprodukcija pridevnikov, ekstatična gostobesednost kot antipod redukcionizmu jezikovnih sredstev, kakršnega uvajata sočasni reizem ali konkretna poezija.

Zbirka *Dissertationes* (1977) pomeni vrh Svetinovega esteticizma, eruptivne dekorativnosti, ki tokrat najde izvir predvsem v orientalski gibkosti in eksotiki. Erotizem preraste v panerotizem, ljubezensko razmerje do ženske tudi v ljubezensko razmerje do stvari. Prav fetišizem stvari, znaka, materialnega je ena temeljnih tematskih plasti zbirke, kar izpričuje že njen podnaslov — *Ekonomija emblemov*. Zbirka *Bulbul* (1982) prinaša pomemben tematski premik. Posvečena je pesnikovemu prvorojencu. V njej dobi eros smer in smisel, retroaktivno pa dodatno osmišlja tudi predhodne zbirke, ki jih lahko beremo kot kontinuirano avtobiografijo pesnikovega odnosa do lastnega erotizma, ki je po njegovem pač temelj človekove biti. Eklektični orientalski dekorativizem se počasi umika, nadomešča ga strožje referenčno ozadje novozaveznega učlovečenja boga. V jedru zbirke je problematika rojstva in smrti, pri čemer prevladuje vitalistična perspektiva. Omenjeni procesi se nadaljujejo tudi v naši zbirki, ki, kot je pri Svetini običajno, korenini pravzaprav že v prejšnji, katere zadnji cikel nosi naslov *Marija*.

Na kratko bi lahko stvari strnili takole: začetni fazi modernistične destrukcije tradicije in ustaljenega sledi obdobje zapiranja, vitalizma, konstruktivnosti — Svetina namreč ves čas, pa čeprav s pomočjo svobodnega erotičnega pollaščenja, teži k izgradnji doma, k izgubljenemu raj. Šele od *Bulbula* dalje se razmerja problematizirajo, ob erosu nastopi thanatos, ob radosti bolečina. Sočasno, torej od *Bulbula* dalje, je tudi postopno čiščenje in opuščanje pretirano dekorativnega sloga.

Zdaj se lahko končno osredotočimo na našo zbirko, ki je izšla 1986. leta pri Cankarjevi založbi. Z analizo za Svetino značilnih stilnih postopkov bomo začeli kar na začetku, torej pri uvodni štirivrstičnici.

In možico živali ti bom povila,
da bom tvojo žejo nasitila z njimi.
Tvojemu poželenju bom žrtvovala, sito
dišečih trav, ki rasejo v meni.

Kar najprej pade v oči, je apostrofa, nagovor. To figuro, ki izdaja visoko retorično pozo Svetinove poezije, najdemo v več kot polovici pesmi v zbirki, med njimi v mnogih nagovor teče skozi vso pesem. Njegove oblike so različne, stopnjujejo se od opisnega konstatiranja stanja ali dogajanja v sedanjiku (npr. »Krvavih dlak se splaziš iz votlega očesa«, s. 21, ali »V meni spredeš sedem sob«, s. 11), preko želje (»Naj bruham od tvoje brezmadežosti, / naj se raztopim od pen svojega bitja! / Stori, kar samo draguljarji znajo!«, s. 67), ukaza (»Snidite se, bitja kril, znad vseh voda / se zberite«, s. 31) — pri želji in ukazu je sedanjik glagola seveda v velelnem naklonu, ki je ena najpogostejših glagolskih oblik v zbirki. Višek doseže nagovor z dovršnimi glagoli v prihodnjiku, ko označuje brezprizivnost, preroške vizije, s katerimi pogosto zaključuje

pesmi (npr. »V enem tvojih ovnov bo ostalo besedilo iz knjige«, s. 39, »Gora bo naslonjena na goro / in ne bo noža, ki bi ju ločil. Še sence / ne bo nikjer. Ne mene, ne imena, ne rodu«, s. 15, ali »In porabila bova vsa zrna, le eno bo z imenom / zvezda zašlo v notranjost zemlje in naju krstilo z ognjem«, s. 57). Nagovori se včasih izmenjujejo, celo stopnjujejo do pravega dialoga.

V zvezi s tem pa se že odpira eden osnovnih problemov recepcije Svetinove poezije, to je vprašanje interpersonalnih odnosov v njej. Bralec dobi vtis, da je njegovo mesto radikalno zunaj dogajanja, nelagoden občutek, da je le voyeur komunikacije nekega intimnega razmerja, iz katerega je izključen. Pesmi so polne osebnih in svojilnih zaimkov, zlasti za 1. in 2. osebo ednine — v uvodni štrivrstičnici jih recimo najdemo v vsakem verzu. V zapletenejših primerih se nam izmika tudi določitev oseb: kdo je lirski subjekt, koga nagovarja, o kom govori v tretji osebi — zadrega, ki skozi stranska vrata vendarle pripelje v ospredje prav braleca samega, njegovo večplastno vpetost v besedilo, ki z dinamiko osnovnih pomenskih determinant onemogoča varno enoumno distanciranost naslovljenca.

Vrnimo se k uvodni pesmi, saj moramo ob njej omeniti še eno slogovno konstanto — gre za paralelizem, in sicer najpogosteje prav paralelizem sintaktičnih členov; v našem primeru imamo dve enako dolgi in enako grajeni zloženi povedi, torej ritmično zaporedje glavni stavek — odvisnik — glavni stavek — odvisnik, pa tudi stavčnočlenska struktura obeh glavnih stavkov je enaka: predmet — povedek. Paralelizem pogosto prehaja v modificirano ponavljanje, npr. v pesmi Leva: »Ob uri, ko se levinja približa levu /.../ Ob uri, ko se levinja zažre v leva« ali v pesmi Osel, kjer prvo kitico začne »Nežnost, ti najšibkejša krutost« in drugo »Krutost, ti najšibkejša nežnost«. Preko posnemanja magičnih zaklinjevalnih formul (»Iz kruha sem te vzel, da se povrneš / ki se seješ, ki se žanješ, ki se križáš«, s. 17, ali »Padaj, padaj grenki urin /.../ Teci, teci sladki urin /.../ Dežuj, dežuj na mojo domovino«, s. 52) se včasih z refrenom približa celo folklorizaciji, vendar so ti primeri redki — npr. v pesmi Sovi, kjer vsako kitico zaključuje refren »Koliko je še do smrti dni?« Osnovna funkcija ponavljanj in paralelizmov pa je posnemanje obrazcev privzdignjene svetopisemske dikcije.

Ko govorimo o retorični pozi, moramo omeniti tudi zvočne figure. Rim skorajda ni, pogostejše so asonance, največ pa je aliteracij (npr. »garjava grba, os sveta, smrtna kost«, s. 31, ali »gre z gričem od lestve lunine«, s. 38). Glasovno barvanje doseže vrh v umetelnih prepletih asonanc in aliteracij, kot npr. »kamen, kost, koža, križana roža Marija«, s. 20, ali »roža so vrata vonja, / barva prag bitja tik neba«, s. 63, ali pa takšna zvočno-etimološka figura — »Bolest je bogastvo med bolečino in boleznijo«, s. 51, ki ima značaj definicijskega rekla, sentence in se s te strani približuje formi bibličnih modrostnih spisov.

Govorili smo o nagovoru, uporabi velelnika, paralelizmih in ponavljanju kot o sredstvih vzpostavljanja privzdignjene dikcije. Poleg pogostih inverzij besednega reda moramo v tem okviru omeniti tudi zgradbo povedi. Svätina najraje uporablja dolge, zapletene zložene povedi, kjer ob glavnih stavkih postavi več odvisnih. Pogosta raba hipotakse je znak opisnega, deskriptivnega, pripovednega sloga, vendar bomo o tem spregovorili kasneje. Ob uporabi celotnega inventarja podrednih stavčnih razmerij po pogostosti izstopajo predvsem: prilastkov odvisnik z veznikom »ki«, »kateri«, namerni ali posledični

z veznikom »da«, vzročni z veznikom »ker« in časovni z veznikom »ko«. Opažen je premik od razbohotene pridevniške ornamentike, recimo v *Dissertationes*, k treznejšemu izrazju, saj neskončni niz pridevniških določilnic deloma zamenjujejo odvisniške stavčne strukture, ki razširjajo semantično polje nosilnih samostalnikov (predvsem prilastkovi odvisniki). Kakšne so posledice tega prehoda na semantični ravni? Vsekakor prehod od senzualizma, ki obsesivno hlasta za lastnostmi pojavov, k treznejšemu samostalniškemu poimenovanju, k pojavom samim. Beseda se pri Svetini počasi osamosvaja, sicer ostaja pesnik gostobesednosti, a že dejstvo, da namesto podrednih besednih zvez z več pridevniškimi prilastki vse pogosteje stojijo na izpostavljenih mestih goli samostalniki ali vsaj genitivne samostalniške metafore, nakazuje razvoj v to smer.

Kot smo omenili, je pogosta raba razvitih nizov podrednih stavkov znamenje pripovednega sloga. In res so pred nami fragmenti zgodb, ki so seveda brez trdnosti in enoznačno določenih okoliščin, udeležencev ali toka dogajanja, tematsko pa se vežejo na sakralizirano nagonskost spolnosti, na nasilje in smrt. Središče takega postopka je stalna referenčna navezava na mitološke sklope svetega pisma. Tu ne gre samo za slogovne značilnosti ali za vsebinsko nenehno prisotnost globalnih problemskih razsežnosti Nove zaveze — Marijinega absolutnega materinstva, Jezusa kot samožrtvovanega boga, smrti kot pogoja novega rojstva, ampak tudi za pritegnitev nekaterih drobnejših svetopisemskih motivov, od Abrahama, do pečatov Janezovega Razodetja. Pogoj za pristop k tovrstnim besedilom, ki so s svojo težnjo po eroduciji ves čas v nevarni bližini akademske sterilnosti, je poznavanje vsaj temeljnih referenčnih ozadij, torej tekstov, ki vnašajo v pesmi svoj kontekst, svojo zgodovino in svojo težo; v našem primeru so to ustrezna mesta iz svetega pisma ter vsa njegova kulturna ideologija in atmosfera.

Če pregledamo besedišče zbirke, opazimo, da prevladujeta dve skupini. Najprej telesnost — besede kot »kri«, »telo«, »meso«, »seme«, »otrok«, »ud« ..., druga velika skupina so osnovni elementi sveta: »nebo«, »zemlja«, »voda«, »ogjenj«, »dež«, »sonce«, »zvezda« ..., torej leksemi z izrazitimi mitološkimi in religioznimi konotacijami. Še ena značilnost je pomembna: leksemika je iztreznjena, prevladuje snovnost, celo čutna nazornost, vendar pa to velja le za samostalnike in večino pridevnikov. Svetina namreč večkrat dosega metaforično napetost z vezavo glagola in objekta, ki sta semantično raznorodna.

Že naslov zbirke nakazuje njene osnovne pomenske konture. Prostor Svetinovega sveta zakoliči tako, da evocira dvojje mejnih območij človeškega, oz. že ne-človeškega — na eni strani Marija, kot eno najbolj mitsko obremenjenih osebnih imen v zgodovini evropske civilizacije, predstavnica teološkega, metafizičnega, transcendentnega, duhovnega načela; na drugi strani »živali«, skupno ime, ki konotira nagonskost, nedojemljivost na drugem, zemeljskem, biološkem polu. V vmesnem prostoru med dvema konstitutivnima točkama klasičnega dualizma, v prostoru prepletanja obeh polov je umeščena Svetinova poezija. V naslovu reprezentira to prepletanje priredni veznik »in«, ki hkrati nakazuje pesnikovo težnjo po vzpostavitvi palimpsestne sinteze med navidez izključujočima se skrajnostima. Le-to pa lahko skuša doseči le z imitiranjem mita in njegovega ambivaletnega in ira-

cionalnega razmerja do stvarstva. Oglejmo si to na nekaterih primerih, in sicer takih, ki deklarativno govorijo o Mariji. V 27. pesmi istoimenskega cikla pravi: »Prepredle so te višnjeve sline, Oranta, / da si peška brez plovca, ustnice brez sramu, / visoko na mojih bokih odpirajoče se meso, ki mu nikdar ne najdem pravega pomena.« In v naslednji pesmi: »Rojena, da mi pokažeš kar je po živali v tvojem plemenu /.../ Črka iz imena mojega brezimnega plemena.« Marija je torej tukaj mesena, nagonna, živalska, pa tudi nedojemljiva in nespoznavna. Drugačna je v 37. pesmi: »Samo na stezi popkovine se sramne ustnice uče mojega semena.« Ekskluzivna možnost spoznanja in končni smoter medsebojnega razmerja je materinskost. Najbolj direktne verze najdemo v sedmi pesmi: »Vse, prav vse je v tebi, sestra: žival Marija in roža mama.« — pri pesnikih slovenskega religioznega ekspresionizma je bila »sestra« idealna eterična duhovna družica, ponavadi s prepoznavnimi potezami Brezmadežne; tukaj se spremeni v univerzalno žensko, v Marijo kot enoto združevanja in harmonizacije nasprotij, duhovnosti in telesnosti, materinstva in erotičnosti.

Oglejmo si podobno idejno zaledje še v pesmi Uroboros, ki zaključuje cikel Živali.

Manj kot nebo, a več od zemlje;
še ne meso, a tudi roža ne več.
Votlo zrno prvega dne, prazen vodnjak,
ki za vodo še ne ve in strašno tiho
uho, še nikomur pripadajoče.

Grlo utripajoče v krčih žeje,
ki samo sebe pije in las razdalje
med še ne preštetimi številkami.
Črno ne belo polje, kamor še ni stopala
noga kralja ne boso stopalo.

Mračna polnost, Nič, kjer bo Zakon
vrgel sidro, gladki lik s krvavim licem
živali in srcem še ne prekatanim.
Iz srede krogle cvetoča steza zvezde
in na dnu seme hrane, ki se nikdar
v besedo ne povrne. Da se iz nje nihče
več ne rodi.

Uroboros je mitska žival, kača, ki grize lasten rep, simbolizira krog kot sklenjenost, absolutnost, tudi neskončnost, predvsem pa prvotni, še nediferencirani Kaos, ki je podlaga vsake kozmogonije, saj združuje v svoji potencialnosti vsa nasprotja in vse možnosti. A na dnu Uroborosa je pri Svetini popolna determiniranost — kar je, je, oz., kar je Kaosu imanentno in se bo iz njega razvilo, se bo, ne bo pa ničesar novega, drugačnega, ker se »seme hrane« ne bo povrnilo v Logos, v besedo, ki postane jalova, saj je svojo stvariteljsko moč izčrpala. Primer, ki na drugi ravni ponazarja isti princip, je 24. pesem iz cikla Marija. Citatu iz evangelija — tokrat pravemu, zbirka vsebuje tudi navidezne, lažne citate — sledi prošnja, ki se formalno navezuje na molitveni obrazec, vendar pa ga napolni z erotično željo, a vse skupaj seveda noče biti ne parodija ne zgolj dekadentna nagnjenost k bizarnosti in blasfemiji. temveč zavezujoča sakralizirana erotika. In tudi ta vsebuje oboje: opoj »trajne pijanosti« in zavest o »dolgi bolečini uda«. Vse skupaj pa — »kruljenje in molitev«, kot pravi pesnik sam.

Za eno najvznemirljivejših plasti zbirke se torej pokaže težnja k arhetipski univerzalizaciji sveta, ki poteka na način vključevanja skrajnih polov, hkratnosti nasprotij, dialektike ambivalentnosti, kot konstitutivnih elementov mitske zavesti. Tako se druži poganski panerotizem kot metafizično gibalno sveta, ki se izraža v nebrzdani dionizični čutnosti, s krščanskim kontemplativnim, v eshatologijo usmerjenim asketizmom. Figura, ki je zasnovana na druženju nasprotij, je paradoks, katahreza. Ne preseneča, da jo pri Svetini najdemo na poudarjenih mestih, največkrat gre za druženje trdilne in nikalne izjave o eksistenci pojava — samo nekaj primerov: »je bila dolina, ki je in je ni« (s. 37), »črka iz imena mojega brezimnega plemena« (s. 71), »ponujaš zaklade, ki jih nimaš« (s. 82), »tam, kjer kači noge zakrvave« (s. 20).

Prej smo omenili fragmente zgodb, zdi se, da hoče biti zbirka pravzaprav ena sama zgodba, en sam pesniški apokrif. Apokrif zato, ker je v zbirki še ena razsežnost, ki je ne smemo prezreti — to je kult besede. Ne le pravi in izmišljeni citati, o tem pričajo tudi že spredaj analizirana stilna sredstva: velelnik je gotovo sredstvo izražanja govorčeve suverenosti nad dejanjem in njegovega zaupanja v besedo. Tako tudi preroškost koncev z dovršnimi glagoli v prihodnjiku, ki razkriva, oz. simulira perspektivo univerzalne vednosti. V osnovi je to postmodernistični kult zapisane besede, ki išče oporo in možnost ravno v univerzumu zapisanega, kot poročstva in edinega utemeljitelja zgodovine, ki pa ni linearno izgubljanje v pre-teklost, temveč večna samoaktualizacija matric človeškega.

Svetina gre korak dlje. Tekst, preko katerega in s katerim piše svoje verze, je kanonizirano sveto besedilo. Torej kult svete besede. Ali je potemtakem pred nami zbirka novih mitotvornih besedil? Nikakor ne, kvečjemu dokaz, da mit obstaja samo še kot parafraza, apokrif, kot beseda o mitu in preko mita. Obstaja kot prvotno, izbrisano, ne docela berljivo in dojemljivo besedilo, kot determinirajoča zapuščina, kot slutenjska prisotnost transcendence, priklincevanje svetega. Pred koncem našega stoletja je tovrstna naravnost znova že sama po sebi aktualna. Vendar bi bilo to premalo, tisto, kar daje Svetini v načrtanem idejnem okviru potrebno globino, ni samo zavest o ambivalentni naravi transcendence, temveč zavest o prav tako ambivalentni naravi lastnega odnosa do nje. Tako idealiteta ni več statično, bistveno, nenehno prisotno poročstvo, da je svet, čeprav prikrito, vendarle utemeljen na pozitivnih vrednotah, marveč dinamično pulziranje samozanikanja, pogrješanja, nepotešljivega iskanja. Kolikor je ohranjene pozitivitete, je vsa v fragmentih, v literarizirani zgodovinski in transzgodovinski izkušnji, oziroma v postmodernistični naslonitvi nanjo. Šele nenehna skepsa, grožnja nič, ki preseva skozi razrahljani vitalizem liturgičnosti bivanja, pa umešča zbirko med vznemirljivejša in idejno odprtejša dela sodobne slovenske lirike.

SUMMARY

A short survey of Ivo Svetina's poetic works shows a distinct continuity of stylistic and thematic elements. The collection of poems *Marija in živali* culminates the second phase of his poetry: the phase in which the self-sufficiency of the lyrical subject, who is marked exclusively by erotic action, breaks down. The necessity for a deeper and more solid foundation of the constellation of relations to the world (in which eroticism keeps its privileged position, yet takes in also more discordant accents: violence, death, nothingness) brings Svetina to a firmer referential background. On the surface, he avails himself of the biblical tradition (this fact is demonstrable also by a stylistic analysis); however, his deeper philosophical attitude gravitates toward the structure of the mythical conscience, toward its harmonization of opposites, its dialectic of ambivalence. The poet is aware that homogeneous liturgicity is unattainable, and his awareness is witnessed by the introduction of more personal tones, of skepticism, of powerlessness and distress, by which he perverts and contemporizes idealized mythical patterns. Thus ideality reveals itself as dynamic, unattainable and elusive; and the presence of reason(ability) as its never entirely accepted absence. This bestows an additional connotation also on the post-modernistic cult of Word: on the recourse to what has already been written, to the maze of texts. It can be understood as the last possible way of uttering one's personal distress, which, after all, is the crystallized distress of a particular period. And the distress of a period is always also the distress of its language.

OBSEŽNA KNJIGA O JUGOSLOVANSKO-SLOVAŠKIH
KULTURNIH STIKIH*

Profesor na novosadski univerzi dr. Jan Kmeč je izdal lani knjigo, ki pritegljivo obravnava široko problematiko slovanskega sodelovanja na ožjem zemljepisnem območju. Takoj velja omeniti, da je naslov preozek in tako malo zavajajoč. Ne gre le za jugoslovansko-slovaške slavistične stike (v smislu stikov slavistov), marveč za kulturne stike nasploh, pa tudi ne zgolj za kulturne stike, saj so le-ti najčesteje tesno povezani s političnimi in tako v knjigi tudi prikazani. Če bi šlo zgolj za slavistične stike, bi bila knjiga tudi časovno mnogo bolj omejena, pravzaprav le na 19. in 20. stoletje. Ker pa avtor očitno bolj misli na predmet slavističnih obravnav, torej na slovansko jezikoslovje in književnost, poseže že k začetkom slovanske naselitve in državnosti na sedanjih tleh in k začetkom slovanske (cerkvene) književnosti: k Cirilu in Metodu (9. stol.). V prvem obdobju je bil stik južnih Slovanov in Slovakov preko Panonske nižine neposreden, po madžarskem vdoru v Panonsko nižino v 10. stol. pa je bila ta neposredna zveza prekinjena. Vendar pa je ravno Madžarska zaradi skupnega državnega okvira v nadaljnjih stoletjih večkrat zblíževala Slovake, Hrvate in Srbe. Še en pristavek k naslovu: jugoslovansko-slovaške zveze so seveda predvsem hrvaško-slovaške in srbsko-slovaške zveze, slednje še zlasti zaradi slovaške narodne manjšine v Vojvodini.

Avtor najprej podrobneje oriše politične in kulturne razmere ob nastopu in delovanju Cirila in predvsem Metoda v Veliki Moravski in Panoniji. Gre seveda za cel splet različnih odnosov in vplivov, ki jih lahko na kratko strnemo v znano civilizacijsko (politično, kulturno, cerkveno...) ločnico, potekajočo po sredini sedanje Jugoslavije že od grško-rimskih časov dalje. Prvo poglavje končuje avtor z zatorem starocerkvenoslovanske kulture v Veliki Moravski in z umikom Metodovih učencev na jug ter s kulturnim delovanjem ohridske in preslavske šole.

V naslednjih stoletjih (kar obravnava 2. poglavje) se je nadaljevalo različno povezovanje Slovaške in južnoslovanskih dežel (npr. naseljevanje slovaških rudarskih mojstrov v srednjeveški Srbiji). Izrazitejšje kulturne zveze je omogočil razmah humanizma in renesanse na Madžarskem (2. polovica 15. stol., čas kralja Matije Korvina). Leta 1467 je kralj Matija ustanovil sicer kratkotrajno univerzo v Bratislavi, njen rektor pa je bil hrvaški humanist Ivan (Jan) Vitez (kraljev kancler in nadškof). Vitezov nečak je bil Janus Pannonius, dvorski pesnik kralja Matije (politik in škof). Oba sta vplivala na slovaški humanizem, seveda pa je potekalo to sodelovanje v okviru evropske internacionalne latinske kulture.

Tretje poglavje se ukvarja pretežno s slovaško-hrvaškimi stiki v času največje turške moči (16.—17. stol.). Hrvaška in Slovaška imata tedaj podobni vlogi: predstavljata utrjena branika proti turškemu prodiranju v Evropo. Hrvatje so se umikajoč pred Turki tudi naseljevali na Slovaškem. Zabeleženo je celo, da so v Zahorski Bistrici v letih 1561—1562 imeli duhovnika-glagoljaša, ki je opravljal cerkvene obrede v hrvaščini! Naslednji pomembni Hrvat na slovaških tleh je bil Antun Vrančić—Verantius (1504—1575). Bil je humanist, diplomat (znan je tudi turško), slednjic nadškof s sedežem v slovaški Trnavi. V isti čas sodi tudi Katarina Zrinjska, hči znanega sigetskega junaka Nikolaja. Že zgodaj se je poročila s slovaškim plemičem Františkom Thurzom, po njegovi smrti pa se drugič poročila z velikašem Imrejem Forgačem. Njena hči z drugim možem Zuzana Forgačeva, enako kot mati znana lepota, je zaslovela po izvenzakonski ljubezni s sorodnikom svojega moža Petrom Bakičem. Velja omeniti, da sta usodi obeh žena pobudili veliko zanimanje v slovaški romantični in še v realistični književnosti. Tudi sam Nikolaj Zrinjski je postal kot legendarni bojevnik proti Turkom zelo odmeven lik v slovaški ljudski in umetni književosti.

Trnavska univerza (17.—18. stol.) je bila sicer predvsem madžarska, vendar so se na njej srečevali Slovaki in Hrvatje. Studentov teh dveh narodov je bilo ob Madžarih največ. Med hrvaškimi profesorji na tej univerzi sta bila Juraj Habdelič

* Jan Kmeč: Jugoslovansko-slovaške slavistične veze, Novi Sad 1987, 549 str.

(17. stol.) in Antun Kanižlić (18. stol.). Avtor omenja tudi slovenskega profesorja v Trnavi: Karla Endersa iz Ljubljane. Med študenti trnavske univerze sta bila npr. poznejša upornika proti Habsburžanom Nikolaj in Petar Zrinjski.

Četrto poglavje nadaljuje s slovaško-jugoslovanskimi zvezami preko šolskih ustanov: od bratislavskega liceja do gimnazije v Sremskih Karlovcih. Tu poteka seveda predvsem slovaško-srbsko (po verski strani pa pravoslavno-protestantsko) sodelovanje. Srbi niso študirali le na bratislavskem liceju, ampak tudi drugod na Slovaškem, npr. v Kežmarku (Milovan Vidaković, Jovan Sterija Popović idr.). Sicer pa je seznam znanih Srbov, ki so bili študentje na Slovaškem, izredno obsežen (sega od D. Obradovića in Dj. Daničića do J. Jovanovića-Zmaja in S. Miletića).

Številni Slovaki so delovali kot prosvetni delavci v Vojvodini. Prvi ravnatelj gimnazije v Sremskih Karlovcih so bili Slovaki ali doma iz Slovaške (J. Gros, A. Volny, K. Rummy) pa tudi prvi ravnatelj srbske pravoslavne gimnazije v Novem Sadu je postal Slovak: Pavel Jozef Safarik. V Zagrebu je bil v 1. polovici 19. stol. profesor filozofije na akademiji znani Stefan Movses (zaščitnik ilircev, poznejši prvi predsednik Matice Slovaške v Martinu).

Slovaki, ki so se naseljevali v 18. stol. v Vojvodini, so nasploh tesno sodelovali s Srbi, saj so bili oboji v podrejenem odnosu do Madžarov (vplivno slovaško kulturno središče v Vojvodini je bilo že v 19. stol. Bački Petrovac). Nekateri Slovaki so si pridobili ugledne šolske položaje tudi v Beogradu (npr. Janko Safarik, nečak P. J. Safarika) in drugod.

Najvplivnejša Slovaka na jugoslovanskih tleh sta bila v 19. stol. vsekakor P. J. Safarik in J. Kollár, prvi v širokem slavističnem smislu, drugi pa z idejnostjo panslavizma in pesnitvijo Hči Slave. Oba sta kot slovaška protestanta uporabljala češki knjižni jezik, medtem ko so katoliški Slovaki sprejeli konec 18. stol. (po Antonu Bernolaku) uvedeni slovaški knjižni jezik. Kollár je glede na slovenske razmere torej primerljiv z Vrazom. Pomembno kulturno žarišče Slovakov je bila v 1. polovici 19. stol. tudi Pešta.

Avtor v 5. poglavju podrobneje opiše delovanje Slovaškega kulturnega društva v Pešti (1824—1844). V tem času (1826) je bila ustanovljena v Pešti tudi Matica srpska. Zagreb ima v istem obdobju kar dva škofa Slovaka: Aleksandra Alagovića in Juraja Haulika. Oba sta podpirala hrvaško narodno gibanje. Avtor se ukvarja zatej največ s Kollárjem in Safarikom (predvsem z njegovo Zgodovino južnoslovanskih književnosti).

Šesto poglavje sega časovno od sredine 19. do sredine 20. stoletja. Osrednje politične letnice so 1848 (ob revoluciji v Avstriji tudi slovanski kongres v Pragi), 1867 (dualizem v Avstriji) in 1918 (konec Avstro-Ogrske in nastop države SHS). Proti Kollárjevemu poskusu ukinjanja manjših slovanskih jezikov je nastopil na Slovaškem L'udovit Štur in se zavzel za samostojni razvoj slovaškega in drugih slovanskih jezikov in narodov. Štur je bil močno dejaven tudi v revolucionarnem letu 1848. »Zahteve slovaškega naroda« iz 1848 lahko primerjamo s sočasno idejo zedinjene Slovenije. Štur si je dopisoval skoraj z vsemi pomembnimi predstavniki hrvaškega in srbskega narodnega gibanja (npr. s knezom Mihailom Obrenovičem in patriarhom Rajačićem). Tesno se je povezoval z južnimi Slovani tudi ožji Štuurov sodelavec, književnik J. Hurban, oče bolj znanega pisatelja S. Hurbana Vajanskega. V 60. letih je spodbujal zveze med srbsko in slovaško mladino Svetozar Miletić. Štuurov učenec in utemeljitelj Ujedinjene omladine srpske (1866—1871). Zanimivo je, da je imelo bratislavsko študentsko društvo v tem času slovenski naziv Naprej! Slovaški književniki v 19. stoletju, tako romantiki kot realisti, so često uporabljali v svojih delih južnoslovansko tematiko. Znani slovaški pisatelj Martin Kučin je nekaj časa živel na Braču kot zdravnik (to okolje obravnava njegov roman Hiša v bregu).

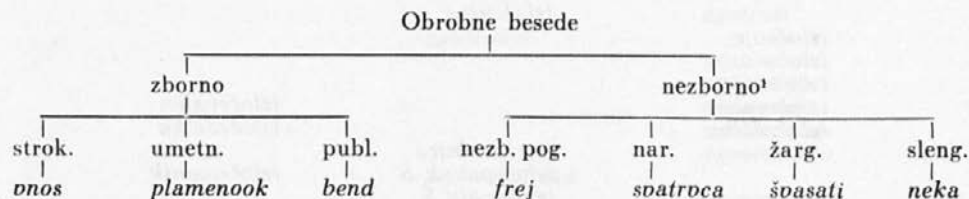
Obdobje po 1918 je v knjigi obdelano razmeroma na kratko, a vendarle s številnimi podatki, ki jim naše poročilo ne more slediti. Knjiga ni ušla tiskovnim napakam, omenimo pa le nekaj stvarnih nejasnosti ali netočnosti: str. 104: Erazem Rotterdamski je naveden med reformatorji, kar ni bil; str. 122: omenjena je avstro-ogrška monarhija v 18. stol., kar ni ustrezno; str. 150: omenjeni Jerilim Megiser je nam bolj znan kot Hieronim Megiser; str. 214: pri Slovanih v habsburški monarhiji niso omenjeni Poljaki; str. 238: namesto Slovenije je očitno prav Slavonije; str. 285: ni povsem jasno, ali ima avtor Miklošiča (!) za Hrvata; str. 462: slovensko študentsko društvo v Pragi ni Ardrija, ampak Adrija.

Knjiga, ki jo je izdala Vojvodanska akademija nauka i umetnosti, je v celoti zelo zanimiva in prinaša veliko količino sistematično obdelanega gradiva, vsako poglavje pa je dopolnjeno še z ustrežno bibliografijo.

Andrijan Lah
Ljubljana

BESEDIŠČE SLOVENSKEGA JEZIKA ALI BESEDIŠČE PUBLIKACIJ V SLOVENSKEM JEZIKU?

Pri Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša na SAZU-ju je z letnico 1987 v dveh knjigah izšlo Besedišče slovenskega jezika (uredili: Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar in Franc Jakopin; sestavile: Milka Bokal, Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar in Zvonka Praznik). Interni objavi namenjeno delo je iz kartoteke za slovar sodobnega knjižnega jezika zajelo besede, ki niso bile sprejete že v SSKJ. Verjetno zato so jih uredniki tudi poimenovali obrobne. Kot take pa se dajo razumeti vsaj dvojno — (1) zborna in (2) nezborna obrobne, ločene navznoter še funkcijsko- oziroma socialnozvrstno, pa tudi po vzrokih majhne pogostosti (zastarelo, pomenujoče redko obravnavani del predmetnosti, novo...):

Uredniško spremno besedilo sestavljajo *Predgovor* na (neoznačeni) sedmi strani, *Uvodna pojasnila* (str. 9, 11, 12 s *Preglednico* na str. 10) in *Seznam kratic in oznak* (str. 13). Sledi jim slovarski del od A do N (str. 15 do 524). Druga knjiga ponovno prinaša podatke o urednikih in sestavljalkah, od str. 7 do 633 pa gesla črkovnih poglavij od O do Z.

V *Predgovoru* Franc Jakopin v imenu Inštituta seznanja naslovnika tudi s tem, da bo v slovarskem delu Besedišča najti besede v »neobdelani obliki«. Sklicujoč se na deset točk, o katerih lahko slovarji jezikoslovnega tipa (s tem pa verjetno tudi podobne vrste prinašalcev besednega zaklada, kot je Besedišče slovenskega jezika) obveščajo naslovnika,² to ne drži popolnoma. Med neobdelanimi iztočnicami (ali jih lahko tako imenujemo?)³ se namreč navajajo tudi na pol obdelane

¹ Nezborne besede imajo majhno pogostost le glede na knjižno zvrst; v okviru nezbornosti pa so lahko edine uporabljane za ustrezne zborne sopomenke.

² Prim. V. *Gjurin*, O Glasbilih in izvajalcih, SR 1983, 4: »Slovarji 1. ponujajo urejen (abecedno, pojmovno, področno...) seznam besediščnih enot, 2. obveščajo o pisni in 3. glasovni podobi teh enot in o njihovih 4. slovničnih in 5. zvrstno-stilnih značilnostih, 6. dajejo pomen (razlagalno, z drugojezično ustreznico ipd.) teh enot in 7. prikazujejo njihovo rabo s ponazarjalnim gradivom (zgledi), obveščajo 8. o njih zgodovini znotraj zadevnega jezika in 9. o njih izvoru oz. etimologiji, naposled pa lahko dajejo še 10. različna druga obvestila, tudi bolj zunajjezikovna (v zvezi s katero koli od prejšnjih točk).« Natančneje o tem *isti*. Načela sodobnega izrazijskega slovarja, v: Slovenski jezik v znanosti 1, Lj. 1986, str. 151–187.

³ Z zastavljenim vprašanjem se pojavlja še drug problem: ali je tako delo slovar ali je navaden seznam? V prid prvega (čeprav nepopolno) pričajo primeri s slovničnimi oznakami in primeri z ne zgolj prvo osnovno slovarsko obliko (*sedec -dca*, *blažen -žna -o*, *prati porjem*; tako zapisane so le iztočnice, ki se na ta način razlikujejo od enakopisnih iztočnic v Besedišču ali SSKJ-ju). V prid drugega govorijo veliko številnejše besede brez kakršnih koli oznak.

iztočnice; besede, zaznamovane s slovnično oznako (točka 4 opombe 3) oziroma besede z obvestilom o viru⁴ (točki 7 in 10 opombe 3), npr. *čaj, zaim*, oziroma *čajati P, čajev S, čakalica S P*. Avtorji se zavedajo, da SSKJ celo skupaj z Besediščem še ni zajel vsega besedja »današnjega pisanega jezika«. S primerjavo SSKJ-ja in Besedišča s Splošnim tehničkim slovarjem (2. izdaja, Ljubljana 1978) lahko ob besednih družinah podstav *izloč-*, *ojač-* in *zgost-* približno ocenimo izčrpnost Besedišča znotraj strokovne zvrsti:

SSKJ	Besedišče	STS
	<i>izločalen</i>	
<i>izločalka</i>	<i>izločalnica</i>	
<i>izločalo</i>		<i>izločanje</i>
<i>izločanje</i>		<i>izločati</i>
<i>izločati</i>	<i>izločavati</i>	
	<i>izločba P</i>	
<i>izloček</i>		<i>izloček</i>
<i>izločen -a -o</i>	<i>izločen [čna -o]</i>	<i>izločen</i>
<i>izločenec</i>	<i>izločenina</i>	
<i>izločenje</i>		
<i>izločenost</i>		
<i>izločevalec</i>		<i>izločevalen</i>
<i>izločevalen</i>		<i>izločevalka</i>
<i>izločevalka</i>	<i>izločevalnica</i>	
	<i>izločevalnik S</i>	<i>izločevalnik</i>
	<i>izločevalo S</i>	
<i>izločevanje</i>		<i>izločevanje</i>
<i>izločevati</i>	<i>izločevina</i>	<i>izločevati</i>
<i>izločilec</i>		
<i>izločilen</i>		<i>izločilen</i>
	<i>izločilka</i>	
	<i>izločilnik</i>	
	<i>izločilnost</i>	
<i>izločilo</i>		<i>izločilo</i>
<i>izločina</i>		<i>izločina</i>
<i>izločitev</i>		<i>izločitev</i>
<i>izločiti</i>		<i>izločiti</i>
<i>izločitven</i>		
	<i>izločljivo S P</i>	
<i>izločnina</i>		<i>izločnina</i>
	<i>ojačalen</i>	
	<i>ojačalnik</i>	
	<i>ojačanje</i>	
<i>ojačati</i>	<i>ojačava</i>	
<i>ojačen</i>		<i>ojačen</i>
<i>ojačenje</i>		<i>ojačenje</i>
<i>ojačevalec</i>		

⁴ Glede vira so besede označene le z dvema oz. tremi oznakami — S in P (S — Slovenski pravopis 1962, P — Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar 1894, S P — prvo in drugo).

<i>ojačevalen</i>		<i>ojačevalen</i>
<i>ojačevalka</i>		<i>ojačevalka</i>
<i>ojačevalnica</i>		<i>ojačevalnica</i>
<i>ojačevalnik</i>		<i>ojačevalnik</i>
	<i>ojačevalniški</i>	<i>ojačevalniški</i>
	<i>ojačevalo</i>	<i>ojačevalo</i>
<i>ojačevanje</i>		<i>ojačevanje</i>
<i>ojačevati</i>		<i>ojačevati</i>
	<i>ojačilen</i>	<i>ojačilen</i>
<i>ojačitev</i>		<i>ojačitev</i>
<i>ojačiti</i>		<i>ojačiti</i>
	<i>z gostek</i>	
	<i>z gostevati</i>	
	<i>z gostilen</i>	
	<i>z gostišče</i>	
	<i>z gostljivost</i>	<i>z gostitev</i>
	<i>z gostovati</i>	<i>z gostiti</i>
		<i>z gostljiv</i>
		<i>z gostljivost</i>
	<i>z goščanje</i>	<i>z goščalo</i>
		<i>z goščanje</i>
		<i>z goščati</i>
	<i>z goščevati</i>	
		<i>z goščen</i>
		<i>z goščenina</i>
		<i>z gošččnost</i>
		<i>z goščevalen</i>
		<i>z goščevalka</i>
	<i>z goščevalnica</i>	
	<i>z goščevalo</i>	<i>z goščevalnik</i>
		<i>z goščevalo</i>
		<i>z goščevanje</i>
		<i>z goščevati</i>
	<i>z goščilo</i>	
		<i>z goščina</i>
		<i>z goščišče</i>

Uslovarjenk, skupnih Besedišču ter preveritvenemu priročniku, je komaj 7: *izločevalnik*; *ojačevalniški*, *ojačevalo*, *ojačilen*; *z gostljivost*, *z goščanje*, *z goščevalo*. Zdi se torej, da so izpisovalci v Besedišče res zajeli »večino besedja, vsaj za tako imenovani splošni jezikovni fond«. Za najozžje strokovne izraze pa so še vedno pri roki terminološki slovarji.

Redke besede, »ki so v kartoteki zastopane z enim ali z nekaj izpisi, lahko tudi iz del enega samega avtorja«, narečni izrazi »iz besedil manj pomembnih avtorjev«, besede »iz Pleteršnikovega slovarja, ki jih današnja knjižna raba ne potrjuje«, »nove besede«, »enkratne in nenavadne tvorbe, redkejši in posebni žargonizmi«, »strokovni izrazi, če so preveč ozko rabljeni, neutrjeni ali zastareli, a tudi besede, ki se dajo narediti po ustaljenih jezikovnih obrazcih /.../, sestavljenke in zloženke« — vse to je zajeto v 182.976 iztočnicah.

Kakor je Besedišče v slovarskem delu bogato, pa v jezikoslovnem izrazju zaostaja za sodobno rabo. Tako v Uvodnih pojasnilih beremo: »V Besedišču niso upoštevana lastna imena (v kartoteki so iz popolnih izpisov), tuja rekla in daljši tuji citati, enakozvočnice iz iste besedne vrste, pisne dvojnice, ki so navedene v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, kratice in simboli.«

V primerih lastnim imenom enakozvočnih občnih imen, kot npr. *buenos aires*, *jadran*, *jakob*, lahko le obžalujemo, da iztočnicam niso pripisane razlage ali vsaj ponazarjalni zgledi. Vendar teh podatkov tudi v primeru, ko bi se uredniki odločili

za »obdelane« oblike besed, ne bi našli pri vseh iztočnicah. Na izpisnih listkih iz časa kmalu po ustanovitvi Inštituta (1945) namreč besede niso zapisane v sobesedilu.⁵

Slovensko izrazje za frazeologijo (to je za stalne besedne zveze in za nauk o njih) je bilo podano že v sedemdesetih letih⁶; frazeologemi z nepovedno zgradbo so rekla, s povedno rečenice; glede na izvor so slovenski in neslovenski; le-ti so ali prevedeni ali pa prevzeti in prilagojeni našemu jezikovnemu ustroju; popolnoma prilagojeni so sposojeni, delno prilagojeni so tuji (npr. *korpus delikti* oziroma *corpus delicti*, *corp-pusa delicti*). Citatni frazeologemi pa niso del slovenskega jezika. Besedišče, kot smo videli, priznava le rekla, rečenico mu verjetno pomeni »daljši citat«. Navaja pa vendar oboje. Na str. 101 naštejemo kar 21 rekel: *con spirito*, *contra bonos mores*, *contra-dictio in adiecto*, *contra legem artis*, *contral social*, *cool jam session*, *cordons sani-taires*, *cori spezzati*, *corned beef*, *cornio inglese*, *corpus alienum*, *corpus iuris/juris*, *corpus mandibule*, *corpus separatum*, *cosa nostra*, *couleur locale*, *creatio continua*, *creatio ex nihilo*, *cremor tartari*, *crêpe de Chine*. Primer za (citatno) rečenico pa je *exempla docent* (čeprav zapisan v nepovedni obliki). Zapisovanju iztočnic namenja Uvodna pojasnila kar dva obširna odstavka. Domače besede in zveze zapisujejo »kot v viru, npr. *bodiljka*, *bodilka*, [.../ *timenijaztebisistem*«. Beremo tudi, da so citatni izrazi »navedeni v izvornem pravopisu«. Tega ne bi bilo treba posebej pripovedovati, ker je ta podatek vsebovan že v pridevniku citaten. Primeri, ki jih Pojasnila navajajo kot citatne izraze, so vsi dvobesedni: *belle époque*, *homo ludens*, *iustum pretium*, *life photography*, *pas de deux*, *passo double*. Ali naj to pomeni, da enobesedni izrazi, ki jih navaja že SS 1976,⁷ niso šteti za citatne? Nasproti citatnim izrazom uredniki postavljajo prevzete izraze: »medtem ko je pri prevzetih izrazih upoštevan zapis v viru, npr. *bajronizem*, *byronski*«. Pri tujih večbesednih izrazih je glede pisave skupaj — narazen — upoštevan zapis v slovenskem viru in ne določila tujih pravopisov, npr. *passepartout*, *passe-partout*, *passe partout*«. Zdi se, da enotnega pravila za zapisovanje zbiralci niso sprejeli. Tuji večbesedni izrazi se zapisujejo po slovenskih virih, domači in prevzeti pa kot »v viru«. Verjetno je tudi tu mišljen slovenski vir. Se posebej pa je sporen izraz »izvirni pravopis«. V takem naj bi bil zapisan dvobesedni *passo double*, po izvoru argentinski, toda pravopisno niti španski niti francoski.⁸ Ali gre tudi tu le za izpis iz »slovenskega vira«? Neupoštevanje tujih pravopisov potemtakem ni le v pisavi skupaj — narazen, temveč tudi v zapisu (nekaterih) citatnih izrazov. Uredniki Besedišča so do neke meje besede vendarle normirali, tako glede postavitve v osnovno slovarsko obliko, upoštevanja različne besednovrstnosti, kot tudi pisave nekaterih izpeljank in sestavljenk.⁹ Naslovnik se ob vsem tem mora vprašati, kje se normiranje konča. Ali res pri (ne)upoštevanju tujih pravopisov?

V primeru variant *passepartout*, *passe-partout* in *passe partout* bi bilo dobro zapisati kot iztočnico le eno obliko — v virih najpogosteje zastopano, ostali dve pa bi ostali v zaglavju, primerno označeni (to je kot manj pogosti). Variante besed,

⁵ O začetkih in razvoju dela za slovar sodobnega knjižnega jezika se poučimo na deveti strani Uvodnih pojasnil: »Gradivo je bilo zbrano na več načinov: deloma je bilo pridobljeno s popolnim in gostim izpisovanjem, večina izpisov pa je problem-skih in paberkovalnih. [...] Metode tega dela so se s časom spreminjale; sprva so se izpisovale le posamezne besede, pozneje besede s širšim sobesedilom. V začetku so prevladovali izpisi iz leposlovja, z leti pa se je težišče premaknilo na druge zvrsti knjižnega jezika, zlasti na publicistične in strokovne spise.«

⁶ Leta 1973 je J. Toporišič v okviru ljubljanske in mariborske podružnice Sla-vističnega društva Slovenije predaval o izrazju in pojmovanju slovenske frazeologije, v Jis pa je v šolskem letu 1973/74 izšel članek K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije (str. 275—279).

⁷ Na str. 105: *horošó*, *daváj*, *Wahlvermandtschaft*, *čorsokak*. Avtor še dodaja: »Citatne besede in besedne zveze niso sestavni del slovenskega jezika oz. slovenskega knjižnega jezika.«

⁸ Na Akademijinih izpisnih listkih zasledimo tri različne zapise špansko pravilnega *passo doble*: (1) *passo-doble*, (2) *passo doble* (prim. *pasodoble*) in (3) *passo doble*. (V Besedišču: *pasodoble* in *passa doble*.) Prvi izpis je iz Dela 1967, za drugega vir ni zapisan, tretji pa je povzet po ustni informaciji mojstra Jenka s pripisom, da se izgovarja *passo dobl*.

⁹ Gre za samostalniške izpeljanke *-alec*, *-ilec* in za sestavljenke s predpono *iz-*, *s-*, *z-*. V obeh primerih se Besedišče ravna po načelih SSKJ-ja.

še posebej nepravilne, naj ne bi bile samostojne iztočnice. Na isti problem naletimo tudi pri podomačevanju prevzetih izrazov, in to že v SSKJ-ju: angleški *buick* je zapisan samo citatno, *cocktail* pa, brez razloga za razliko, tudi podomačeno — *koktajl* in *koktejl*. Slovarski del Besedišča navaja izpeljanki *koktajlen* in *cocktailen*. Naslovnik bi se laže znael pred zapisom *koktajlen* (-*lna* -*o* prid.) in *koktejljen*, tudi *cocktailen*, kjer bi popolnoma podomačeni zapis predstavljal osnovno obliko, le delno podomačeni pa manj zaželeno oziroma neenakovredno varianto. Zapisani pod isto iztočnico in primerno hierarhizirani, bi taki primeri dosti bolj jasno kazali različne stopnje podomačevanja in vključevanja v slovenski jezikovni sistem.

Do ideje, kaj naj bi iztočnici še sledilo v oglavju, nas peljeta tudi naključno izbrani besedi *mocenigo* in *mocha*. Ju je izgovarjati [-če-], [-se-] oziroma [-ča], [-ha] ali fonetično?¹⁰ V takih primerih bi moralo Besedišče zapisati vsaj podatek o izvornem jeziku, če že ne (tudi) izgovor.

Zgoraj zapisani citatni izrazi, citat iz SS ter iz NSS¹¹ in iztočnice v Besedišču, ki pravopisnim oziroma pravorečnim pravilom slovenskega jezika ne ustrezajo povsem, so pa jih tako zapisali avtorji virov (npr. *byronski*, *cocktailen*), nas navajajo k ustrežnejšemu naslovu Besedišča: *Besedišče publikacij v slovenskem jeziku* — kajti citatno in nepravilno zapisano slovensko besedje je le del slovenskih besedil, ne pa tudi slovenskega jezika.

In kako naj naglašujemo vse te besede, katerih velik del so res nekaj »nenavadnega, celo čudnega, ob današnji rabi komaj nastajajočega ali zastarelega, če ne ponekod kar izrazno kaotičnega«? Naglasa besed avtorji niso normirali — samo iz zapisa seveda ne more biti zanesljivo dan.

V okviru Uvodnih pojasnil je pojasnjena tudi Preglednica, dasi grafično njen naslov (velikost črk je enaka velikosti črk ostalih poglavij uredniškega spremnega besedila) ne ustreza njeni vključenosti v poglavje Uvodna pojasnila, marveč jo dela za poglavje, enakovredno ostalim trem. Urejena je po začetnicah (od A do Z z vmesnimi Q, W, X in Y). Iz nje lahko razberemo, koliko od iztočnic Besedišča je že v Slovenskem pravopisu 1962, Pleteršnikovem slovarju in obeh hkrati. S SP ima Besedišče skupnih 10.268, s Pleteršnikom 16.690, z obema pa 7.325 iztočnic; preostalih 148.695 iztočnic izvira ali »iz leposlovnih del od druge polovice 19. stol. do danes, iz revij in časopisov, iz strokovnih in znanstvenih del ter iz šolskih knjig« ali pa so jih »iz svojega poznavanja zapisali tudi sestavljavci SSKJ«. Iz SP so v Besedišče zajete v glavnem tvorjenke, narejene »po ustaljenem vzorcu«, iz Pleteršnikovega slovarja pa so »zastareli, redki ali narečni izrazi«. Številčna primerjava kaže, da je skoraj petina iztočnic Besedišča zapisana že v SP 1962 in/ali v Pleteršniku (in deloma pač samo iz teh dveh virov tudi izpisana) — od 182.976 iztočnic znaša to 34.283 iztočnic.

Zadnji podatek Uvodnih pojasnil se nanaša na pisavo samostalnikov *-alec*, *-ilec* in *zadnjik* s predpono *iz-*, *s-*, *z-* (le-te Besedišče, kakor že SSKJ, piše napačno: *iz... s.../z...*). Glede obojega nas Besedišče usmerja k SSKJ-ju (glej SSKJ I, str. XXIII) oziroma k njegovim načelom. Kar se tiče sestavljenk, v slovarskem delu Besedišča številčno prednjačijo tiste s predponami *ne-*, *pred-*, *raz-* (domače), od tujih predpon pa sta najštevilnejše zastopani *anti-* in *de-*. Tudi priponskih izpeljank, ki so v SSKJ-ju odpadale, je precej: *-ski/-ški*, *-stvo/-štvo*, *-tev*, *-ost*. Naslovnik se sprašuje, zakaj so jih pri izbiri besed za SSKJ zametali.

Zadnje poglavje pred slovarskim delom Besedišča je Seznam kratic in oznak. Kratice so le štiri: *P* — Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar 1894/95, *S* — Slovenski pravopis 1962, *SP* — Slovenski pravopis in Pleteršnik, *SSKJ* — Slovar slovenskega knjižnega jezika 1970 in nadalje. Ostalih dvanajst enot sodi med slovične oznake; razen ene so iste kot v SSKJ-ju, le precej manj jih je (*členek*; *m*, *medm.*, *nedop.*, *predl.*, *prid.*, *prisl.*, *s.*, *štev.*, *vez.*, *zaim.*, *ž*). Pohvaliti je treba besednovrstno oznako *členek*. Vendar bi lahko bila okrajšana, kot vse druge; prim. v SS (str. 195) *člen./part.*

¹⁰ Prvi izraz je sopomenka beneške lire, izgovor zanjo na izpisnem listku ni predpisan (vir: Jeločnik). Drugi izraz pa je iz usnjarske obrti (izg. *môka*) — gre 1. za pralno usnje, dobljeno s kombinacijo formaldehidnega in glasé strojenja (vir: M. Cvenkel, R. Pečenko, Usnje in krzno, 1964), in 2. za barvano rokavičarsko usnje, strojeno z aluminijevimi solmi in obrušeno na obeh straneh (vir: Mali).

¹¹ »Ostanejo nato še citatni frazeologemi, ki niso del slovenskega jezika /.../« — NSS, Ljubljana 1982, str. 369. Glej tudi op. 7.

Uredniki pravijo, da je Besedišče kot »dopolnilo SSKJ« namenjeno »vsem, ki jih zanimajo vrednote slovenskega jezikovnega izročila in današnjosti«, posebej pa še »raziskovalcem slovenskega jezika, njegovega današnjega stanja in zgodovine, nadalje raziskovalcem slovenskih jezikov, zlasti leksike, primerjalnim in splošnim jezikoslovcem, psiho-, socio- in etnolingvistom«. S pridom naj bi ga uporabljali tudi »slovenski pisatelji in prevajalci«. Skorajda ne bo držalo, da bo »večini uporabnikov /.../ zadoščala že informacija v Besedišču« — vsaj brez razlag ali ponazarjalnih zgledov ne. Kdo, ki mu je potrebna takojšnja informacija, bo imel čas raziskati »pomen in zveze, v katerih se beseda pojavlja«, po kartoteki na SAZU-ju?

Kljub vsemu je Besedišče velik izziv za vse, ki zaman iščejo nekatere besede v SSKJ-ju. Ali ni npr. beseda *dulo* (SSKJ I, 525) prav tako redka kot *dula* S (B, 153), *čajek* (B, 104) pa skoraj tako pogost kot *čajček* (SSKJ I, 274)?

Polona Košir-Malovrh
Trbovlje

IZ BESEDISCA DALMATINOVIIH REGISTROV I: GESLO *VAMP*

Eno od zanimivejših gesel v R 1578 je »*Vamp. Trebuh, Keshmani, Kerepuhi, Felleki.*«; v R 1584: *Vamp* (kranjsko) *Trebuh, keshmáni, kerepuhi, Felleki* (slovensko-bezjaško).

Beseda *kerepuhi* v tej podobi ni izpričana nikjer drugje; oblikoglasno ji ustreza *kerepiu kerepúva*, v zvezo z njo pa se spravljajo še *karapuh, kerempuh(i)* in *kala-pura* (vse sbh.). D. Trstenjak¹ je pisal, da »beseda med Zagorci znana: *kerempuh* (tudi osebna imena *Kerempuh* se nahajajo), ki se rabi za utrobo, vamp, opomina na bolgarsko: *kerem* venter«. Od tod, in samo od tod, je Pleteršnik vzel neonaglašeno iztočnico *kerempuh* 'vamp', označeno kot kajkavsko, in jo primerjal s *kerepuhi* 'der Bauch' iz R 1584. Tudi ARj potrjuje *kerepuhi* samo z R 1584, *kerempuhi* pa z Belostencem. Le-ta ima izt. *Kerempúhi, Vampi, drób* z razlago 'Inteftina, Ventriculi, Tergora' in v geslu *Vámpe* 'Inteftina' kazalko *Kerempuhi*. ARj ima tudi Reljkovičev *karapuh*; o tej besedi S. Ivšič² piše, da »ne će biti drob, jer mesar poslije daje droba (: pak ktijaše da metne i dropca). Pravo značenje toj riječi ne zna ni akad. rječnik, ali znači što i *kalàpura* (ispod Vrbanje, nema je u akad. rječn.), tj. očišćen želudac, a i danas se govori *kerepiu* — *kerepúva* (Stupnik).«

Ob izidu Krleževih Balad Petrice Kerempuha je J. Koštiál³ pisal: »Ime *Kere(m)-puh* (= Till Eulenspiegel, Pavliha) je razlagal Jagić v slovanskem seminarju na Dunaju iz madž. *kerep* (= ropotulja, drdralo, klepetalo, raglja) z obrazilom *-uh* (kakor lenuh, potepuh), Asbóth pa v slov. seminarju v Budimpešti iz madž. *kerek* (= okrogel) in *poh* (= vamp). Težko se je odločiti za 1. ali 2. etimologijo, ker obedve ustrezata značaju in bistvu Kerempuha.⁴ To mesto Skok (ERHSJ II, 75) citira pomanjkljivo; ni razpoznavno, katero etimologijo je pripisati Jagiću, katero Asbóthu, katero Koštiálu. In madžarskemu *kerep* ne dodaja pomena (eno geslo više pa obravnava sbh. madžarizem *kerep* 'brod, vrsta ladje'). Pri Bezlaju (ESSJ II, 29) je naposled prišlo do napake, češ da je Koštiál »po Jagiću in Asbóthu« mislil na *kerep* 'brod, splav'. Ponujata pa Skok in Bezlaj nove etimološke povezave: Skok s »*krampus*, (karnevalskim) pokladnim licem« — kar je Bezlaju malo verjetno⁵ —, Bezlaj pa z »alb. gar-

¹ Bize in Bizjaki, Zora V/8 (15. IV. 1876), 120.

² Bogdanovičevo izdanje Reljkovičeva »Satira«, Nastavni vjesnik XVIII/1 (1910), str. 48.

³ Kerempuh in grabancijaš, Življenje in svet XX/15 (26. IX. 1956), str. 206.

⁴ L. Hadrovics v Ungarische elemente im Serbokroatischen (1985) besede *kere(m)-puh(i)* ne obravnava. Z obrazilom *-uh* je tvorjen Cafov *preberuh* (= *prebirač*, Caf = *prebiračnik*, Cigale 1860 pod *Psalter* = *prebiralnik*, Plet., SSKJ) 'devetogub (tretji del želodca prežvekovalcev)'. (*Prebiralnik* v Plet. tudi 'prežvekovalnik (prvi del želodca)', gl. Cig. pod *Bansen*.) Težko pa se je ubraniti misli na povezavo med (*kerempuh*) in n. *Bauch*, srvn. *büch* (za odraz u prim. hrv. *kalduni*, n. *Kaldaunen*).

⁵ Ne pove pa, zakaj. Skok za *kerempuh* sam pravi: »s umetnutim *m* pred labijalom«. Sln. *krampus* je (ESSJ II, 81) iz avstr. *Krampus*, ki *m* že ima.

dump, ngr. *gardoúmia* 'napolnjeno debelo črevo', kar so ekspr. izvedenke iz lat. **caldúmen*, nvn. *Kaldaunen* 'vampi, drobovina'.

Ustreznice k iztočnici *Vamp* v obeh Registrih res kažejo na pomen 'vampi'. Še najmanj *Trebuh*,⁶ še najbolj pa *Felleki*, kajti Stabejeva⁷ domneva, da so »vermutlich < Kuttelflecke«, je pravilna; le da ni treba izhajati iz zloženek kot *Kuttel-*, *Rinderfleck* (saj je že srvn. *plec(ke)* razvilno pomen »Eingeweidestück«) in da je sposoja šla morda prek madžarščine (toda današnje knjižno madž. *flecken* 'pečenka iz svinjskega mesa' ne z obliko ne s pomenom ne kaže na to). *Felleki* v R so najstarejša potrditev te sposojenke, in če prvi e ni (dvakratna) pomota za i, so hkrati edina zanesljiva potrditev oblike s *fel-*. Hrvški slovarji (v slovenskih razen v R te besede ni) dajejo le običajno kajk. obliko *fileki* (RHKKJ, z najstarejšim zgleodom iz 1724) oz. poknjženo *filéci* (B. Klaića Rječnik stranih riječi, 1962), in tudi Putanec⁸ navaja za »običajni oblik« *fileki* široko ozemlje (»Hrvatsko Zagorje, Podravina, Posavina i Slavonija«), za *feleki*, »koji je oblik danas rjeđi«, pa nobenega konkretnega. Hkrati pravi, da v madžarščini ne *filek-* ne *felek-* ni potrjeno, marveč samo *flekk(en)*, zatorej »ako nisu ipak postojali ili ne postoje u kojem madžarskom dijalektu blizom našim dijalektima, oblici sa *fil-* i *fel-* su nastali na hrvatskom terenu«. RHKKJ se vendar odloča za madž. posredništvo, sklicevaje se na Klaićevo oznako »mad. -njem.«. Po RHKKJ in Klaiću so *fileki* 'goveji želodec, pripravljen za jed, vampi'. Prim. pri Belostencu pod *Cellula*: *hificze vu debelom chrevo, kakoveže vide vu filekeh cellulae inteftni coli*. Za *Keshmani/keshmáni* pravi Putanec (n. d., 174): »da nije ovih potvrda, ova stara hrvatska riječ... bi potpuno nestala iz hrvatske leksikografije«. Meni, da je morda brati *kešmani*, češ da etimološko spada v družino ruskih *kiška* 'črevo' in *kišen*, pri čemer bi bila »u hrvatskom derivatu... promijenjena sufiksacija«. Branje *kešmani* je treba za zdaj dopustiti, čeprav primerov, ko bi bil *sh = š* iz R 1578 prepisan v R 1584, ni veliko (*Lampásh* ← *Lampash* in morda še še kateri, prim še *Brasfho* ← *Brashno*). Vendar bi etimologije lahko iskali tudi v smerih, ki bi upravičevale *kež-*.¹⁰ Z vprašanjem, kaj natančno *keshmáni* pomeni, se je doslej spoprijel samo Pleteršnik: restituirana ednina *kežman*¹¹ naj bi pomenila 'vamp' (*vamp* razlaga za 'der thierische Bauch' in 'der Schmerbauch, der Wanst'), množina *kežmani*, ki jo potrjuje izključno z R 1584, pa bi pomenila isto kot *kerepuhi*, tj. 'Kuttelflecke'. V geslu *kežman* torej Plet. besedo *kerepuhi* ne opomenja za 'Bauch' kot v geslu *kerempuh*.

Če obravnavamo R 1578 kot glosarij, bi moralo geslo *Vamp* imeti pomen(e) besede *vamp* v besedilu Dalmatinovega Pentatevha. Tam je *vamp* (sodeč po Bibl. 1584) samo v 5 Mz 18:5, kjer je govor o tem, naj se od daritvenega vola ali ovce duhovniku »da Plezhe inu obaduei zhelufti, inu Vamp« (Pent. 164^v). *Vamp* je tu prevedek za Lutrov »den Wanst«,¹² le-ta pa za hebr. izraz *qébah*, ki pomeni 'prežvekovalnik' in drugje v bibliji ni uporabljen. Ekumenska izd. (Lj. 1974) ima na tem mestu *želodec* (angl. jehovska *stomach*, kralja Jakoba pa *maw*, etimološko ustreznico n. *Magen*). *Vamp* v R 1578 oz. v Pentatevhu je torej v presenetljivem sozvočju s pomenom svojega hebrejskega osnovka, na drugi strani pa tudi z današ-

⁶ Toda prim. v Plet. iz Miklošičevega in Cafovega gradiva *trebuhu* 'Kuttelflecke', tako menda tudi rezijansko *trebuhove* (Caf). Prim. še *pèrvi trébuch* za n. *Bansen* (= prežvekovalnik) pri Murku (in Cigaletu).

⁷ Wörterverzeichnis... des Registers... 1584, GKGS III/2 (Biblia 1584 — Abhandlungen). Stabej opomenja s 'Kuttelflecke' samo *kežmani* in *kerepuhi*, z 'Bauch' samo *vamp*, vse tri pa še z 'abdomen, Wanst, Schmerbauch', kar edino ima pri *feleki*.

⁸ Rad JAZU, knj. 376 (Razr. za filol., knj. XIX), 1979, 169.

⁹ ESSJ pod *kiška* 'šiška' (kajk., Plet. iz Valjavca) te podmene ne obravnava; besede *kežman(i)* tudi v drugih geslih ne najdem.

¹⁰ Morda v smeri srvn. (*gekræse* 'tanko črevo', prim. Cigaletov *krezelje* pod *Grimmdarmsgekröse* in v Plet. »čreva so pripeta na neko mezdno, *krezelje* imenovano«. Še bolj se vsiljuje misel na kako zloženko s *Käse* 'sir', prim. angl. *cheeselep* (= *rennet*) 'sirilo, koža siriščenika (četrtga dela želodca); posušen telečji želodec' in *rennet stomach* 'siriščenik' (= n. *Labmagen*). *Siriščenik* je morda mlad, toda Plet. ima od Miklošiča tudi *sirišče* 'posušeni telečji želodec, s katerim žarki sir delajo'.

¹¹ Prim. ta naglas z ostravcem *keshmáni* v R 1584.

¹² *Wanst*, v sorodu z isl. *vinstr* 'devetogub', je v starejši nemščini pomenilo različne trebušne organe, tudi prežvekovalnik in želodec.

njim terminološkim pomenom *vamp* 'prežvekovalnik' (npr. Leksikon CZ, 1973, str. 792, 1017; nova izd. 1988, str. 847, 1100; L. Rigler, Lat.-slov. veterin. anatom. izrazje, 1984, str. 86). Verjetno pa je tudi s svojimi ustreznici v R 1578 v večjem pomen-skem skladju, kakor bi se zdelo, če bi npr. zaradi ustreznice¹³ *Trebuh* razumeli *Vamp* kot '(Schmer)bauch', ali če bi si zaradi ustr. *Keshmani* in *Kerepuhi* predstavljali npr. narezane vampe.¹⁴

Velemir Gjurin
Filozofska fakulteta, Ljubljana

¹³ *Trebuh* je slovenizem (nam. *trbuh*).

¹⁴ Zaradi gesla *Vamp* v obeh R lahko predpostavljamo, da »Slovenci/Bezjaki« takrat besede *vamp(i)* še niso poznali, ali vsaj ne v pomenu, ki ga je zahtevala kranjska iztočnica *Vamp*. ARj ima samo *vampe* iz Belostenca (slovenizem?). Skok v AfslPh XXXIII (1912, str. 361) za *famp* (Zumberak) in v ERHSJ III, 564, za *vamp* (»Hrvatska«) navaja le pomena 'živalski, zasmehljivo tudi človeški trebuh'. Valjavec je »iz narodnih usta« okoli Varaždina zapisal besedo *vampus*, »te joj pod 2 dao tumačenje 'koj ima velik trbuh', dodavši da je naziv za ženu *vampača*, *vampačka*« — gl. Alojz Jembrih, Dijalekt u modernoj poeziji 30-ih godina, v: Obdobja 7, Ljubljana 1987, str. 542. Jembrih, str. 547, prinaša tudi posnetek naslovne strani dela Jakoba Lovrenčiča (Varaždin 1854) *Petricza Kerempuh*, iliti *Chini y sivlenye chloveka prokshenoga. Vladoje Dukat* (Lovrenčičev »*Petrica Kerempuh*«, Rad JAZU, knj. 220 (1919), str. 2—5) je menil, »da je vlastito ime 'Petrica Kerempuh', stvorio sâm Lovrenčič« in da »se riječ *kerempuh*, koliko znam, ne čuje više u živoj besjedi kajkavaca«, je pa citiral iz Horvatzkega kalendara 1836 verza »Znash! Kakszi Kerempuha / Zkoro zgubil, y terbuha?«. Spraševal se je tudi, ali ni »možda *karampuh* [sic] turskoga roda«, kajti »madžarskog zacijelo nije, kako me uvjerava gosp. dr. Josip Szinnyei, profesor komparativne filologije ugro-finske u sveučilištu budimpeštanskom«, bolg. *kerem* pa »ne pozna rječnik Najdena Gerova«. Jembrih je poskušal razlagati *kerempuh* kot zloženko iz *Bauch* in madž. *kerem*, ki da »znači u hs. jeziku 'okrugao'« (n. d., str. 542). Krleža je, sodeč po tistem, kar sam pravi v Tumaču k Baladam, vzel besedo *Kerempuh* od Lovrenčiča in iz dotedanje literature o njej.

ŽIVLJENJE IN DELO STEFANA BARBARIČA

Dne 30. junija letos za srčno kapjo preminuli Barbarič je bil rojen 19. oktobra 1920. Izšel je iz mravno zdravega in delavnega kmečkega rodu v prekmurskem Túrnišču. Gimnazij je obiskoval v Murski Soboti in Ljubljani ter zatem študiral slavistiko na univerzah v Ljubljani in Budimpešti (dipl. 1948 v Lj.). Najprej je nekako devet let poučeval po gimnazijah v Ljubljani, belokranjskem Črnomlju in na koroških Ravnah, že tedaj je kazal izredno znanje in se udeleževal kot publicist v mariborskih Novih obzorjih.

Nato je bil štiri leta asistent za slovensko književnost na filozofski fakulteti v Ljubljani, vmes se je študijsko spopolnjeval tudi v Nemčiji, v Marburgu ob Lahni. Asistentsko delovno mesto je moral še z nekaterimi tovariši prisilno zapustiti približno tedaj, ko so z univerze krivično odstranili prof. dr. Slodnjaka. Za pet let se je zatekel na dopisno delavsko univerzo in zatem spet našel svojemu znanju in nagnjenjem ustrezno mesto na filozofski fakulteti v daljnem Zadru. Tam je sedem let (1965—1972) predaval slovensko književnost in jezik, si izoblikoval svojo znanstveno metodo ter navezal iskrene prijateljske stike s hrvaškimi slavisti. V to obmorsko dalmatinsko mesto se je občasno do zadnjega vračal in tam predaval kot profesor gost.

Sledila je služba tajnika urednika pri Slovenski matici, trajala je osem let (1972—1980). Ustanovi je z zanesljivim občutkom pomagal oblikovati knjižni program, ji uredil nekaj zbornikov — »Kmečki upori v slovenski umetnosti«, »Prijatelj zbornik«, »Simpozij o Ivanu Cankarju«, sourejal je njen Glasnik in v njem tudi objavljal, pri Matici je izšla njegova knjiga *Turgenjev in slovenski realizem* (1983), ena naših prvih primerjalnih študij s slovanskega območja. Pri ustanovi je ostal član upravnega odbora in knjižnega odseka, ko ni bil več tajnik, kot recenzent je presojal predložene rokopise strogo po njih kvaliteti in na sejah sodeloval s pretehtano besedo, ki so ji morali vsi prisluhniti. Na predlog upravnega odbora je za svoje solidno opravljeno tajniško-uredniško delo prejel odlikovanje, red dela z zlatim vencem.

Njegovo zadnje delovno mesto je bilo ravnateljstvo v Slovanski knjižnici, ki bi ob koncu tega leta doseglo spet osem let (1981—1988). Kot ravnatelj se je boril s kroničnimi prostorskimi in finančnimi težavami te ustanove ter skrbel za selekcionirano nabavo knjig, ustrezno posebnemu značaju te študijske knjižnice. Postavil je vrsto smotrno izbranih knjižnih razstav: ne le o *Josipu Jurčiču*, o njem je v tem času napisal monografijo (*Partizanska knjiga*, 1986), temveč tudi o Dostojevskem pri Slovincih, o Senoi in Djalskem, o čeških knjižnih novostih, o A. S. Puškinu in o slovensko-slovaških literarnih stikih. Delovno skupnost je vodil na strokovne ekskurzije, na ogled knjižnic v Gorici, Trstu in Mariboru, sam pa se je mudil v Pragi in Mártinu na Slovaškem, da bi okrepil stike s sorodnimi ustanovami.

Prof. Barbarič je tudi več let predsedoval Slavističnemu društvu Slovenije ter tako organizacijsko in delovno povezoval znanstvene raziskovalce z univerze in inštitutov ter srednješolske in osnovnošolske pedagoge iz matične in zamejske Slovenije. Ni se mu zdelo za malo žrtvovati znaten del svojega dragocenega časa, saj je sam nekđaj okušal bridkosti prosvetarskega tlačana na terenu. Društvo je v njegovem obdobju delovalo izjemno živahno in uspešno, zato in v priznanje njegovega znanstvenega dela je nekdanjega predsednika v naslednji poslovni dobi izvolilo za častnega člana.

Barbaričevo osrednje delo in ljubezen pa je slej ko prej bila literarnozgodovinska znanost. Svoje ocene, članke in razprave je objavljal v *Sodobnosti*, *Naših razgledih*, *Jeziku in slovstvu*, *Slavistični reviji*, *Glasniku SM*, v *Delu* (Književnih listih) ter po raznih domačih in tujih enciklopedijah ali jih kot referate, prebrane na kongresih, simpozijih in zborovanjih, priobčeval v raznih zbornikih, in sicer ne le v slovensščini, temveč tudi v hrvaščini in madžarščini. Tekoče je obvladal tudi nemščino, francoščino in seveda ruščino. Veliko je pisal o raznih slovenskih pisateljih, pesnikih in esejistih od protestantov do moderne in našega časa, največ o Jurčiču — gre za članke, ki so sestavine prihodnje monografije — pa o znanstvenikih, zlasti o Prijatelju, Murku in Slodnjaku. Barbaričeva posebna pozornost in ljubezen sta veljali domačemu Prekmurju, njegovi zgodovini, kulturi, govoric, pokrajini, običajem, ljudstvu in pomembnim rojakom. Poleg slovenske književnosti so ga od

začetka pritegovale tudi hrvaška pa madžarska (Petöfi in drugi) in ruska (Puškin, Čehov itn.).

Posebno značilno in uspešno področje raziskav prof. Barbariča je primerjalna književnost, predvsem *primerjalna slavistika*. Napisal je tehtne razprave o miselnem vplivu evropskega humanizma, zlasti Erazma Rotterdamskega, na slovenske protestante, predvsem na Trubarja; o naši reformacijski književnosti v srednjeevropskem kontekstu; o stari prekmurski in vzhodnoštajerski pa kajkavski hrvaški književnosti; o Herderju in začetkih slovenske romantike; o Šenoi in Slovenceh; več razprav o Turgenjevu ter njegovem vplivu na Jurčiča, Celestina in Kersnika — možaičnih kamnov za prihodnjo knjigo; o stikih med Slovensko in Srbsko matico; o Milanu Marjanoviču kot slovensko-hrvaškem literarnem posredniku; o Nietzschejevem in Cankarjevem Dionizu itd.

Veliko se je pokojni ukvarjal tudi z *načelnimi in teoretičnimi* vprašanji literarne vede: pisal o raznih literarnozgodovinskih šolah in njih metodah, razpravljal o slovstvenih zvrsteh v obdobju našega razsvetljenstva, o narodnokulturni ideji v obdobju romantike, o nazorskih razhajanjih ob koncu prejšnjega stoletja, o težiščih Zupančičeve literarne misli, še posebej so ga zanimali tipi romana in druge proze v času realizma, obravnaval je tudi vprašanje interpretacije leposlovnih besedil.

Vse glavne značilnosti njegove znanstvene usmerjenosti so zastopane tudi v njegovih dveh knjigah. V delu *Turgenjev in slovenski realizem*, ki je za širšo izobražensko javnost prirejena doktorska disertacija, natančno razpravlja o prevodih tega ruskega pisatelja v slovenščino do konca prejšnjega stoletja, o odmevih njegove umetnosti v naši tedanji publicistiki in kritiki, zlasti pri Celestinu, o vplivih Turgenjeva na nekatere naše pisatelje, predvsem na Kersnika, in o opredeljevanju našega realizma pod vplivom Turgenjeva v smeri t. i. poetičnega realizma. Barbaričeva študija je doživela zelo ugodne odmeve doma in v tujini.

V monografiji *Josip Jurčič* (zbirka Znameniti Slovenci) je ostal Barbarič v istem obdobju, le da tokrat ne gre za komparativno, temveč individualno obravnavo. V sodobnem strokovnem, a tudi dostopnem jeziku razpravlja o pisateljevem rodu in mladosti, o začetkih njegovega pripovedništva, o delih iz 2. pol. 60-ih let, zlasti o romanu *Deseti brat*, o Jurčičevem časnikarsko političnem delu in njegovem zavzemanju za jugoslovansko idejo ter o njegovih poznejših literarnih spisih, končno pa označuje nazorske in oblikovne prvine njegovega ustvarjanja. Barbarič v knjigi večkrat ponovi ugotovitev, da je v Jurčičevem pisanju več realističnih potez, kot mu jih je nekdanj priznavala slovstvena zgodovina.

V svojem prekmalu sklenjenem življenju in ob svojem načrtno prizadavnem delu se je izoblikoval v nenavadno razgledano, prodorno, izvirno in z rezultati bogato znanstveno osebnost. Povojne politične razmere pri nas so zakrivile, da mu ni bilo dano znanstveno delo opravljati tam, kjer je bilo obetavno zastavljeno, na ljubljanski univerzi, temveč ob boju za vsakdanji kruh drugje in v drugih službah. Njegov nepredvideni odhod iz naše srede pomeni veliko, skorajda nenadomestljivo izgubo za slovensko in slovansko literarno zgodovino. Nič manj ga ne bomo pogrešali kot poštenega in pokončnega človeka, preudarnega in zanimivega sobesednika ter prekmursko prijetnega družabnika.

Joža Mahnič

Akademija za glasbo, Ljubljana

JOŽE KORUZA (1935—1988)

Dne 8. avgusta je umrl dr. Jože Koruza, redni profesor za zgodovino slovenske književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani in od leta 1980 tudi član uredniškega odbora Slavistične revije.

Rodil se je 13. avgusta 1935. leta v Ljubljani, kjer je tudi dokončal gimnazijo leta 1953 in diplomiral na Filozofski fakulteti leta 1960 iz slovenskega jezika in književnosti ter leta 1961 iz svetovne književnosti in literarne teorije. V študijskem letu 1961/62 je bil asistent na Oddelku za svetovno književnost in literarno teorijo, nakar je po odsluženju vojaškega roka prešel na Oddelek za slovanske jezike in književnosti, najprej kot honorarni bibliotekar in leta 1964 kot asistent za starejšo slovensko književnost. Ta je nato postala temeljno, čeprav ne edino področje njegovega znanstvenega in pedagoškega dela, Jože Koruza je že takoj na začetku prevzel nase delo,

ki je močno presegalo mero in zahtevnost običajnih asistentskih obveznosti. Samostojno je vodil vaje in pozneje seminarje pa tudi predavanja iz starejše književnosti in tako rekoč na novo gradil ta predmet, ki je po smrti profesorja Franceta Kidriča 1950 na univerzi doživel očiten upad in po smrti gostujočega predavatelja Mirka Rupla leta 1963 resno krizo. Stisko je postopoma premostil prav Jože Koruza ne le s pedagoškim, temveč tudi z osebnim znanstvenim delom, ki ga je smotrno usmeril v staro književnost, kamor je vključil še ljudsko oz. ustno slovstvo. To je od leta 1979 predaval tudi etnologom in tako bistveno kompletiral tudi njihovo stroko. Hkrati pa ni opustil novejših in sodobne književnosti, posebno še dramatike ne, ki jo je vse od leta 1964 vzporedno s staro književnostjo interpretiral pri svojih vajah in seminarjih. Doktorsko disertacijo iz starejše književnosti *Značaj pesniškega zbornika »Pisanice od lepeh umetnost« (1779—1781)* je zagovarjal leta 1978, postal nato leta 1979 izredni in 1984 redni profesor za zgodovino slovenske književnosti. V letih 1980 do 1982 je bil predstojnik Oddelka za slovenske jezike in književnosti in od januarja 1987 predstojnik katedre za slovensko književnost.

Kot gost je predaval na univerzah v Celovcu, Trstu, Regensburgu in Tübingenu ter v podiplomski šoli zagrebškega vseučilišča v Dubrovniku. Z referati je sodeloval na mnogih slovenskih in drugih jugoslovanskih strokovnih srečanjih. Od leta 1979 je redno predaval na mednarodnih simpozijih *Obdobja v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi* in leta 1987 sam vodil simpozij o baroku. Vodil je tudi veliki sklepni mednarodni simpozij o slovenskem protestantizmu v Ljubljani 1987. V letih 1977/78 in 1983/84 je bil predstojnik poletne slovenistične šole za tuje slaviste *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, na katerem je pogostoma predaval. Od leta 1976 do 1979 je bil glavni in odgovorni urednik *Jezika in slovstva* in od 1980 član uredniškega odbora *Slavistične revije*.

Na fakulteti in zunaj nje je opravljal celo vrsto funkcij v različnih odborih in komisijah. Med drugim je bil tudi predsednik programskega odbora pri Znanstvenem inštitutu filozofske fakultete. V njegovih programskih okvirih je 1981. leta prevzel dolgoročno raziskovalno nalogo *Družbena razslojenost starejšega slovenskega slovstva*. Od leta 1982 do 1984 je bil član Strokovnega sveta SRS za vzgojo in izobraževanje, zatem pa član Komisije za učbenike in učila za slovenski jezik in književnost v osnovnem in srednjem usmerjenem izobraževanju. Od 1975 je bil član komisije za historične slovarje, ki od 1975 deluje v sestavu Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša pri SAZU.

Bibliografija Koruzovih razprav, študij in člankov je obsežna, dokaj raznovrstna in tematsko zajema vsa obdobja slovenske književnosti, od srednjega veka do neposredne sodobnosti. Vendar ima ta predmetna raznovrstnost tudi svoje težišče, osredinjeno v dveh glavnih tematskih krogih. Prvega predstavlja starejša slovenska književnost, še posebej 17. in 18. stoletje, drugega pa slovenska književnost 20. stoletja s posebnim poudarkom na dramatiki in na nekaterih izsekah proze.

Prvi vidnejši dosežek Koruzovih raziskav starejše književnosti predstavlja disertacija *Značaj pesniškega zbornika »Pisanice od lepeh umetnost« (1978)*, ki je prva monografija oz. vsestranska razprava o pesniškem zborniku iz let 1779 do 1781 in pomeni prvo poglavje v zgodovini slovenske posvetne poezije. Koruzovo delo je dotlej najbolj pripravljen in najmanj improviziran poseg v to osrednjo problematiko naše starejše književnosti. Stvari se je lotil z izredno razčlenjevalno temeljitostjo, tako da je na novo preučil celotno pesniško gradivo z besedilnega, življenjepisnega, kulturnozgodovinskega in primerjalnega zornega kota, v domačih in tujih arhivih ter knjižnicah (Dunaj, Praga, Göttingen) pa poiskal dodatne pojasnjevalne vire in naposled prišel do mnogih novih ugotovitev. Za preddelo lahko štejeemo njegovo faksimilirano izdajo *Pisanic* v zbirki *Monumenta litterarum slovenicarum* leta 1977, ker je v spremni razpravi obdelal predvsem tekstološka vprašanja. Z vsebinska strani so v disertaciji morda najbolj opazne nove razlage Devovih alegoričnih pesnitev, pri čemer mu je s pridom služila tudi filološka analiza. Pri oblikovnih raziskavah, mestoma podrobno numeričnih oz. števnih, mu je uspelo prikazati osamosvajanje silabotoničnega verznege sestava od arhaične Pohlinove šole. V območju primerjalnih raziskav je prišel do novih spoznanj in je popravil nekatera že uveljavljena mnenja (npr. o Metastasijevem vplivu ali vplivu tujih pesniških almanahov). Tudi pri slogovnem opredeljevanju je pojav razvidneje postavil na razvojno črto, ki vodi od »baročnega klasicizma« do stikov s predromantikom, brez prave vmesne stopnje klasicizma. Pri tem je prevrednotil pesništvo Antona Feliksa Deva, ki ga je starejša literatura zgodovina postavila predaleč v senco Valentina Vodnika. Pisanice je tudi globlje, kot

smo vajeni, povezal s starejšo domačo pesniško tradicijo in s takratno družbeno vlogo slovenskega jezika.

To dvoje pa je posledica Koruzovih širših proučevanj in izhaja iz nekega načelnega mišljenja in prepričanja o starejšem slovenskem pismenstvu in slovstvu. Gre za dvoje stvari oz. tez, ki pri njem bistveno določata razlago predrazsvetljenškega slovstva. Prva se kaže v Koruzovi odločitvi za tisto smer našega literarnega in jezikoslovnega zgodovinopisja, ki išče in poudarja obstajanje trdne kontinuitete slovenske pisne in slovstvene tradicije vse od prvih ohranjenih srednjeveških zapisov naprej — zoper mnenja, ki so na podlagi skromnega števila zelo oddaljenih zapisov bolj ali manj dvomila v zanesljivost take kontinuitete. V ta problemski okvir spada vrsta Koruzovih objav, v katerih razširja vprašanje kontinuitete še na nova in posebno področja. Sem sodijo na primer prispevki: *Staroškorski rokopis in oživitve vprašanja pismenske tradicije v srednjem veku* (JiS 1973/74, 1974/75); *Nova verzifikacija z leta 1712* (JiS 1973/74); *Vprašanje kontinuitete v starejšem slovenskem slovstvu na Koroškem* (Zbornik predavanj IX. Seminarja slov. jezika, literature in kulture 1973); *Prežihov Voranc in tradicija koroškega bukovištva* (Koroški fužinar 1974) idr.

Drugo, prav tako močno določujoče prepričanje in opredelitev pri raziskovanju starejše književnosti pa lahko odkrijemo v Koruzovem uveljavljanju teze, da je treba spremeniti ustaljeno mnenje o manjvrednem družbenem položaju slovenščine pred nastopom razsvetljenstva, posebno še v 17. in v začetku 18. stoletja. Novejše gradivo jezikovne zgodovine, arhivistike in umetnostne zgodovine je s pridom uporabljal za to, da je dokazoval dvojezičnost višjih slojev na Slovenskem oz. Kranjskem pa tudi veljavnost slovenščine v uradnem poslovanju. Sem lahko uvrstimo na primer tele objave: *O zapisanih primerih uradne slovenščine v 16., 17. in 18. stoletju* (JiS 1972/73); *Iz zgodovine uradne slovenščine* (JiS 1973/74); *K problematiki nastanka slovenskega preroda* (zbornik predavanj na XI. Seminarju slov. jezika, literature in kulture, 1975); najbolj daljnosežen in sintetičen prispevek k tej problematiki pa je referat na VII. Kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev leta 1977 *Jezikovna praksa privilegiranih slojev na Slovenskem (1500—1848)*. Gre za novo in izostreno periodizacijsko shemo v razvoju družbenega položaja slovenščine v navedenem obdobju in za tezo, ki iz omenjenega zornega kota nekako »rehabilitira« obdobje med reformacijo in razsvetljenstvom.

Seveda bo treba za obe izhodiščni prepričani in njuno polno zanesljivost še mnogo dela, vendar je v tej smeri Jože Koruza izdelal ali dodelal že tehtno podstavo.

Iz starejših obdobij bi lahko navedli še mnogo njegovih objav. Med njimi ni mogoče prezreti *Izbrano delo Valentina Vodnika* (v zbirki Kondor, Ljubljana 1970) z obsežno spremno študijo, ki je monografija v malem in najbolj temeljita študija o Vodniku, kjer med izrazitejše novosti sodi nova označitev in klasifikacija njegove proze. Med vidnejše publikacije sodi tudi faksimilirana izdaja najpomembnejše slovenske protestantske pesmarice, ki jo je priredil J. Dalmatin in izdal 1584 v Wittenbergu pod naslovom *Ta celi katehismus, eni psalmi inu teh vekših godov stare inu nove kerščanske pejsni, od P. Truberja, S. Krellja inu od drugih zložene inu z dostemi lepimi duhovnimi pejsmi pobulšane* v zbirki Monumenta literarum slovenicarum 1985. V spremni študiji najdemo novo, podrobno analizo nastajanja Dalmatinove antologije, pri čemer Koruza na več mestih dopolnjuje ali popravlja doslej veljavne Kidričeve ugotovitve. Mestoma posega tudi v ustroj besedil. Omeniti je treba tudi sestavek *Funkcija humorja v pridigah Janeza Svetokriškega* (v zborniku XVIII. Seminarja slov. jezika, literature in kulture, 1982), kjer ugotavlja različne vrste humorja in komike pri Svetokriškem in njihovo oddaljevanje od moralizmov v literarnost. V predavanju *Oče Janez Svetokriški in njegov Sveti priročnik* (obj. v Glasniku Slovenske matice, 1981) najdemo nato zgoščen prikaz te osrednje osebnosti stare slovenske pridigarske kulture. Med sintetične prispevke sodi tudi študija *Starejše slovensko pesništvo* (zbornik XVI. Seminarja slov. jezika, literature in kulture, 1980), v katerem je pregledno predstavil vse tri glavne slogovne variante slovenskega razsvetljenškega pesništva (Deva, Vodnika, Jarnika). V nekem smislu gre za podaljšek širše študije *Konstituiranje slovenske posvete književnosti in njenih žanrov* (Obdobja I, 1980), kjer je med drugimi žanri dobilo posebno mesto tudi »bukovniško slovstvo«, ki ne sodi niti v literarni standard niti v ljudsko ustno slovstvo, temveč ga je Koruza po češkem zgledu uvrstil v protirazsvetljenško »polljudsko slovstvo«, ki pa v sebi ohranja nekatere sestavine baročne književnosti. K teoretskim vprašanjem sta usmerjeni dve študiji: *Reformacija ter protireformacija in barok v zgodovini*

slovenskega slovstva (Glasnik SM, 1981), kjer najdemo nov razmislek o periodizaciji slovenske književnosti od srede 16. do srede 18. stoletja, pri čemer gre med drugim za novo obrambo veljavnosti termina barok, oprto na kulturnozgodovinske poglede profesorja Franceta Steleta; druga študija *O stičiščih etnologije, folkloristike in literarne zgodovine* (Glasnik SED, 1980) pa sodi na medstrokovno mejo med literarno zgodovino in folkloristiko. Sem spada tudi prispevek *Pojmovanje, zapisovanje in preučevanje ljudskega slovstva v obdobju romantike* (Obdobja 2, 1981). Seveda bi lahko našli še vrsto objav, če bi mogli biti izčrpní.

Koruzove raziskave starejše slovenske književnosti so od posameznih analitičnih posegov postopoma napredovale k celovitejšim zarisom večjih problemskih sklopov in poglavij. Zanje je značilna gradivska temeljitost, skrbna dokumentacija, korektno upoštevanje tujega dela in natančen ter preprost strokovni jezik. Koruza se je zmeraj izogibal velikih zamahov in spekulacij, ki so tako močno prodrle prav v obravnavanje starejše književnosti. Od celotne povojne generacije je bil najbolj navezan na starejšo tradicijo stroke, vse do Ivana Grafenauerja, in najbolj skeptičen do njene modernizacije, seveda oboje v dobrem pomenu besede. Njegova dolgoročna raziskovalna naloga, ki jo je prijavil leta 1981 pod naslovom *Družbena razslojenost starejšega slovenskega slovstva*, pa je napovedala ne le smer njegove sinteze, ampak tudi prenovitev metode. Celotno starejše slovstvo je namreč začel raziskovati glede na tri medije, v katerih se je uveljavljalo, sprejemalo in ohranjalo, kar je znatno odločalo o njegovi strukturi, in glede na družbene sloje, v katerih je funkcioniral posamezni tip slovenskega slovstva. Zal je ta prodor recepcijske sociologije v našo stroko ostal fragment in torzo, vendar z rodovitno idejo v svojem središču.

Hitreje spremenljivo in bolj gibljivo metodo dela lahko ugotovimo pri Koruzovi obravnavi novejših obdobij slovenske književnosti in njene sodobnosti. Tu je zavzela najvidnejše mesto dramatika, stalna tema njegovih razprav, s katerimi je posegal tudi nazaj v starejša obdobja, tako da predstavlja najbolj povezovalno temo njegovih pogledov na celotno slovensko književnost. Najbolj opazen dosežek je njegova obsežna razprava o povojni dramatici, objavljena kot samostojno poglavje v skupinski knjigi *Slovenska književnost 1945—1965* (2. knjiga, SM, Ljubljana 1967), ki ji je nato sledila še antologija *Slovenska dramatika 1945—1965* (prav tam, 1969). To je prva celovita in hkrati podrobno analitična študija o dvajsetletnem razvoju povojne slovenske dramatike. Gre za sistematičen pretres vseh dramskih del, ki so bila v tem obdobju objavljena ali uprizorjena v poklicnih gledališčih. Obsežno gradivo je prvič razporejeno v stilne, tematske in idejne tokove, glavna vrednost pa je v podrobnem interpretiranju dramskih del. Njegove interpretacije so oprte na prijemljiva dejstva, na trdno teoretsko podlago, na široko razgledanost po dramaturgiji in na poznavanje odrske prakse. Koruza je pazljivo sledil tudi razvoju slovenske dramatike po letu 1965 in se pripravljal za naslednjo knjižno obravnavo. Najboljši vpogled v to njegovo delo omogoča študija *Slovenska dramatika po letu 1965* (JiS 1979/80), ki jo lahko štejemo za doslej najbolj soliden sintetičen zaris najnovejše dramatike v njenih dokaj zapletenih idejnih, strukturnih (ustroj oseb, dejanja) in jezikovnih novostih. To je nekakšen uvodni tloris za drugo knjigo o sodobni slovenski dramatici, ki je ostala nenapisana.

Toda, kot rečeno, je ob tej najbolj njegovi literarni zvrsti segel tudi daleč nazaj in študiral celotni njen razvoj. Če v množici objav preletimo samo najvidnejše postaje njegovih naporov, je tu najprej Slavko Grum, čigar Gogo je v srbski izdaji izbranih pisateljevih del *Proza i drame* (Novi Sad, 1979) uvrstil v območje avtentičnega nadrealizma. Predstavil pa ga je tudi na simpoziju v Benetkah 1982 pod naslovom *Il Cosmopolitismo del Teatro di Slavko Grum*. Med opaznejše prispevke sodi tudi sintetična študija *Slovenska dramatika v prvi polovici XX. stoletja* (predavanje na XXIX. Jugosl. slavističnem seminarju, 1978), v katero je zajel razvoj te zvrsti od Cankarja do Potrčevih Kreflov 1952. Posebno pozornost bi zaslužila vrsta razprav iz Cankarjeve dramatike, npr. *Menjava perspektive v dramatici Ivana Cankarja* (Simpozij o Ivanu Cankarju, Ljubljana 1977) ali *Ivan Cankar in sedanja slovenska dramatika* (zbornik predavanj XII. Seminarja sloven. jezika, literature in kulture, 1976) idr. Pri obravnavanju 19. stoletja so med opaznejšimi naslednje objave: *Problem realizma v slovenski dramatici* (Obdobja 3, 1982); *Leptikov Juntez kot gledališki »igra«* XIX. stoletja, kjer sledi zanimivemu pojavu potujočega pevca citrarja od Trdine do Voranca (zbornik Trdina — etnolog, 1980). Od razprav o starejših obdobjih, so vidnejše: *Starejša slovenska koroška dramatika* (zbornik predavanj VIII. Se-

minarja slov. jezika, literature in kulture, 1972); *Slovenska dramatika in gledališče v obdobju baroka* (zbornik predavanj X. Seminarja sloven. jezika, literature in kulture, 1973); in pa *Začetki slovenske posvete dramatične in gledališča* (JiS 1978/79), ki dajejo nazoren pregled gledališke kulture na Slovenskem od njene »predzgodovine« v starem slovanskem obredju mimo srednjeveške verske in latinske šolske igre, še posebej jezuitske, in gostovanj tujih gledališnikov v 18. stoletju do Linhartove igralske skupine, ki predstavlja »rojstvo« novodobnega slovenskega gledališča. V razpravo so tu pritegnjeni nekateri Bahtinovi teoretski pogledi. Prezreti tudi ne moremo kratkih sintetičnih pregledov celotne slovenske dramatike, npr. *Pregled slovenske dramatike* (zbornik Slovenski jezik, literatura in kultura, 1974) in v francoščini *L'art dramatique slovène* (Le livre Slovène, 1972).

Skratka, izpod Koruzovega peresa nam ostajajo ne le fragmenti, temveč cela poglavja za novo zgodovino slovenske dramatike in gledališča, saj je na tem področju prišel do svojih najbolj sintetičnih zarisov.

Drugo glavno območje razprav iz novejšje slovenske književnosti predstavlja proza, in sicer predvsem dva pomembna, vendar kar se da različna in oddaljena pisatelja, kot sta Prežihov Voranc in Slavko Grum. Ta razdalja da misliti in nam odkriva pravzaprav vse notranje razsežnosti Koruzove znanstvene radovednosti.

K Prežihu se je usmeril že v študentskih letih, ko je v seminarju prof. Marje Boršnikove napisal temeljito razpravo *Življenjska pot Lobra Kuharja — Prežihovega Voranca* in jo nato objavil v njenem Prežihovem zborniku leta 1957. Po diplomski je prevzel souredništvo Prežihovega *Zbranega dela*, ki sta se ga lotila z Dragom Druškovičem. Sodeloval je pri pripravi in izdaji 1., 2., 3. in 7. knjige, pri prvi knjigi z obsežnimi in bogatimi opombami (1962—1971). O pisatelju je napisal še vrsto razprav, kot so npr. *Prežihov načrt za izseljenjsko povest* (JiS 1965), *O nastanku Prežihovih Solzic* (JiS 1968), *Prežihov Voranc in ljudska tradicija* (Slavistična revija 1976) idr. V knjižni izdaji je izšla razprava *Prežihov Voranc in boji za Koroško v letih 1918 do 1920* (Celovec 1981). Ob delu za Prežiha je doživel veliko težav in zastoje, vendar je opravljal tehten delež za bodočo, še nenapisano monografijo o njem.

Precej posebno poglavje predstavlja v Koruzovem delu Slavko Grum. Njegove moderne proze se je lotil že zgodaj in o njej objavil obsežno študijo *Razmišljanje o Grumovi prozi* v Naši sodobnosti leta 1960. To je ena prvih in teoretično poglobljenih analiz moderne slovenske proze. Profesor Anton Ocvirk je takrat dal temu delu lepo priznanje. Do sklepne razprave pa je Koruza prišel v omenjeni novosadski izdaji pisateljevega izbranega dela leta 1979. Tu je Grumovo prozo razložil s pomočjo smotrnega spoja življenjepisa, psihološke, primerjalne in strukturalne metode in s tem dal ne le primer zanimivega prodora v pisateljevo delo, temveč tudi primer tvornega povezovanja pogostoma odtujenih si metod znotraj sodobne literarne vede. Mimogrede se je tudi sam ustavil ob tej problematiki, ko je za Jugoslovanski seminar za slaviste v Beogradu 1980 pripravil predavanje *Sodobna slovenska literarna znanost med pozitivizmom in strukturalizmom*.

Jože Koruza je bil tudi zelo marljiv in vesten sodelavec slovenskih in drugih jugoslovanskih leksikonov. Za *Slovenski biografski leksikon*, za *Leksikon Cankarjeve založbe*, za *Enciklopedijo Slovenije*, za *Enciklopedijo Jugoslavije* in za *Leksikon pisaca Jugoslavije* je napisal več kot sto prispevkov. In tu niti ni prostora, da bi se pazljiveje ustavili ob še celi vrsti njegovih objav: strokovnih ocen, poročil, pazljivih jubilejnih zapisov ali načrtov raziskovalnega dela za slovensko literarno zgodovino, pa še česa zraven.

Na kratko, bil je delavec, ki si je naložil delo brez konca in kraja, toda na našo žalost je prišel konec mnogo pred krajem.

Poleg vsega navedenega pa nam Jože Koruza zapušča spomin na tri svoje pomembne navade: kot delavec na veliko vestnost do svojega in tujega dela; kot predstojnik na zmožnost gledati čez se na stvari same in na druge ljudi; kot človek pa na obzirnost in pieteto tudi do živih, ne le do umrlih.

Ljubljana, avgusta 1988

Boris Paternu
Filozofska fakulteta, Ljubljana

BIBLIOGRAFIJA ŠTEFANA BARBARIČA*

ZNANSTVENO IN STROKOVNO DELO

1948

- B Beležke k popularizaciji slovenskih klasikov. Ob prvih desetih zvezkih *Klasja*. — *Novi svet* 3/1948, št. 9 str. 711—714.

1949

- A Popravila in dopolnila k Petöfiju v slovenščini. — *Nova obzorja* 2/1949, št. 10 str. 479—482.
- B Ruplov Jurčič. Zbrano delo III: Grad Rojinje, Kloštrski žolnir, Deseti brat. — *Nova obzorja* 2/1949, št. 12 str. 571—573.

1950

- A Ljudje na šahovnici. Glose k tendenčnosti opisov kmečkega življenja v sodobni novelistiki. — *Mladinska revija* 6/1950—51, št. 3 str. 136—138.
- B K problematiki naših knjižnih izdaj. Vprašanje *Klasja*, pripombe k programom naših knjižnih založb za leto 1950 i. dr. — *Mladinska revija* 5/1949—50, št. 9—10 str. 452—454.
- Puškinova proza. Izbrano delo A. S. Puškina II: Povesti. — *Nova obzorja* 3/1950, št. 3 str. 181—183.
- Avtobiografska trilogija Maksima Gorkega. Detinstvo, 1947 — Med ljudmi, 1949 — *Moje univerze*, 1948. — *Nova obzorja* 3/1950, št. 7—8 str. 436—438.
- Dragotin Kette: Zbrano delo. — *Nova obzorja* 3/1950, št. 9—10 str. 524—526.
- Dva pomembna šestdesetletnika. France Ramovš. — *Nova obzorja* 3/1950, št. 11 str. 545—547.

1951

- A Disonance. O odgovornosti kritike. — *Mladinska revija* 6/1950—51, št. 9—10 str. 503—507.
- Puškinova lirika. Ob novi izdaji Puškinovih lirskih pesmi. — *Nova obzorja* 4/1951, št. 9 str. 556—561.
- Literarnokritični nazor Belinskega. Analize in sodobne asociacije. — *Nova obzorja* 4/1951, št. 12 str. 731—739.
- B Razgledi na provinci. — *Beseda* 1/1951—52, št. 1 str. 23—25.
- Dragocene spodbude. Misli ob proslavah 400-letnice prve slovenske knjige. — *Beseda* 1/1951—52, št. 2 str. 52—53.
- Nerazumljivim »puščičarjem«. — *Beseda* 1/1951—52, št. 5 str. 238.
- V krogu kategoričnih trditev. — *Ljudska pravica* 12/1951 (29. XI.), št. 174 str. 11.
- Za naš znanstveni naraščaj. — *Mladinska revija* 6/1950—51, št. 8 str. 492—493.
- A. P. Čehov: Izbrano delo II. Novele. — *Nova obzorja* 4/1951, št. 4 str. 284—287.
- Zapisi ob pouku slovenščine. Diskusijska tematika strok. aktiva. — *Prosvetni delavec* 2/1951 (8. XII.), št. 18 str. 2—3.

* Bibliografija je razdeljena na tri poglavja. Dela so razvrščena po letih, prvo poglavje. Znanstveno in strokovno delo, pa v okviru teh še na dve skupini: A razprave in članki. B ocene, zapiski in poročila. Ponatisi so priključeni prvi objavi. Naslovi samostojnih knjig so natisnjeni polkrepko.

1952

- A Odlomki o provincializmu. — Beseda 1/1951—52, št. 6 str. 269—272.
 Problem biografskega romana. — Nova obzorja 5/1952, št. 9 str. 544—550.
- B Kritična inflacija. — Beseda 1/1951—52, št. 8 str. 380.
 Ugovori sociološki metodi Branka Rudolfa. — Beseda 1/1951—52, št. 8 str. 380—381.
 Kulturni problem slovenske province. Tema za diskusijo ob črnomaljskem primeru. — Ljudska pravica 13/1952 (5. I.), št. 1 str. 6.

1953

- A Več pozornosti kulturi periferije. — Nova obzorja 6/1953, št. 5 str. 322—323.
 Rapsod severne meje. (O Prežihovem Vorancu.) — Tovariš 9/1953 (17. IV.) št. 16 str. 429.
- B »Klasje« in naša slavistična publicistika. — Nova obzorja 6/1953, št. 7—8 str. 487—492.

1954

- A Prešeren in naš čas. Govor na Prešernov dan. — Koroški fužinar 4/1954, št. 1—2 str. 28—29.
- B Srečanje na tujem. — Koroški fužinar 4/1954, št. 7—12 str. 23—24.
 Družbena vloga slavistike. Postscriptum k mariborskim razgovorom. — Naši razgledi 3/1954 (4. IX.), št. 17 str. 15—16.

1955

- B Kaj sodite? (Anketa o programski politiki Slovenskega knjižnega zavoda.) — Knjiga 3/1955, št. 7—8 str. 314—315.
 Mile Klopčič — petdesetletnik. — Ljubljanski dnevnik 5/1955 (16. XI.), št. 269 str. 4.
 Ob organizacijskih začetkih soboške študijske knjižnice. — Pomurski vestnik 7/1955 (25. VIII.), št. 34 str. 3.

1956

- A O Tainu in ob Tainu. — Nova obzorja 9/1956, št. 12 str. 729—733.
- B Ob naših literarnozgodovinskih priročnikih. — Jezik in slovstvo 1/1955—56, št. 4—5 str. 130—134.
 Zgodovina slovenskega slovstva I. — Jezik in slovstvo 2/1956—57, št. 3 str. 134—139.
 Za petdesetletnico dr. Marje Boršnikove. — Ljubljanski dnevnik 6/1956 (31. I.), št. 25 str. 4.
 Avgust Pavel in slovensko-madžarski kulturni stiki. Ob odkritju spominke plošče. — Ljubljanski dnevnik 6/1956 (10. III.), št. 59 str. 5.
 André Malraux, Vihar v Šanghaju. — Naša sodobnost 4/1956, št. 2 str. 159—164.
 A. P. Čehov, Izbrana dela III. — Naša sodobnost 4/1956, št. 4 str. 355—358.
 Med generacijami. Novoletna razmišljanja o mlajši generaciji naše inteligence. Anketa. — Naši razgledi 5/1956 (14. I.), št. 1 str. 7.
 Boris Pahor: Mesto v zalivu. — Nova obzorja 9/1956, št. 10 str. 632—634.
 Studia slavica 1955. — Slavistična revija 9/1956, št. 1—4 str. 201—204.

1957

- A Ivan Prijatelj in sodobna literarna znanost. Ob dvajsetletnici smrti. — Naši razgledi 6/1957 (8. VI.), št. 11 str. 260—261.
Vladimir Levstik. — Naši razgledi 6/1957 (28. XII.), št. 24 str. 608.
Juš Kozak: Balada o ulici v neenakih kiticah. — Nova obzorja 10/1957, št. 5 str. 301—305.
- B Slovenske literarne revije v letu 1956. — Naši razgledi 6/1957 (26. I.), št. 2 str. 39—40.
Aktualni problemi slovenskih slavistov. Po II. zborovanju v Novem mestu in v Dolenjskih Toplicah. — Naši razgledi 6/1957 (30. XI.), št. 22 str. 546.
Pomembna manifestacija jugoslovanske slavistike. Po kongresu v Beogradu. — Slovenski poročevalec 18/1957 (27. IX.), št. 227 str. 4.

1959

- A Nussbaumerjeva kulturnopolitična miselnost. — Nova obzorja 12/1959, št. 3 str. 120—124.

1960

- B Jezik — literatura — šola. (Izjava.) — Naši razgledi 9/1960 (15. X.), št. 19 str. 445.

1961

- A O Huxleyevem Kontrapunktu življenja. — Naša sodobnost 9/1961, št. 10 str. 931—934.
- B Mesto dopisnega šolstva v našem izobraževalnem sistemu. — Dopisnik 1/1961, št. 3 str. 2—3.

1962

- A Nekatera vprašanja literarne interpretacije. Referat na III. jugoslovanskem slavističnem kongresu. — Jezik in slovstvo 7/1961—62, št. 6 str. 174—177.
- B Dolgoročne investicije. — Dopisnik 1/1962, št. 4 str. 1—2.
Dopisna šola in izobraževanje strokovnih kadrov. — Gospodarski koledar 1962, str. 168—169.
Pova uvajanja v književnost. Nekaj načelnih pripomb k Uvodu u književnost. — Naša sodobnost 10/1962, št. 8—9 str. 836—842.

1963

- A Nazori in metode. Ob Študijah in fragmentih Marje Boršnikove. — Sodobnost 11/1963, št. 8—9 str. 819—827.
- B Madžarska literarna gosta. (Ob obisku Arona Tamásija in Dezsöja Tótha.) — Delo 5/1963 (27. IV.), št. 115 str. 5.
Ob šestletni učni bilanci. — Dopisnik 2/1963, št. 8 str. 3.
Dopisno šolstvo na Švedskem. — Dopisnik 2/1963, št. 9 str. 5.
Dveletni uredniški obračun. — Dopisnik 2/1963, št. 10 str. 7.
Z izpraševalno komisijo po Primorskem. — Dopisnik 3/1963, št. 1 str. 2, 6.
Pripombe h gradivu za javno razpravo o tehniških in njim ustreznih šolah. — Dopisnik 3/1963, št. 3 str. 2.
Hamburški popotni vtisi. — Dopisnik 3/1963, št. 4 str. 4—5.

1964

- A Metodologiske Ausgangspunkte des jugoslawischen Fernunterrichts. — Epistolodidaktika (London) 1/1964, H. 3 st. 147—151.
- B Levstik in Cankar v madžarščini. Pomembno kulturno posredništvo Pomurske založbe. — Delo 5/1964 (12. III.), št. 70 str. 5.
- Blišč in beda letoviščarske eksotike. Smiljan Rozman »Družina«. — Delo 5/1964 (17. V.), št. 133 str. 7.
- Izrazit prodor v svet. Zapis o sodobni madžarski književnosti. — Delo 5/1964 (19. VIII.), št. 225 str. 5.
- Cilji in negotovosti izobraževanja odraslih. — Dopisnik 3/1964, št. 7 str. 4.
- Novosadski mozaik. — Dopisnik 3/1964, št. 8 str. 5.
- Dopisna publicistika na mednarodni ravni. — Dopisnik 3/1964, št. 9 str. 2.
- Dopisno izobraževanje pred skupščinskim zborom. — Dopisnik 3/1964, št. 10 str. 1.
- V spomin dopisniku Ludviku Gaalu. — Dopisnik 4/1964, št. 2 str. 2.
- Mednarodna tribuna za dopisno izobraževanje. — Dopisnik 4/1964, št. 4 str. 4.
- Ob novi študiji o Stritarju. (J. Pogačnik: Stritarjev literarni nazor.) — Sodobnost 12/1964, št. 6 str. 563—569.
- Pripovedni modernizem Andréja Gida. — Sodobnost 12/1964, št. 12 str. 1215—1219.

1965

- B Ferenc Molnár. — F. Molnár: Dečki Pavlove ulice. 1965, str. 157—159. Ponatisi: 1967, 1969.
- Santa Ferenc. — Dialogi 1/1965, št. 6 str. 289—293.
- Prešeren in — mi. Ob slovenskem kulturnem prazniku. — Dopisnik 4/1965, št. 5 str. 1.
- Predlagamo obračun letnega dela. — Dopisnik 4/1965, št. 6 str. 1.
- Prijatelj Ivan. — Enciklopedija Jugoslavije 6. (Zagreb) 1965, str. 614—615.
- Beležka o pisatelju. Déry Tibor. — Problemi 3/1965, št. 27—28 str. 432—433.

1966

- A Fran Levec in njegov literarnokritični profil. — Dialogi 2/1966, št. 2 str. 108—111.
- Tema morja v novejši slovenski prozi. — Jezik in slovstvo 11/1966, št. 3 str. 59—67.
- Pokrajina in ljudje. — Panonski zbornik. 1966, str. 16—19.
- Oris književnega razvoja severovzhodne Slovenije do sredine 19. stol. — Panonski zbornik. 1966, str. 72—104.
- B Spomin na profesorja Istvána Kniezso. — Jezik in slovstvo 11/1966, št. 1—2 str. 37—38.
- Prof. Fran Petrerè. Ob šestdesetletnici. — Naši razgledi 15/1966 (27. VIII.), št. 16 str. 332.
- Knjiga literarnih interpretacij. — Sodobnost 14/1966, št. 4 str. 433—436.

1967

- A Ljudska modrost Árona Tamásija. Pokojnemu pisatelju za slovo in v spomin. — Dialogi 3/1967, št. 1 str. 45—48.

R. Lauer, Heine in Serbien. — Zeitschrift für Slawistik (Berlin) 12/1967, H. 2 str. 277—280.

B Podnebja Vladana Desnice. — Sodobnost 15/1967, št. 7 str. 738—744.

1968

A Ko se bo oglasila zlata ptica... O madžarskih prepevih slovenskih ljudskih pesmi. — Jezik in slovstvo 13/1968, št. 6 str. 175—178.

Herder in začetki slovenske romantike. Referat za VI. mednarodni slavistični kongres v Pragi 1968. — Slavistična revija 16/1968, št. 1—2 str. 231—256.

Prometejska vizionarnost Vladana Desnice. — Zadarska revija (Zadar) 17/1968, broj 1 str. 77—81.

B Pisateljska podoba Árona Tamásija. — Á. Tamási: Abel. 1968, str. 337—342. Roman i ostale pripovedačke vrste. Kod Slovenaca. — Enciklopedija Jugoslavije 7. (Zagreb) 1968, str. 96—98.

Slodnjak Anton. — Enciklopedija Jugoslavije 7. (Zagreb) 1968, str. 228.

Slovinci. IV. Književnost. — Enciklopedija Jugoslavije 7. (Zagreb) 1968, str. 267—276.

Razmah slovaške znanosti. Slavistični obisk v Bratislavi. — Naši razgledi 17/1968 (9. XI.), št. 21 str. 632—633.

1969

A Dalmacija u književnom djelu Iga Kaša. — Radovi. Filozofski fakultet (Zadar) 8—9/1968—69 — 1969—70, sv. 8 str. 166—186.

Od Nietzschejevega do Cankarjevega Dioniza. — Slavistična revija 17/1969, št. 2 str. 17—32.

B Ivan Cankar v madžarščini. — Slavistična revija 17/1969, št. 1 str. 241—247. Vojvodinska »odprta vrata«. — Sodobnost 17/1969, št. 3 str. 322—331.

1970

A Literarnonazorska oznaka slovenske moderne. Predavanje na VI. seminarju slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, 26. 6. — 11. 7. 1970. — VI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 1970, str. 138—148.

B Eksaktnost kot znanstveni aksiom. Položaj literarne znanosti na Slovenskem. Anketa. — Naši razgledi 19/1970 (3. IV.), št. 7 str. 204.

Aškerc Anton. — Világirodalmi Lexikon 1. (Budimpešta) 1970, str. 513—514. Bartol Vladimir. — Világirodalmi Lexikon 1. (Budimpešta) 1970, str. 727—728.

Bevk France. — Világirodalmi Lexikon 1. (Budimpešta) 1970, str. 900—901.

Bor Matej. — Világirodalmi Lexikon 1. (Budimpešta) 1970, str. 1036.

Borko Božidar. — Világirodalmi Lexikon 1. (Budimpešta) 1970, str. 1046.

Boršnik Marja. — Világirodalmi Lexikon 1. (Budimpešta) 1970, str. 1050.

Bratko Ivan. — Világirodalmi Lexikon 1. (Budimpešta) 1970, str. 1097.

1971

A A szlovén irodalom első magyar nyelvű áttekintése. Ivan Prijatelj: Egyetemes irodalomtörténet, Budapest, 1911. — A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei (Novi Sad) 3/1971, št. 5—6 str. 97—103.

- B Stritar Josip. — Enciklopedija Jugoslavije 8. (Zagreb) 1971, str. 195—194.
 Zupan Jakob. — Enciklopedija Jugoslavije 8. (Zagreb) 1971, str. 635.
 Žigon Avgust. — Enciklopedija Jugoslavije 8. (Zagreb) 1971, str. 644.
 Župančič Oton. — Enciklopedija Jugoslavije 8. (Zagreb) 1971, str. 652 do 653.
- Prijateljev pregled slovenske književnosti v madžarščini. Ob jugoslovansko-madžarskem znanstvenem srečanju v Novem Sadu. — Jezik in slovstvo 16/1970—71, št. 5 str. 150—152.
- Aškerc Anton. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 22.
 2. dop. izd. 1984, str. 30—31.
- Bartol Vladimir. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 30.
 2. dop. izd. 1984, str. 44—45.
- Bevk France. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 36.
 2. dop. izd. 1984, str. 55—56.
- Blajvajs (Bleiweis) Janez. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 40.
 2. dop. izd. 1984, str. 64.
- Bohorič Adam. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 43.
 2. dop. izd. 1984, str. 69.
- Bor Matej. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 43—44.
 2. dop. izd. 1984, str. 71—72.
- Borko Božidar. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 44.
 2. dop. izd. 1984, str. 72—73.
- Boršnik Marja. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 45.
 2. dop. izd. 1984, str. 73.
- Bratko Ivan. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 50.
 2. dop. izd. 1984, str. 81.
- Čop Matija. — Jugoslovanski književni leksikon. (Novi Sad) 1971, str. 72.
 2. dop. izd. 1984, str. 116—117.

1972

- A Vrednotenje v književnosti kot sodoben teoretski problem. Štatenberško srečanje pisateljev 1972. — Dialogi 8/1972, št. 11 str. 749—753.
 Literarno muzejstvo pri nas in po svetu. — Jezik in slovstvo 18/1972—73, št. 3 str. 99—105.
 Stik Primoža Trubarja z mislijo Erazma Rotterdamskega. — Zbornik za slavistiko 3. (Novi Sad) 1972, broj 3 str. 87—98.
- B Možnosti in izkušnje slovenističnega študija v Zadru. — Jezik in slovstvo 18/1972—73, št. 1—2 str. 60—62.

1973

- A Pesnikova vera v revolucijo. — S. Petöfi: Apostol. 1973, str. 137—145. 2. izd. Postscriptum k spisu o literarnih muzejih. — Jezik in slovstvo 18/1972—73, št. 7—8 str. 290—292.
 Stara prekmurska književnost ob vzhodnoštajerski in kajkavski hrvatski. — Študije o jeziku in slovstvu. 1973, str. 11—29.

- B Stopetdeseta obletnica Petöfijevega rojstva. — Knjiga 21/1973, št. 9 str. 495—497.

1974

- A Cankarjeva vizija kmečkega puntarstva. — Kmečki upori v slovenski umetnosti. 1974, str. 121—137.
- B Ideová koncepcia a organizačné východiská literárnomúzejnej činnosti v Slovinsku. — Literárnomúzejný letopis 8. (Martin) 1974, str. 84—88.
- Zadar nekdanj in danes. Dalmatinska razglednica. — Mohorjev koledar 1974, str. 116—120.
- Romanje v Bodešče. — Naši razgledi 28/1974 (5. IV.), št. 7, str. 181.
- Razkroj patriarhalne vasi. Pogleди na Šömnov in Pavlovičev film »Let mrtve ptice«. — Naši razgledi 23/1974 (10. V.) št. 9 str. 240.
- Pogled na Modrinjakovo pesništvo. — Naši razgledi 23/1974 (5. VII.), št. 13 str. 349—350.
- Monografija o Tavčarjevem pisateljstvu. Marja Boršnik, Ivan Tavčar leposlovni ustvarjalec I. — Naši razgledi 23/1974 (11. X.), št. 19 str. 500.
- Spomin na Julija Kontlerja. — Stopinje 1974, str. 56—58.

1975

- A A nemzeti afirmáció mint a középeurópai romantika jellegzetessége. — A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei (Novi Sad) 7/1975, št. 25 str. 115—120.
- Srečanja in soočenja. — Prijatelj zbornik. 1975, str. 5—17.
- Temelji Prijateljevega literarnega nazora. — Prijatelj zbornik. 1975, str. 55—74.
- Prijateljeva mladostna leposlovna proza. — Prijatelj zbornik. 1975, str. 149—166.
- Razvoj slovenske narodnokulturne ideje v obdobju romantike. Predavanje na XI. seminarju slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, 7. — 19. 7. 1975. — XI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 1975, str. 65—75.
- B Turgenjev v prevodah na slovenski jazyk. — Russko-jugoslavskie literaturnye svjazi. Vtoraja polovina XIX — načalo XX veka. Moskva 1975, str. 271—283.
- France Koblar (1899—1975). In memoriam. — Zbornik za slavistiku 9. (Novi Sad) 1975, str. 220—222.

1976

- A Ivan Prijatelj v razvoju slovenske literarne misli. (Predavanje pri Slavističnem društvu 7. januarja 1976.) — Jezik in slovstvo 21/1975—76, št. 6 str. 178—187.
- Ideje humanizma v delih slovenskih protestantov. — Slavistična revija 24/1976, št. 4 str. 409—420.
- B Rue des nations 1976. — Naši razgledi 25/1976 (24. XII.), št. 24 str. 644.
- Sosiedstvo kot tvorni impulz. Ob knjigi študij Lászla Sziklaya Szomszédainkról. — Slavistična revija 24/1976, št. 2—3 str. 294—298.

1977

- A Narodopisna prekmuriana Bálinta Bellosicsa. — Časopis za zgodovino in narodopisje — Nova vrsta 13/1977, št. 1—2 str. 208—213.
 Tema morja v slovenskem pesništvu XIX. stoletja. (Predavanje na zborovanju slovenskih slavistov v Portorožu 13. X. 1976.) — Jezik in slovnostvo 22/1976—77, št. 7 str. 209—215.
 Razvoj Cankarjevega literarnega nazora (1895—1901). — Simpozij o Ivanu Cankarju 1976. 1977, str. 39—51.
 Celestin kot slovensko — hrvaški popularizator Turgenjeva. — Slavistična revija 25/1977, št. 2—3 str. 155—179.
 Tipi slovenskega romana v dvajsetletju 1866—1885. — Slavistična revija 25/1977, Kongresna številka str. 117—133.
- B Zmeraj za nove ideje. K jubilejnemu slavu Matice srpske. — Delo 19/1977 (8. l.), št. 5 str. 18.

1978

- B Vprašanje Matičine znanstvene publicistike. — Glasnik Slovenske matice 2/1978, št. 1 str. 4—8.
 Anton Janežič in Slovenska matica. Ob stopetdesetletnici rojstva. — Glasnik Slovenske matice 2/1978, št. 2 str. 49—51.
 Dokumentacija. Začetki Matičine Filozofske knjižnice. — Glasnik Slovenske matice 2/1978, št. 2 str. 52—53.
 Južnoslovanske teme Lászla Hadrovicsa. — Slavistična revija 26/1978, št. 1 str. 69—73.
 Priročni pregled prekmurskega slovstva. V. Novak, Izbor prekmurskega slovstva. — Slavistična revija 26/1978, št. 1 str. 73—75.
 Znamenita dela naših očetov. Ob knjigi Vilka Novaka Izbor prekmurskega slovstva. — Stopinje 1978, str. 41—43.

1979

- A Zasnove Janežičevega literarnoprogramskega dela. — Jezik in slovnostvo 24/1978—79, št. 8 str. 234—238.
 Slovenska razsvetljenska književnost v luči zvrstne poetike. (Predavanje na mednarodnem simpoziju Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana, 28. do 30. junija 1979.) — Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. 1979, str. 79—96.
 Težišča Župančičeve literarne misli. — Oton Župančič. Simpozij 1978. 1979, str. 213—222.
- B Poročilo tajnika — urednika. — Glasnik Slovenske matice 3/1979, št. 1 str. 4—7.
 Predlog programa za slovensko (in južnoslovansko) literarno zgodovino. — Glasnik Slovenske matice 3/1979, št. 1 str. 25—26.
 Prvi stiki Slovenske matice z drugimi maticami. — Glasnik Slovenske matice 3/1979, št. 2 str. 45—55.
 Fran Petre 1906—1978. V spomin. — Slavistična revija 27/1979, št. 2 str. 307—311.

1980

- A Milan Marjanovič kot slovensko-hrvatski literarni posrednik. Dopolnjen referat na IX. kongresu jugoslovanskih slavistov, Bled, 18. okt. 1979. — Slavistična revija 28/1980, št. 4 str. 457—474.
- B H globljemu zanimanju za starejšo književnost. Ob drugi knjigi Gspan — Slodnjakove antologije starega slovenskega pesništva. — Delo 22/1980 (17. I.), št. 13 str. 15.
- Pisateljstvo Bena Zupančiča. Beseda ob komemoraciji Slovenske matice 11. 9. 1980. — Glasnik Slovenske matice 4/1980, št. 2 str. 49—52.
- Spomin na ravnatelja Franca Sušnika. — Jezik in slovstvo 25/1979—80, št. 7—8 str. 214—215.
- Manifestacija tvornega sosedstva. Bogata slovensko-madžarska izmenjava. — Naši razgledi 29/1980 (8. VIII.), št. 15 str. 438—439.

1981

- A Poreklo in mlada leta. Ob Jurčičevi stoletnici. Osnutek poglavja iz Barbaričeve knjige o znamenitem Slovencu. — Delo 23/1981 (7. V.), št. 103 str. 16.
- Dostojevski pri Slovencih. Letos smo praznovali dvojno obletnico pisatelja, ki je bil v marsičem znanilec moderne proze. — Delo 23/1981 (25. XII.), št. 298 str. 3.
- Matija Murko in slovenska literarna veda. Ob 120-letnici rojstva. — Glasnik Slovenske matice 5/1981, št. 1 str. 25—28.
- Jurčič in Turgenjev. (Predavanje 8. 5. 1981 na Jurčičevem simpoziju na Muljavi.) — Jezik in slovstvo 26/1980—81, št. 7—8 str. 246—252.
- Josip Jurčič. Časnikarsko delo pri Narodu 1868. — Naši razgledi 30/1981 (26. VI.), št. 12 str. 356—358.
- Določanje romantike v starejši slovenski literarni vedi. (Predavanje na mednarodnem simpoziju Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana, 26. do 28. junija 1980.) — Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. 1981, str. 281—295.
- B Staro slovstvo in sodobna zavest. Poglobljanje v besedo duha daljnih stoletij. — Delo 23/1981 (6. VIII.), št. 179 str. 8—9.
- Visoko bibliotekarsko priznanje O. Berkopcu. Čopova diploma publicistu in zaslužnemu posredniku med slovensko in češko literaturo. — Delo 23/1981 (17. XII.), št. 291 str. 8.
- Poročilo tajnika — urednika. — Glasnik Slovenske matice 5/1981, št. 1 str. 6—8.
- Proučevanje slovenskega razsvetljenstva v zadnjem četrstoletju. — Glasnik Slovenske matice 5/1981, št. 2 str. 78—82.
- Osebnе spremembe v Slovanski knjižnici. — Knjižnica 25/1981, št. 1—4 str. 231—232.
- Ravnatelju dr. Francu Sušniku. — Koroški fužinar 32/1981, št. 2 str. 41—42.
- Po sledovih Mikloša Küzmiča. — Stopinje 1981, str. 63—65.

1982

- A Bleiweis in Levstik. Razširjeni diskusijski prispevek. — Glasnik Slovenske matice 6/1982, št. 1 str. 9—13.

- Augustich Imre és Prijatelj c. lapjának szlovéniai visszhangja. — Hungarológiai Közlemények (Novi Sad) 14/1982, št. 3 str. 295—302.
- Prvi slovenski prevodi Turgenjeva. — Iz zgodovine prevajanja na Slovenskem. 1982, str. 71—88.
- Šenoa in Slovenci. Predavanje na slavističnem zborovanju v Mariboru 8. oktobra 1981 (v hrvaščini na Senoovem simpoziju v Zagrebu 4. decembra 1981). — Jezik in slovstvo 27/1981—82, št. 4 str. 93—99.
- Levstik in Jurčič. — Levstikov zbornik. Simpozij 1981. 1982, str. 129—140.
- Jurčičevi poetološki pogledi. (Predavanje na mednarodnem simpoziju Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana, 1. do 3. julija 1981.) — Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. 1982, str. 109—123.
- Jurčič in Turgenjev. — Zbornik občine Grosuplje 12. 1982, str. 80—81.
- B Deseti kongres jugoslovanskih slavistov v Strugi. — Jezik in slovstvo 28/1982—83, št. 3 str. 88—89.
- Snovanje dijaškega lističa ali spomin na dva moža — na prof. J. Potočarja in na ravnatelja dr. T. Kelenca. — Stopinje 1982, str. 104—109.
- Razstava o Jurčiču v Slovanski knjižnici. — Zbornik občine Grosuplje 12. 1982, str. 95—97.

1983

- A Turgenjev in slovenski realizem. — V Ljubljani, Slovenska matica 1983. 201 str. (Razprave in eseji. 27)
- Murko in Kombol. Dva pristopa k proučevanju reformacije in protireformacije. — Jezik in slovstvo 28/1982—83, št. 5 str. 129—135.
- Veze Maticice slovenačke s Maticom srpskom i drugim maticama. — Kulturno-politički pokreti naroda habsburske monarhije u XIX veku. Novi Sad 1983, str. 211—221.
- Nazorske diferenciacije v slovenski književnosti konec stoletja. (Predavanje na mednarodnem simpoziju Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana, 1. do 4. julija 1982.) — Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, I. 1983, str. 135—149.
- Turgenjev in slovenska varianta »poetičnega realizma«. — Slavistična revija 31/1983, št. 2 str. 77—87.
- Murko i Kombol. Dva pristupa proučevanju reformacije i protureformacije. — Zadarska revija (Zadar) 1983, broj 4—5 str. 339—347.
- Kersnikov Vid Božan — Slovenski Bazarov. — Zbornik za slavistiku 25. (Novi Sad) 1983, str. 47—58.
- Zasnove Bleiweisovega narodnokulturnega delovanja. — Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 7. 1983, str. 261—272.
- B Anton Slodnjak (1899—1983). V spomin. (Spominska beseda na slavističnem zborovanju v Ptujju 6. oktobra 1983.) — Slavistična revija 31/1983, št. 4 str. 481—483.
- Društvenoorganizacijsko slavistično delo Marje Boršnikove. Spominska beseda oktobra 1982 na posvetovanju slovenskih slavistov v Titovem Velenuju. — Jezik in slovstvo 28/1982—83, št. 7—8 str. 213—215.
- Iz delovanja Slovanske knjižnice. — Knjižnica 27/1983, št. 1—4 str. 101.

- Janko Jurančič. Osemdesetletnica. — Naši razgledi 32/1983 (14. I.), št. 1 str. 4—5.
- Publicistika v službi kulturne politike. Ob X. knjigi Zbranega dela Josipa Jurčiča. — Naši razgledi 32/1983 (25. II.), št. 4 str. 105—106.
- Pričevanje o politični vlogi mladoslovenstva. Ob ponatisu Vošnjakovih Spominov. — Naši razgledi 32/1983 (26. VIII.), št. 16 str. 458.
- Slavistično društvo med včeraj in jutri. — Naši razgledi 32/1983 (18. XI.), št. 22 str. 645.

1984

- A Josip Jurčič. — J. Jurčič: Povesti. Novi Sad 1984, str. 7—27.
- Josip Jurčič kot pripovednik in politični publicist. — Jugoslavenski seminar za strane slaviste 33—34. (Zadar) 1984, str. 139—157.
- Tema umetništva v Pregljevih Usahljih vrelcih. (Predavanje na mednarodnem simpoziju Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana, 30. junija do 2. julija 1983.) — Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. 1984, str. 379—387.
- Odblesk staroprekmurske patriarhalnosti v Kranjčevem pripovedništvu. — 11. Plenum kulturnih delavcev Osvobodilne fronte. Miško Kranjec. 1984, str. 51—56.
- Jurčičeva odločitev za časnikarstvo. — Zbornik občine Grosuplje 13. 1984, str. 75—84.
- B Ivan Škafar kot raziskovalec prekmurskega slovstva. — Jezik in slovstvo 29/1983—84, št. 7 str. 266—268.
- Ob petinsedemdesetletnici profesorja Vilka Novaka. — Stopinje 1984, str. 25—29.

1985

- A Slovenskomadžarski publicist Imre Agustič. — Časopis za zgodovino in narodopisje — Nova vrsta 21/1985, št. 2 str. 212—221.
- Oblikovalne sestavine Jurčičevega leposlovja. Iz knjige Štefana Barbariča »Josip Jurčič«, ki izide v zbirki Znameniti Slovenci. — Delo 27/1985 (24. I.), št. 19 str. 10.
- Stopetdesetletnica rojstva Simona Jenka. — Glasnik Slovenske matice 9/1985, št. 1—2 str. 71—76.
- Trajne spodbude slovenske reformacijske književnosti. Prebrano 6. oktobra 1984 v Krškem na zborovanju SD Slovenije in SD Dolenjske. — Jezik in slovstvo 30/1984—85, št. 7—8 str. 224—226.
- Znamenita štiristoletnica 1584: Dalmatinov prevod Biblije in Bohoričeva Slovnica. — Jugoslavenski seminar za strane slaviste 35. (Zadar) 1985, str. 87—93.
- B Strokovno posvetovanje slovenskih slavistov v Ljubljani in Krškem 4.—6. oktober 1984. Jezik in slovstvo 30/1984—85, št. 4 str. 136—137. Soavtor.

1986

- A Josip Jurčič. — V Ljubljani, Partizanska knjiga 1986. 216 str. (Znameniti Slovenci)

Stritarjevo doživetje Pariza, kot ga izpričuje v Zorinu. (Referat na prireditvi ob 150-letnici rojstva Josipa Stritarja.) — Delo 28/1986 (2. X.), št. 230 str. 3.

Slovenska reformacijska književnost v srednjeevropskem kontekstu. — Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije. 1986, str. 57—65.

Herbert Grün in Mitja Mejak. (Predavanje na Mednarodnem simpoziju v Ljubljani od 1. do 3. julija 1986.) — Naši razgledi 35/1986 (29. VIII.), št. 16 str. 458—459. — Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura. 1988, str. 217—225.

Jurčičeva Muljava. Odlomek iz monografije Znameniti Slovenci. — Zbornik občine Grosuplje 14. 1986, str. 135—143.

- B Od zgodovine črke k zgodovini duha. Ob stopetdesetletnici (prav: stopetindvajsetletnici) rojstva Matije Murka, literarnega zgodovinarja mednarodnega slovesa. — Delo 28/1986 (20. II.), št. 42 str. 8.

Ob priročnem slovarju beltinskega govora. Naslov dela: Slovar beltinskega prekmurskega govora. — Jezik in slovstvo 31/1985—86, št. 8 str. 296—297.

Ledava in Lendava. — Jezik in slovstvo 32/1986—87, št. 2—3 str. 80—81. Moja prva pot v šolo. — Stopinje 1986, str. 48—52.

1987

- A Prekmurski učbeniki pred budimpeštanskim parlamentom 1872. — Časopis za zgodovino in narodopisje — Nova vrsta 23/1987, št. 1 str. 76—82. Pot k novi literarnozgodovinski sintezi. (Referat prebran na zborovanju Slavističnega društva v Mariboru in na Večeru Slovenske matice.) Glasnik Slovenske matice 10/1986, št. 2 — 11/1987, št. 1 str. 1—9. Avgust Pavel in slovensko-madžarsko sodelovanje. — Prešernov koledar 1987, str. 116—119.

Stvarnost pokrajine v projekciji literarnih potopisov. (Predavanje na mednarodnem simpoziju Socialni realizem v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana, 26. do 28. junija 1985.) — Socialni realizem v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. 1987, str. 315—321.

Pável Ágoston és a szlovén népi hagyomány — különös tekintettel a Mátyás király nütoszra. (Referat na mednarodnem simpoziju ob 100-letnici rojstva Avgusta Pavla v Szombathelyju.) — Vasi Szemle (Szombathely) 1987, št. 1 str. 12—18.

- B Pesnikov opus imamo v reprezentativnem izboru. Puškin pri nas. — Delo 29/1987 (5. II.), št. 29 str. 7.

Fran Erjavec (1834—1887) — Mohorjev koledar 1987, str. 128—130.

Fran Levstik (1831—1887). — Mohorjev koledar 1987, str. 133—135.

Jezik naš dokazuje hrani. Ob Slovarju beltinskega prekmurskega govora F. in V. Novaka. — Stopinje 1987, str. 29—32.

1988

- A Avgust Pavel in slovensko ljudsko izročilo. Posebej v zvezi z mitom Kralja Matjaža. Ob stoletnici rojstva A. Pavla. — Časopis za zgodovino in narodopisje — Nova vrsta 24/1988, št. 1 str. 3—12.
- B Janez Mencinger (1838—1912). — Mohorjev koledar 1988, str. 121—122. Joža Mahnič. — Slavistična revija 36/1988, št. 1 str. 1—4.

PREVODI

- Molnár Ferenc: Dečki Pavlove ulice. Prevedel Štefan Barbarič. Ilustr. Tibor Gergely. — V Ljubljani, Mladinska knjiga 1952. 192 str.
- Móricz Zsigmond: Šandor Roža. Prevedel Štefan Barbarič. — V Ljubljani, Slovenski knjižni zavod 1954. 292 str. (Nova ljudska knjižnica)
- Zlata puščica (in druge madžarske pravljice). Prevedla Štefan Barbarič 1.—12. in Vilko Novak 13.—44. Ilustr. Evgen Sajovic. — V Ljubljani, Mladinska knjiga 1956. 251 str. (Zlata ptica).
- Illyés Gyula: Madžarske pravljice. Prevedel Štefan Barbarič. Ilustr. Piroška Szántó. — Ljubljana, Mladinska knjiga 1960. 250 str. (Zlata ptica).
Štefan Barbarič. — Ljubljana, Mladinska knjiga 1965. 160 str. Ponatise 1967, 1969. (Moja knjižnica I/VI/3).
- Splošni napotki za dobro pisanje. — *Dopisnik* 3/1963, št. 2 str. 4.
- Branje kot pomoč pri razvijanju pismenosti. (Odlomek iz: Radmilo Dimitrijević, Osnovi teorije pismenosti.) — *Dopisnik* 3/1964, št. 5 str. 4. Prevod in priredba.
- András Hegedüs: Strukturni model madžarske socialistične družbe in njeno razslojevanje. — *Problemi* 3/1965, št. 25 str. 143—158.
- Déry Tibor: Hvalnica blagodatim civilizacije. — *Problemi* 3/1965, št. 27—28 str. 425—432.
- Molnár Ferenc: Dečki Pavlove ulice. Prevedel (in spremno besedo napisal) Štefan Barbarič. — Ljubljana, Mladinska knjiga 1965. 160 str. (Moja knjižnica. I/VI/3)
Ponatise 1967, 1969.
- Sánta Ferenc: Ob osmih zvečer. 14. poglavje kronike Dvajset ur. — *Dialogi* 1/1965, št. 6 str. 293—298.
- Tamási Áron: Abel v divjini. Odlomek iz prvega poglavja. — *Dialogi* 3/1967, št. 1 str. 40—45.

UREDNIŠTVO

- Dopisnik*. Glasilo dopisne šole. Ljubljana. Leto 1/1961—62 — 2/1962—63 — odgovorni urednik.
- Kmečki upori v slovenski umetnosti. Zbornik razprav. — Ljubljana, Slovenska matica 1974. Urednik.
- Prijatelj zbornik. Ob stoletnici rojstva. — Ljubljana, Slovenska matica 1975. Urednik.
- Simpozij o Ivanu Cankarju 1976. — Ljubljana, Slovenska matica 1977. Sourednik.
- Glasnik Slovenske matice. Ljubljana, Slovenska matica. Leto 2/1978 — 3/1979 — sourednik, 4/1980 — odgovorni urednik, 5/1981 — član uredniškega odbora.

Danijela Sedej
Slovanska knjižnica v Ljubljani

AVTOR JEM

Prispevki za Slavistično revijo naj bodo pisani v slovenščini (izjemoma tudi v drugih slovanskih jezikih ali v angleščini, nemščini, francoščini, italijanščini).

Rokopisi, poslani uredništvu v objavo, naj bodo tipkani s širokim razmikom (30 vrstic po 62 črk na eno stran) in samo na eni strani trdega lista belega papirja. Vsak list naj ima na levi strani 3 cm širok prazen rob. Vse pripombe pod črto naj bodo na posebnem listu. Ležeči tisk se zaznamuje z eno črto, polkrepki z dvema, razprti s črtasto črto; navadna + črtasta črta pomeni ležeče razprto. Citati naj bodo zaznamovani z »...«, prevodi, pomeni itd. pa z '...'

V sestavkih, pisanih z latinico, naj se lastna imena (osebna, zemljepisna, predmetna itd.), citati, naslovi in primeri iz jezikov s cirilsko pisavo prečrkujejo po naslednjih načelih:

Ukrajinski	г h	Ruski	х х
Makedonski	ѓ ĝ	Srbohrvatski	х h
Srbohrvatski	ђ d	Srbohrvatski	ц dž
Ruski	е e	Ruski	щ šč
Ruski	ё ě	Bolgarski	щ št
Ukrajinski	є je	Ruski	ь '
Ukrajinski	и y	Bolgarski	ъ ä
Ukrajinski	і i	Ruski	и y
Ukrajinski	ї ji	Ruski	ъ "
Ruski	й j	Ruski	ѣ ě
Makedonski	ќ k	Ruski	э è
Srbohrvatski	љ lj	Ruski	ю ju
Srbohrvatski	њ nj	Ruski	я ja
Srbohrvatski	ћ ć		

Rokopis razprave naj ne presega 25 avtorskih strani, kritike 12, poročila 2—4. Jezikovno in tehnično nedognanih rokopisov uredništvo ne sprejema.

Razpravi naj bo priložen povzetek v tujem jeziku (največ 2 avtorski strani) in posebno besedilo (v dvojniku) za sinopsis. To besedilo naj obsega do 9 tipkanih vrstic informira pa naj o rezultatih razprave, ne o metodi in/ali tematiki.

Avtorji ob prvi objavi v SRL pošljejo odgovornemu uredniku svoj točni naslov (navesti je treba tudi občino) in številko žiroračuna (vse tudi ob morebitnih spremembah). Če jim žiroračuna ni treba odpirati/imeti, pošljejo uredništvu ustrezno izjavo. Nejugoslovanski sodelavci morajo za izplačilo honorarja odpreti poseben žiroračun v Jugoslaviji (ustrezne informacije daje in prejema Založba Obzorja, ne uredništvo).

Če prispevki tem določilom ne ustrezajo, jih uredništvo ne sprejema oz. njihovim avtorjem ne izplačuje honorarja.

Korekture je treba vrniti v 3 dneh.

Prispevke za Slavistično revijo pošiljajte glavnima urednikoma za jezikoslovje oz. literarne vede (Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana). Roki za posamezne številke časopisa so: 1. december, 1. februar, 1. maj in 1. avgust.

V OCENO SMO PREJELI

- France Bernik in Marjan Dolgan, *Slovenska vojna proza 1941—1980*. Ljubljana: Slovenska matica, 1988. 344 str.
- Tatjana Srebot-Rejec, *Word Accent and Vowel Duration in Standard Slovene: An Acoustic and Linguistic Investigation*. (= Slavistische Beiträge, Band 226.) München: Verlag Otto Sagner (Abteilung der Firma Kubon & Sagner), 1988. XXI + 286 (+ IV) str.
- Čakavska rič XVI/1*. Split: Književni krug, 1988. 135 str.
- Slovene Studies* 9/1—2. Lubi Slovenci. A Festschrift to Honor Rado L. Lencek on the Occasion of his Sixty-fifth Birthday. Columbus: Society for Slovene Studies, 1987. 251 str.
- Z polskich studiów slawistycznych*. Seria 7. Prace na X. międzynarodny kongres slawistów w Sofii. 1: Językoznawstwo, 2: Literaturoznawstwo, Folklorystyka, Problematyka historyczna. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1988. 527 + 631 str.
- Studia Slavica Finlandensia* V. Doklady fińskiej delegacji na X S"ezde slavistov. Helsinki: Neuvostoliittoinstituutti, 1988. 167 str.

Glavna financerja Raziskovalna skupnost SR Slovenije in
Kulturna skupnost SR Slovenije.

Glavna sofinancerja Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani in
Znanstveni inštitut Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.